

ЛІТЭРАТУРА МАСТАЦТВА

10 ВЕРАСНЯ 1993г

№ 36 (3706)

Кашт 10 руб.

«ГЭТАЯ ХВАЛЯ МОЖА ЗАХЛІСНУЦЬ І САВЕЦКУЮ ЎЛАДУ...»

Расціслаў ПЛАТОНАЎ: «З сярэдзіны 20-х гадоў, калі ў працэсе «рашаючага павароту ва ўсёй палітыцы» пачалося зрошчванне органаў дзяржаўнай бяспекі з вышэйшым партыйным кіраўніцтвам, АДПУ рэгулярна інфармавала ЦК КП/б/Б аб становішчы ў рэспубліцы, настроях грамадскасці, нярэдка з канкрэтнымі рэкамендацыямі і нават патрабаваннямі, адрасаванымі першай асобе рэспублікі, інфармацыі і даведкі гэтыя слаліся пад грыфам «Зусім сакрэтна»...»

СТАРОНКІ 5, 12

ПРЫВІДНЫ КАРАБЕЛЬ ДЗЯЦІНСТВА

*«Вясёлку» чытае паэт
Алесь БАДАК*

СТАРОНКІ 6—7

ДВА КРЫЛЫ

*Новыя вершы Людмілы РУБЛЕЎСКОЙ
і Віктара ШНІПА*

СТАРОНКА 8

ПАЎЛІНА, ПАЎЛІНКА, ЖУРАВІНКА

Лёс Паўліны МЯДЗЁЛКІ

СТАРОНКІ 10—12

ПАКУТНІЦКІ КРЫЖ АЙЦА ІАСАФАТА

Міхась ПАЎЛАЎ: «Справа Уніі была працягам справы Вітайта, які рабіў пэўныя захады дзеля незалежнасці літоўскага /у сэнсе — беларускага / праваслаўя ад клеру Масковіі».

СТАРОНКІ 14—15

ДВА СВЯТЫ

«Вітаем нашчадкаў аршанскіх ваяроў», «Жыве беларускае войска!» — з такімі плакатамі прыйшлі 5 верасня на пляц Незалежнасці сябры Задзіночання беларускіх студэнтаў, каб павітаць тых, для каго ALMA MATER — вайсковыя ВНУ. У той дзень курсанты дзвюх Мінскіх вышэйшых ваенных вучэльняў — агульнавайскавай і інжынернай — прымалі прысягу на вернасць Беларусі. Але арганізатарам вайсковага мерапрыемства такое ўмяшанне ў іхні сцэнарый падалося недапушчальным. Плакаты павыхоплівалі з рук і тут жа, на вачах у тысяч глядачоў, знішчылі. Такі ўрок патрыятызму, любові да Бацькаўшчыны атрымалі ў гэты дзень будучыя афіцэры...

Даўно заўважана, што бальшавікі здольныя сумяшчаць

несумяшчальнае. Так і зараз. Курсанты прымаюць прысягу на вернасць Беларускай дзяржаве і ў гэты момант на іхніх вачах знішчаюцца лозунгі, што ўхваляюць Беларускае войска і заклікаюць шанаваць славу продкаў.

Варта нагадаць, што гэтая праява дзікуства адбывалася на вачах Станіслава Шушкевіча, які вітаў курсантаў ад імя вярхоўнай улады краіны. Вітаў прысутных на беларускай мове, а вось міністр абароны — у асноўным на дзяржаўнай мове Расійскай Федэрацыі.

Свята 5 верасня праходзіла па сцэнарыі, распрацаваным... БНФ і БЗВ. Менавіта так. Бо афіцыйная прысяга на

(Працяг на стар. 3)

Кола дзён

Верасень разварушыў палітычнае жыццё на абшарах былога СССР. З новымі сіламі дзяржаўныя дзеячы аднавілі ўзвядзенне «даўгабуду» пад назовам СНД. Новым падмуркам для будучага аб'яднання стала пагадненне аб «рублёвай зоне». Просты пералік краін, якія яго падпісалі — Расія, Беларусь, Армения, Узбекістан, Казахстан і Таджыкістан, — выклікае глыбокі скепсіс адносна перспектывы новаўтварэння. У гэтай кампаніі ў кожнага свае інтарэсы і прытым — часовыя. Расію, зразумела, найбольш вабіць Беларусь, як «акно ў Еўропу». Беларускаму ж ураду зараз — хоць бы дзень пратрымацца ды ноч выстаяць... А там — трава не расці.

КАПІТУЛЯЦЫЯ ТЫДНЯ

7 жніўня беларуская дэлегацыя падпісала ў Маскве пагадненне «Аб практычных мерах па стварэнні рублёвай зоны новага тыпу». Згодна яму агульнай валютай у шасці дзяржавах, што падпісалі пагадненне, будзе расійскі рубель, эканамічную і грашовую-кредытную палітыку гэтых дзяржаў будзе каардынаваць Цэнтральны банк Расіі, які і будзе друкаваць грошы, межы будучы адкрытымі, без мытных... Практична, падпісаўшы гэтае пагадненне, беларускі ўрад падпісаў прыговор суверэннага, незалежнасці сваёй дзяржавы. Спадзяемся, аднак, што эйфарыя ад саюза з Расіяй хутка пройдзе, і, адлакутаваўшы яшчэ колькі гадоў, беларусы зразумеюць нарэшце, што адзіна правільны шлях паказваюць нам сёння Польшча і краіны Прыбалтыкі, якія, узяўшы кірунак на незалежнасць, за год пазбавіліся прагрэсіруючай інфляцыі і энергетычных крызісаў, дзякуючы ўвядзенню нацыянальных валют і адмежаванню мытнымі ад «вялікага суседа». Толькі ў чым правініліся беларусы перад Богам, што ім дадзены гэтакі пакутніцкі лёс? Чаму, прыгадаем У.Караткевіча, гэтай самай лепшай у свеце зямлёю кіруе самае горшае начальства?..

СКАНДАЛ ТЫДНЯ

Расія і Украіна ніяк не падзяляць між сабою Чарнаморскі флот. На мінулым тыдні разгарэўся чарговы скандал, які ледзь не каштаваў Л. Краўчуку прэзідэнцтва. Але свечасова былі прыняты меры: словы пра перадачу Расіі ўкраінскай часткі Чарнаморскага флоту за пастаўкі нафты і газу — узяты назад і шум заціх. Беларусь, як і іншыя «немарскія дзяржавы», займае ў гэтай гісторыі пазіцыю назіральніка, не прэтэндуючы на пэўную частку не толькі ваеннага, але і грамадзянскага флоту. Не патрабуе яна і кампенсацыі свайго ўкладу ў іх стварэнне. Нашым суседзям вельмі прыемна мець такога партнёра. Добра, што пры дзелавы чыгуначнага транспарту яны пакінулі нам вагоны і цеплавозы. Не далі б — мы б зноў прамаўчалі.

ЭКСКУРСІЯ ТЫДНЯ

Старшыня Вярхоўнага Савета Беларусі Станіслаў Шушкевіч зрабіў рабочы візіт у Нямецчыну, у гарады Дзюсельдорф і Патсдам. Пра вынікі яго можна сказаць словамі журналіста «Звязды»: гэта — «невялікі, але неабходны крок да збліжэння нашых краін». Ад сябе дададзім: такія «ваяжы», якія пераўтвараюцца ў лёгкія прагулкі, аўтарытэту нашаму лідэру не прыбаўляюць.

СВЯТА ТЫДНЯ

Дзень беларускай вайсковай славы, нягледзячы на нялюбасць і няміласць да яго з боку наменклатуры, усё ж адбыўся і прайшоў на славу. Падрабязна пра яго расказваюць нашыя карэспандэнты на гэтых старонках. Мы ж вылучаем свята з падзей мінулага тыдня, каб яшчэ раз падкрэсліць яго значнасць, вагу і адметнасць.

КУР'ЁЗ ТЫДНЯ

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь павіншаваў нафтавікоў і газавікоў краіны з прафесійным святам — Днём работнікаў нафты і газавой прамысловасці. Гэтага свята ў пераліку зацверджаных Вярхоўным Саветам таксама няма, яго засталася ў спадчыну ад былога СССР і пра яго, як і пра іншыя прафесійныя свята, што адзначаліся раней у кожную нядзелю, ужо сталі забываць. Разумею жаданне ўрада падтрымаць нафтавікоў і асабліва нафталерапрацоўшчыкаў у цяжкія гады. Але крыўдна, скажам, за рыбакоў, якіх урад зусім нядаўна забыўся павіншаваць.

ПУБЛІЦЫСТ ТЫДНЯ

Двойчы на гэтым тыдні нагадаў пра сябе добра вядомы на Беларусі і ў суверэннай і незалежнай Расіі публіцыст ленінскай школы Іван Іванавіч Антановіч. Спачатку ў «Звяздзе» ён «без лішніх эмоцый, але пільна» прыгледзеўся да Першага з'езда беларусаў свету, а потым у «Рэспубліцы» гэтаксама прааналізаваў пазіцыі грамадскіх рухаў і партый /праўда, чамусьці зацyklіўся выключна на БНФ/. «Грунтоўнасць» /у першым выпадку/ і «обстоятельность» /у другім/, а таксама ментарскі, самазада-волены, павучальны тон доктара філасофскіх навук і прафесара сапраўды ўражваюць. І — прымушаюць зірнуць на календар, каб пераканацца, што на двары 1993-і, а, скажам, не 1986 год.

КАНФУЗ ТЫДНЯ

«Звязда» пачала публікацыю мастацка-дакументальнай аповесці «Станіслаў Шушкевіч». Як бы ні пераканаўча выглядалі запэўніванні і апраўданні аўтараў пра заказ з-за мяжы на такую кнігу, відавочна, што час яе яшчэ не прайшоў. Не настолькі трывалае становішча спікера ў парламенце, не такі вялікі ягоны аўтарытэт там жа, каб спакушацца на танную рэкламу, якая найчасцей прыносіць палітыкам толькі шкоду. Таму — хай бы «спроба пярэ» засталася толькі спробай, так бы мовіць, хатнім альбомам. Да перы, да часу.

3 нагоды

БУДЗЕМ ПАВАЖАЦЬ КАНСТЫТУЦЫЮ

Апазіцыя БНФ у Вярхоўным Савеце, дэмакратычныя партыі і рухі неаднойчы крытыкавалі ўрад за ягоную палітыку манопалізацыі грамадскай думкі, імкненне кантраляваць сродкі масавай інфармацыі, скарыстанне метадаў палітычнага і эканамічнага ўціску ў адносінах да дэмакратычных выданняў і асобных журналістаў. Гэтай жа праблеме была прысвечана і нядаўняя заява групы дэпутатаў апазіцыі БНФ. С.Павалаяў, загадчык аддзела друку, радыё і тэлебачання Саўміна, выступіў у «Народнай газеце» з афіцыйным абвяржэннем. Абвяргаць відавочныя факты — справа няўдзячная, але т.Павалаяў на падзяку, мабыць, і не разлічвае. Да таго ж, нервуецца вельмі...

Ягоная публікацыя мае назву «Вот такая «ідэялёгія». Яна, як і ўсё, што выходзіць з нетраў Саўміна, — на рускай мове. Відавочна, што загадчык аддзела друку, радыё і тэлебачання дзяржаўнай мовы сваёй краіны не ведае і ведаць не збіраецца. Толькі два словы ў тэксце беларускія — ідэялёгія і гарбата, і тыя абразліва ўзяты ў двукоссе. Так звычайна робяць, калі карыстаюцца словамі замежнымі, якія немагчыма адэкватна перакласці на сваю мову, альбо калі, так бы мовіць, у культурным тэксце скарыстоўваюць блатны жаргон.

Дарэчы, наконт культуры... Я не ведаю біяграфіі т.Павалаява, але калі б паспрабаваць скласці ягоны жыццяпіс, зыходзячы з асаблівасцяў ягонага літаратурнага стылю, дык можна прыйсці да высновы, што памянёны загадчык аддзела да працы ў ведастве т.Кебіча «канал сродкаў» дзесьці «на зоне» і там вывучыўся «ботат по фене». Чаго варты такі выраз: «Кто вам, господа хорошие, поверит, тем более, что народ уже оборзел от политического словоблудия!» Што тут сказаць? Сапраўды, «оборзел»...

Сэнс афіцыйнага адказу т.Павалаява дэпутатам апазіцыі можна звесці да аднаго сказа /з якога паважаны загадчык і пачынае свой «адлуп»/: «За что я люблю китайцев — так это за термосы». Так і атрымліваецца: яму пра манопалізацыю прэсы, а ён — пра кітайцаў і тэрмосы. Ды яшчэ абурецца: «Честно говоря, уже надоело объяснять, что именно правительство выступало со всеми инициативами, направленными...»

Так і хочацца запытаць, у чым праблема? «Надоело»? — ідзі з пасады. У нас, дзякуй Богу, не

прыгон і не сталіншчына, каб чалавека на працы гвалтам трымаць. І яшчэ нагадаю, што ўрад — гэта выканаўчая ўлада. Ягоны клопат — не «выступать с инициативами» /ёсць каму выступаць/, а дзейнічаць. У інтарэсах не ведае і ведаць не збіраецца. Выканаўчая.

Прыгадаў у сваім «адлупе» т.Павалаяў і нашу газету. Ці, ягонымі ж словамі гаворачы, «походя лягнул». «Газета «ЛіМ», симпатии которой монополюльно очерчены, получает при декоративном тираже миллионные дотации государства!»

Па-першае, гэтыя «миллионные дотации» не ідуць ні ў якое параўнанне з датацыямі, што выдаткоўваюцца на, скажам, «Советскую Белоруссию». Па-другое, мы маем права сцвярджаць, што падчас падпіскаў кампаніі «ЛіМ» быў падвергнуты дыскрымінацыі. Рэдакцыя атрымлівала дзсяткі лістоў з адным пытаннем: «Як падпісацца на «ЛіМ»? Лісты з Беларусі, з блізкага і далёкага замежжа. Большая колькасць асобнікаў газеты магла б быць і ў розным продажы. Летам мне давалося быць у Браславе. У гэты горад «ЛіМ» папросту не паступае. Як казалі кіяскеры, апошні раз газету «Літаратура і мастацтва» яны бачылі летась ці то ў снежні, ці то ў студзені. Між тым, «Мы и время», «Политика. Позиция. Прогноз» і іншыя «левыя» выданні ідуць у «глыбінку» бесперапынна.

Зрэшты, дзіўна было б патрабаваць ад «ЛіМа» мільённага накладу. «Літаратура і мастацтва» — газета культурнай эліты, а эліты шмат не бывае. «Літаратура і мастацтва» — такая ж культурная каштоўнасць, як Купалаўскі

тэатр альбо Дзяржаўны мастацкі музей. І тое, што ўрадавыя чыноўнікі пагражаюць «прыкрыць» газету як «нерэнтабельную», сведчыць аб глыбіні духоўнага крызісу нашага грамадства і адначасова аб інтэлектуальным узроўні выканаўчай улады ў Рэспубліцы Беларусь.

І апошняе. Пра нашы «монополюльно очерченные симпатии». Мы разумею плуралізм не як свабоду ад маралі і сумлення, а менавіта як цывілізаваную форму дыскусіі. Мы, у адрозненне ад іншых выданняў, не друкуем на сваіх старонках абразлівыя для беларускай дзяржавы і нацыі опусы. Нашы аўтары не абражаюць Незалежнасць, дзяржаўныя Сцяг і Герб, не заклікаюць да грамадзянскай вайны ў імя ўсталявання «государственного двуязычия». Калі гэта называць «монополюльно очерченными симпатиями», дык т.Павалаяў мае рацыю. У гэтым сэнсе пазіцыя газеты сапраўды акрэслена выразна і адназначна.

Дык, можа, т.Павалаяў проста недакладна выказаў сваю думку? Можа, ён хацеў сказаць, што газета «ЛіМ» атрымлівае дзяржаўную датацыю, нягледзячы на тое, што выходзіць на беларускай мове і патрабуе выканання палажэнняў Канстытуцыі Беларусі, якія абвясчаюць нашу краіну суверэннай і нейтральнай? Альбо так: дзяржава фінансуе выданне газеты «ЛіМ», хоць Саўмін ставіцца да незалежнасці Беларусі без пашаны?

Зрэшты, хацелася б удакладніць: а якую функцыю выконвае ў дзяржаўнай структуры Беларусі т.Павалаяў і ўзначальваемы ім аддзел друку, радыё і тэлебачання Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь? Ёсць адпаведныя камісіі Вярхоўнага Савета, ёсць адпаведныя міністэрствы. А вось упраўленні ды аддзелы Саўміна — гэта тыя ж колішнія ўпраўленні да аддзела ЦК, якія дубліравалі дзейнасць дзяржаўных органаў і былі фактычнай уладай на Беларусі да жніўня 1991 года.

У Канстытуцыі Беларусі нічога не сказана ні пра т.Павалаява, ні пра ягоны аддзел, ні пра ўпраўленне, куды ўваходзіць гэты аддзел. Дык мо будзем паважаць Канстытуцыю?

Пётра ВАСІЛЕЎСКИ

Памяркуем

ЦІ СКОРА?

«Скормлена з-пад капыта» — такая графа існавала ў справаздачных ведамасцях па сельскай гаспадарцы, і цаны гэтай графе не было ў разгар кукурузнай кампаніі. На гектар плошчы можна было выдумляць любую колькасць тон зялёнай масы, а тым каровам мо толькі раз па полі прайсці і давалося. Горш было з зернем. На зерне кукуруза ў нас практычна не высаівала, але паказчык існаваў, і нічога не заставалася, як зноў браць лічбу з галавы.

Пры гнілых падрубках савецкай дзяржава знаходзіла выйсце ў тым, каб бесперапынна падбэльвацца і падрумяняцца, яна дбала выключна пра выгляд фасаду.

Скажэнне інфармацыі ва ўсіх сферах дзейнасці, фіктыўная стабільнасць, звычка да прыхарошвання ва ўсім — ад істотнага да самага дробнага /колькасці двоек за чверць/, няшчырыя сходы, «паказушныя» мерапрыемствы — усё было нормай і правілаў тагачаснага ладу жыцця. Таму як бы не існавала аварыі, катастрофы, карупцыі, дзіцячай смяротнасці, жабрацтва і многага іншага. Колькасць ахвяр пры аварыях не проста так замоўчвалася: пры пэўнай лічбе рэзгавалі міжнародныя арганізацыі /Чырвоны Крыж, напрыклад/, што было непажадана. Хлуслівыя даклады рабіліся нават з трыбуны ААН. Ды і чаму «нават»? Там перш за ўсё нале-

жала строіць добрую міну пры благой гульні.

Татальная, усеабдымная мана выхавала новы тып кіраўніка, чалавека, які служыць не краіне і не справе, а вышэйстаячаму начальству і ўласнай выгадзе. Тып гэты ўнікальны і аналагаў у свеце, мабыць, не мае /маю на ўвазе свет несацыялістычны/. Коротка абмаюю яго партрэт. Перш за ўсё ён трапіў на пасаду дзякуючы спецыфічнаму падбору кадраў, не столькі па здольнасцях і кваліфікацыі, колькі па партыйнай ці камсамольскай пратэцыі. Яго далейшае прасоўванне па службе залежала выключна ад асабістых кантактаў, на іх стаўка і рабілася. Вынік працы — штосці другаснае, тут заўжды дапаможа пусканне пылу ў вочы ды ліпавага справаздачнасць. Такія паняцці, як сумленне і гонар для савецкага чыноўніка — пусты гук, што

Кола дзён

ЛІМ

ДВА СВЯТЫ

(Пачатак на стар. 1)

пляцы Незалежнасці праводзілася «в піку» запланаванай дэмакратамі на 8 верасня сімвалічнай клятве вайскоўцаў запаса на вернасць Бацькаўшчыне. Не доўга думаючы, генералы з міністэрства проста цалкам перанеслі ў свой сцэнарый усё, што мелася быць на свяце Беларускай вайсковай славы — прамовы, прысяга, шэсце, ускладанне кветак да абеліска на плошчы Перамогі, літаратурна-музычная частка. Усё рабілася з размахам, які дэмакраты сабе дазволіць не могуць, бо расплачваюцца ўласнымі грашыма. Так ці інакш, але дзякуючы БНФ і БЗВ курсанты мінскіх ваенных вучэльняў запамняць гэты дзень на ўсё жыццё, і горад меў нечаканае свята. А яно не лішняе ў наш смутны час, час заклапочаных твараў і нервовых рухаў.

Я б сказаў нават, што першая дзея Свята Беларускай вайсковай славы прайшла 5 верасня, а 8 — ягоная кульмінацыя.

Нашы чытачы ведаюць, што святкаванню 479-й гадавіны Аршанскай перамогі папярэднічалі досыць драматычныя падзеі. Думаю, пэўныя арганізацыі і ўстановы нават адпрацоўвалі варыянты з праліццём крыві, каб дыскрэдытаваць дэмакратаў і беларускую ідэю.

Спачатку гарадскія ўлады свята дазволілі, а потым узняўся вэрхал ва ўрадавых колах. Міністэрства абароны выступіла з заявай аб сваёй нягодзе, хоць згоды ягонай ніхто і не пытаўся. І ў адпаведнасці з існуючым закананадаўствам пытацца не абавязаны. 10 жніўня на пасяджэнні гарвыканкама стаяла пытанне аб забароне свята ўвогуле, але, праўда, абмежаваліся забаронай сімвалічнай прысягі вайскоўцаў запаса і шэсця сяброў БЗВ. На кіраўніцтва горада рабіўся ўціск з боку ўрадавых структур, пра што сведчыць выступленне на тым пасяджэнні т. Гайдукевіча /ён і ў Саўміне пасаду мае, і «Народное движение Белоруссии» ўзначальвае/. Ён прыгрозіў, што святкаванне выкліча канфрантацыю ў грамадстве, і што гэта можа не спадабацца «воинам-интернационалистам» /«афганцам», прасцей кажучы/. А неўзабаве і самі «воины-интернационалисты» выступілі з адпаведнай заявай у камуністычнай цідулцы «Мы и время».

Міністэрскі аргумент накіраваў непатрэбнасці і нават шкоднасці сімвалічнай прысягі не пераконвае. Вайскоўцы наяўнай службы Беларусі прысягнулі, а вайскоўцы запаса па-ранейшаму звязаны

прысягай з неіснуючай дзяржавай, альбо з Расійскай Федэрацыяй /бо РФ абвясціла сябе пераемніцай СССР/. І ніхто ва ўрадзе не рупіцца, каб пакласці канец гэтаму абсурду. Можна, камусьці трэба «пятая калона»?

12 жніўня на пляцы Незалежнасці адбыўся выбух і некаторыя сродкі масавай інфармацыі паспяшаліся абвінаваціць у падрыхтоўцы і здзяйсненні гэтага тэрарыстычнага акта Беларускае згуртаванне вайскоўцаў. Прэс-цэнтр БЗВ у адказ распаўсюдзіў заяву пра тое, што аб запланаванай правакацыі супраць БЗВ, пры чым з выкарыстаннем зброі, кіраўніцтва Згуртавання даўно было вядома з вартых даверу крыніц. І калі хто і мог на гэтае злачынства рашыцца, дык толькі спецслужбы з блашавання ўрадавых структур. Пра гэта ўсходна сведчыць тое, што пасля правалу правакацыі распачалася «операцыя прыкрыцця»: адказнасць за выбух бяруць на сябе нейкія міфічныя арганізацыі і асобы. КДБ і МУС у гэтай сітуацыі чамусьці дэманструюць сваю няздольнасць /альбо нежаданне?/ знайсці злачынцаў, як і год назад, калі перад Домам урада невядомымі быў спалены велізарны бел-чырвона-белы сцяг. Польшыма, мабыць, бачылі нават з плошчы Перамогі, а побач ніхто нічога не заўважыў.

Асобна трэба сказаць пра ўдзел ва ўрадавых гульнях вакол святкавання Дня Беларускай вайсковай славы рэзінтуры ўсходняга суседа. Калі карыстацца футбольна-хакейнай тэрміналогіяй, пасол Расіі т. Сапрыкін быў «гуляючым трэнерам». Не без ягонага ўмяшання забаранілі святкаванне ўлады Віцебска. У «Докладной записке» М. Мясніковічу Г. Данилаў спасылаецца на выказанні ў тэлеінтэрв'ю меркаванні пасла, на ягоную негатывіўную ацэнку маючага адбыцца святкавання як на ісіцну ў апошняй інстанцыі. Хоць у цывілізаваным грамадстве гэта называецца ўмяшаннем ва ўнутраныя справы дзяржавы, і калі б паміж Беларуссю і Расіяй былі цывілізаваныя стасункі, назаўтра б пасля тэлеінтэрв'ю пасол збіраў бы клункі і заказваў па тэлефоне білет на цягнік у бок радзімы.

Гарадскія ўлады ціснулі на дырэкцыю Опернага тэатра, каб тыя разарвалі пагадненне з арганізатарамі святкавання аб арэндзе пляцоўкі, адключылі ім электрычнасць. А дырэкцыя пацікавілася, ці аплаціць гарвыканкам 3 мільёны няўстойкі, калі БЗВ і БНФ пададуць справу ў суд. Гарадскія ўлады грошы

пашкадавалі...

8 верасня Свята Беларускай вайсковай славы прайшло, як і планавалася. Сябры БЗВ усклалі кветкі да абеліска на плошчы Перамогі і прайшлі калонамі пад сцягамі і харугвамі міма Міністэрства абароны да Опернага тэатра. Была кароткая, так званая, афіцыйная частка. Яе вёў В. Вячорка. Выступілі З. Пазняк, гісторык П. Лойка, народны дэпутат В. Голубеў, старшыня БЗВ падпалкоўнік М. Статкевіч. Над плошчай гучалі ўрачыстыя словы Вайсковай прысягі, гімн-малітва «Магутны Божа». Многім, відаць, запомніліся словы З. Пазняка пра тое, што на сцягах беларускіх ваяроў з аднаго боку была выява Пагоні, а з другога — Багародзіца, што менавіта высокая духоўнасць дапамагала нам перамагчы ў бітве

пад Оршай і ў іншых слаўных бітвах.

Святочны канцэрт традыцыйнай Беларускай музыкі быў кароткі, але яскравы. Ён склаўся з твораў народных і духоўных. А закончылася святкаванне вялікім рок-канцэртам, дзе бралі ўдзел лепшыя гурты Беларусі. Прынамсі, з ліку лепшых. Уражвала прафесіяналізмам мастацкая аздаба плошчы.

Кажуць, каб свята атрымалася, трэба, каб глядачы і ўдзельнікі разумелі адзін аднаго, былі аб'яднаны адным настроем. 8 верасня на Свяце Беларускай вайсковай славы было менавіта так.

П.В.

На здымак: падчас святаў 5 і 8 верасня.

Фота В. СТРАЛКОЎСКАГА

Паварот

НА «РАЗЛІЎ» — НЕ ТОЛЬКІ ПІВА

Мінгарсавет /і, адпаведна, Мінгарвыканкам/ узялі на сябе смеласць пераадолець — прынамсі, у межах сталіцы, Менска, — абмежаванні на гандаль нафтапрадуктамі, устаноўленыя Саўмінам і Камітэтам па нафце і хіміі. Як вядома, зацверджаная імі манополія на гандаль нафтапрадуктамі давала рэспубліку да «паліўнага» голаду: сярод спелага жыта стаялі незапраўленыя камбайны... Гарадскія ўлады сталіцы вырашылі даваць дазвол на рознічны гандаль нафтапрадуктамі НЕДЗЯРЖАЎНЫМ /чытай, камерцыйным/ структурам, у вызначаных ва ўстаноўленым парадку месцах. Першую ліцэнзію на такі гандаль атрымоўвае акцыянернае таварыства «Кросны» /пляцоўкі для продажу бензіна і нафтапрадуктаў знаходзяцца ў Менску на выездзе на Брэсцкую шашу з праспекта Дзяржынскага і ля паварота з калыцавой шашы на вуліцу Казінца/.

Ул. інф.

Адгалоскі

РОЗНІЦА БУДЗЕ ПАВЯЛІЧАНА?

Намеснік старшыні Камісіі Вярхоўнага Савета Рэспублікі Беларусь па адукацыі, культуры і захаванні гістарычнай спадчыны А. Трусаў — даўні лімаўскі аўтар і часты госць рэдакцыі. У часе адной з ягоных адвездак «ЛіМа» зайшла гаворка аб тым, што наш тыднёвік не заўсёды можна набыць у кіёску, што паступленне яго ў розніцу вельмі абмежаванае. Алег Анатольевіч не забыўся на гэтую гаворку і звярнуўся ў Міністэрства інфармацыі Беларусі з просьбай аб павелічэнні рознічнага тыражу «ЛіМа». Не так даўно ён пераслаў нам ліст першага намесніка міністра інфармацыі С. Нічыпаровіча, атрыманы ў адказ на сваю просьбу. У лісце гаворыцца:

«Ваша просьба аб павелічэнні продажу газеты «Літатура і мастацтва» абмеркавана на нарадзе дырэктараў прадпрыемстваў «Белсаюздруку»... Вырашана па кожным раёне перагледзець заказы на беларускамоўныя перыядычныя выданні, у тым ліку на газету «Літатура і мастацтва». Абагульненне гэтых заказаў і контроль за іх выкананнем ускладнены на Рэспубліканскае алгова-рознічнае прадпрыемства «Белсаюздруку» /дырэктар Юрый Валянцінавіч Хмыроў/.

Адначасова кіраўнікам прадпрыемстваў «Белсаюздруку» даручана распрацаваць і ўкараніць сістэму матэрыяльнага і маральнага зааховання работнікаў магазінаў і кіёскаў за лепшыя вынікі працы па распаўсюджванні беларускамоўнага друку».

цалкам заканамерна пры існуючых парадках і скажонай сістэме каштоўнасцей. «Скарміць з-пад капыта» ён здольны цэлую дзяржаву, бо прывык да беспакаранасці, а законам і правам проста пагарджае. Натуральна, ён сядзіць у крэсле да той пары, пакуль не ўтворыць чагосьці скандальнага або канчаткова не заваліць справу, тады яго перавядуць на спакайнейшае месца /куды-небудзь у прафсаюз/. Быў і такі варыянт: яго абыдзе на дыстанцыі не менш порсткі таварыш або «паляціць» высокі працэж, і тое і другое пагражае паніжэннем.

Увогуле не было б патрэбы для падобнага «гістарычнага» экскурсу, калі б дзень учарашні не меў працягу ў дні сённяшні: у пераважнай большасці Беларуска кіруе старая, загартаваная ў барацьбе за выжыванне гвардыя.

Яна гоісае па далёкім замежжы /не каб у блізкага павучыцца — краін Балтыі, напрыклад, як змагата за самастойнасць/, выдаткоўвае мільёны на сумніцельныя гандлёвыя здзелкі, ва ўсім па-ранейшаму садзейнічае «сваім» людзям, мяняе шылды на ўстановах, не мяняючы сутнасці і, здаецца, надалей збіраецца жыць па старых правілах, г. зн. ні за што не адказваючы персональна. /Сказанае не азначае, заўважу у дужках, што не было і няма вартых начальнікаў/.

Такі вась адметны штрышок: у разгар мінулагадніх лясных пажараў галоўны экалаг Саўміна, выступаючы па радыё, наракала на тое, што ад нас у Польшчу вывозяцца чарніцы. Што ягднік паўсюдна выгарае разам з лесам і хутка не будзе чаго вывозіць — засталася без увагі. Я разумею, што дзяржаўная служба экалогіі

— не пажарная каманда, але каб так абстрагавацца ад балючага!..

Яшчэ адзін факт, свежаныкі, гэтага лета. Адпраўлена назад гуманітарная дапамога з Англіі — фургон ціраксіну /ад хвароб шчытападобнай залозы/. Спачатку незразумелую «прынцыповасць» праявіла мытня: прычэпілася да фармальнасці. /Ці здурю, ці таму, што пры ўвозе «на лапу» не даюць/. Міністр аховы здароўя параіў звярнуцца да свайго намесніка, намеснік яшчэ да некага, у выніку ў апарце не знайшлося чалавека, які б вырашыў справу. І гэта пасля Чарнобыля, пры масавых захворваннях, пры існаванні дзяржаўнай праграмы ліквідацыі наступстваў! Хоць ты ўсім міністэрствам падавай у адстаўку...

Але бяда ў тым, што наша начальства не прывыкла падаваць у адстаўку. Не ўмее. Прэца-

дэнту не створана. Акрамя таго, прыгожыя ці проста рашучыя жэсты патрабуюць і самапавагі, і мужнасці, і здольнасці да рызыкі — усяго, што атрафіравана за многія гады прыслужніцтва і прыстасаванства. Адно не ясна: ці ўсведамляе чыноўнік не на сваім месцы, што ён не на сваім месцы, што ён з большым поспехам мог бы рэалізавацца на іншым, у іншай галіне, што яго ўтрыманне на сёння — для дзяржавы неадрававальная раскоша? Чым ён для сябе апраўдвае штомесячную зарплату — сядзеннем у кабінце «ад і да»? Імітацыяй дзейнасці? Тым, што да яго было не лепей? Ці здараюцца ў яго хвіліны рэфлексіі, незадаволенасці сабой і станам спраў: ат, кіну ўсё, гары яно гарам, не прападу...

Штосьці ж ёсць такое ў высокай пасаде, дзеля чаго здаровы пайнакроўны мужык мусіць чап-

ляцца за яе, даруйце, як вош за валасінку. Колькі яно загубіла душаў, уладальбства, колькі лёсаў зламана і марай не здзейснена...

Зрэшты, пакінем у спакоі лірыку з філасофіяй. Нашая тэма больш прыдатная для сатыры і гумару. Наўрад ці можна разбудзіць сумленне ці хаця б «уесці» пераседзеўшага дырэктара, рэктара, міністра, старшыню, дэпутата ці яшчэ каго — у іх надзейна /ці безнадзейна?/ задубела скюра. Адны мо сядуць на заслужаны адпачынак самі, другіх павядуць з пасада пад белыя рукі, і прыйдуць людзі, здольныя вырашаць і браць на сябе адказнасць, адданыя «Беларусі ідэальнай», урэшце проста сумленныя. Вось толькі — ці скорая?

Г. К.

З пошты "ЛіМа"

ЛЯ ЧЫЙГО ГАСЦІНЦА?

25 жніўня Беларускае тэлебачанне паказала новую музычную перадачу «Ля гасцінца». Трэба толькі вітаць пошук на беларускім тэлеэкране новых, цікавых творчых форм. Тым больш, што папрокі ў неарыгінальнасці, аднастайнасці перадач нашай цэнтральнай студыі, што гучалі і ў друку, і на розных нарадах, маюць пад сабою падставу. І вось знойдзена яшчэ адна форма. Яна ўдалая і пакідае добрае ўражанне ўжо тым, што эстрадная песня падаецца тут у камерным інтэр'еры, і гэта цалкам адпавядае законам тэлепаказу. Глядач бачыць куток кафэ, папулярных выканаўцаў за столікамі, у танцы, у размове з намі /аператарам тут варта яшчэ прапрацаваць над мизансцэнамі/. І песні ў такой перадачы ўспрымаюцца намнога лепш, чым у звычайнай канцэртнай праграме, бо спяваюць тут менавіта для нас, бо глядачу патрэбна не толькі сама песня. Яму цікавая і асоба арыста. І тое, што спявакі і іншыя ўдзельнікі перадачы прыгадваюць нейкія гумарыстычныя эпізоды з уласнага жыцця, вельмі арганічна: яны такім чынам набліжаюцца да нас — і фізічна, і, гадоўнае, псіхалагічна.

Аднак... Ёсць у перадачы фактар, які ўшчэнт разбурае гэты эффект прысутнасці арыстаў. Справа ў тым, што размаўляюць яны з намі не на нашай мове. Выключэнне — Анатоль Ярмоленка і Іна Афанасьева /магчыма, яшчэ хто: пачатку перадачы я, на жаль, не бачыў/. А Валеры Дайнека, Юлія Скараход, Віктар Вуячын, Уладзімір Кудрын... Пэўна, яны не ўмеюць гаварыць па-беларуску, бо размаўлялі з намі на «общепонятном». А як жа «Закон аб мовах»? А загад Міністэрства культуры пра пераход на дзяржаўную мову працы ўстаноў і, вядома ж, службовых асоб, які даўно ўжо павінен быў быць выкананы? Ці

ён не пісаны для нашага тэлебачання?

Якую мову ўжываць у штодзённым жыцці — справа вопыту і маралі кожнага чалавека, справа, урэшце, яго асабістая. Службовае ж становішча абавязвае карыстацца дзяржаўнаю моваю, прычым правільнаю, літаратурнаю. Ды і годнасць арыста, які пастаянна выходзіць на людзі, прафесійны ранг якога ў вачах публікі заўсёды высокі, вымагае быць носьбітам культуры свайго народа. Няўжо не задумваўся той жа Валеры Дайнека, які, дарэчы, шмат гадоў працуе на музычнай ніве Беларусі і паслядоўна ігнаруе на тэлеэкране беларускую мову, што ён абражае нашы грамадзянскія пачуцці?

Адзін з удзельнікаў перадачы, кампазітар Елісееўка ўдзельнічаў у кадры валоўданае беларускай мовай і гаворцы з фундатарамі. З намі ж, глядачамі, не пажадаў трымацца нашай мовы, палічыўшы, відаць, што на «велькім і могучым» больш салідна. «Паст-песеннік», як яго атэставалі з экрану, М. Трацякоў прачытаў свой беларускі верш, але зноў жа з глядачом пагаварыў па-руску.

Сорамна, шаюноўнае спадарства, вельмі сорамна слухаць усё гэта з нашага ж экрану!

У дадатак да ўсяго рускім пераважна быў і песенны рэпертуар у гэтай новай, разлічанай на немалы век перадачы. Таму ствараецца ўражанне, што рыхталася яна яшчэ для ўсходняга суседа. Балазе, сёння нашы ўрадавыя колгі і розныя чырвоны-карычневыя рухі то сардэчнымі, то пагрозлівымі аргументамі спрабуюць заманіць туды на сталае жыхарства, на чужы хлеб. Можна, і перадача «Ля гасцінца» стваралася не без таго ж прычэлу? Але трэба тады ўдакладніць усё ж назву, каб лепш арыентавацца, да чыйго гасцінца клічуць.

г. Гродна

Аляксей ПЯТКЕВІЧ

НЕЗАЙЗДРОСНЫ ЛЁС МУЗЕЯ...

У снежні гэтага года спаўняецца 17 гадоў, як быў заснаваны Музей народнай архітэктуры і побыту пад Мінскам. Узрост невялікі, але ён не малы. На памяці публікацыі пра экспедыцыі і вандроўкі ў розныя куткі Беларусі, дзе захаваліся помнікі драўлянага дойлідства, ды спрэчкі пра музейную экспазіцыю.

Запомнілася чамусьці і надзіва частая змена кіраўніцтва музея і яго супрацоўнікаў, скаргі апошніх на неспрыяльны ўмовы працы, а таксама на гаспадарчыя і фінансавыя цяжкасці.

Музей сапраўды нараджаўся ў пакутах. Аднак у 1988 годзе першыя экспанаты. І вось праз пяць гадоў мы з аўтарам тэлевізійнай перадачы «Вецер вандраванняў» Алесем Чуланавым, узяўшы відэакамеру, накіраваліся ў наваколле рэчкі Пціч...

Была нядзеля, але ніводнай душы на дарозе да музея мы не сустрэлі. На аўтастанцыі «Паўднёва-заходняя», адкуль адыходзяць аўтобусы да вёскі Азярцо, разам з намі людзей набіраўся ў ЛАЗ паўнютка. На прыпынку ля музея, праз нейкіх 20 хвілін язды, з аўтобуса не выйшаў ніхто. Сумна.

З размовы з супрацоўнікамі музея, якія месціліся ў нейкім непрыватным вагончыку ці модулі, што ніяк не стасуецца з гоўмі сілутамі драўляных пабудов, высветлілася: экскурсавода няма, інтэр'еры паглядзець нельга, і, зрэшты, за здымкі для тэлебачання трэба плаціць — такі загад кіраўніцтва.

Вось табе і гасцінца...

А вынік? Ніводнага наведвальніка, нават у нядзелю, да фінансавага поспеху і сусветнай вядомасці, мяркуюем, таксама далёка. І здымаць — «не велена».

Ці не нагадвае усё гэта не забыты яшчэ

камуністычны прынцып: «нельга, таму што нельга»?

Тым не менш пры ўсёй сціпласці сённяшняй экспазіцыі паглядзець тут ёсць што і беларусу, і замежнаму госцю.

Знойдзены збоўшага вобраз Паазер'я і Цэнтральнай Беларусі, хоць і здзіўляюць пэўныя недарэчнасці ў кампазіцыі пабудовы. Напрыклад, вятрак чамусьці змешчаны на ўскрайку лесу. Гаворка ж пра вобраз Падняпроўя, Панямоння, Палесся і этнаграфічную зону «Мястэчка» яшчэ наперадзе.

Колькі слоў для эпілога.

Музей драўлянай архітэктуры пад Мінскам, паводле задумы, павінен быў стаць адной з адметнасцей беларускай сталіцы, як вядома, не вельмі багатай на старажытныя славутасці. Часу прайшло завельмі, а здабыткаў, на жаль, няшмат.

Так, можна паскардзіцца на недахоп сродкаў, на жахлівы стан, у якім апынулася культура, на іншыя аб'ектыўныя варункі... Але ж, ці толькі ў гэтым справа? Ці многія мінчукі ведаюць пра існаванне такога музея? Нават указальнікаў да яго з боку Мінска, з калцавой шашы, з вёскі Азярцо няма. Мо яны таксама каштуюць вялікіх грошаў?

Гэтаксама ля экспанатаў мы не знайшлі аніводнага надпісу. Музею, нават пачынаючаму, гэта недаравальна. Не арганізаваны гандаль нацыянальнымі сувенірамі, не выдадзена брашура, памятная паштоўка. Нарэшце, нават экскурсавод не з'яўляецца на працу.

І заканамерным будзе пытанне /хто толькі дасць адказ?/: ці дачакаемся мы ўвогуле адкрыцця экспазіцыі і калі?

Анатоль ВАРВА

«ВІНАВАТЫМІ СЯБЕ НЕ ПРЫЗНАЛІ»

МАГІЛЁўСКИ МАРТЫРАЛОГ

Увосені 1992 года Фонд адраджэння тэатра і культурнай спадчыны Магілёва і Беларускай гуманітарнай адукацыйна-культурнай цэнтр /г. Мінск/ афіцыйна звярнуліся ў абласное ўпраўленне КДБ па Магілёўскай вобласці са спісам дзеячаў беларускай культуры і навукі, якія жылі і працавалі ў 20—30-х гадах у Магілёве, і прычынай знікнення якіх з грамадскага і культурнага жыцця маглі быць рэпрэсіі. У адказ быў атрыман ліст пад № 5382-сн, які пацвердзіў такіх меркаванні адносна часткі людзей са спісу:

«У 1936—37 гг. рознымі судовымі інстанцыямі БССР быў прыцягнуты да крмінальнай адказнасці шэраг супрацоўнікаў сферы народнай адукацыі і культуры па беспадстаўных абвінавачваннях у прыналежнасці да т. зв. контррэвалюцыйных беларускіх нацыянал-дэмакратычных арганізацый. У г. Магілёве гэта былі ў першую чаргу асобы, звязаныя сваёй выкладчыкай і навуковай працай з Магілёўскім пед. інстытутам.

Так, у лістападзе-снежні 1936 г. органамі НКУС у Магілёве была арыштаваная група ў складзе 5 чалавек:

ПРУДНІКАЎ Павел Рыгоравіч, 1900 г. н., ураджэнец в. Рэкта Горакскага р-на, беларус, в. а. дацэнт Магілёўскага пед. ін-та, які жыў па адрасе: г. Магілёў, 1-шы Краснапольскі зав., д. 13.

ЧУДОВІЧ Валянцін Уладзіміравіч, 1896 г. н., ураджэнец г. Лібава, Латвія, беларус, выкладчык беларускай мовы Маг. пед. ін-та, які жыў у Магілёве, 1-шы Кузнечны зав., д. 6. РЫЖЫКАЎ Сцяпан Ісаевіч, 1894 г. н., ураджэнец в. Грэбенева Аршанскага р-на, беларус, настаўнік 2-ой Сталінскай школы г. Віцебска, жыў па адрасе: г. Віцебск, вул. 1-ая Ветэрынарная, д. 37, кв. 1.

РУДНІКАЎ Васіль Рыгоравіч, 1899 г. н., ураджэнец с. Пепелеўка Мсціслаўскага р-на, рускі, дырэктар Калінінскага інстытута павышэння кваліфікацыі настаўнікаў, які жыў па адрасе: г. Калінін, Студэнцкі зав., д. 37/13, кв. 166.

ВАСІЛЕЎСКИ Даніла Мінавіч, 1899 г. н., ураджэнец в. Новае Сяло Бешанковіцкага р-на, беларус, да арышту працаваў выкладчыкам у Магілёўскім і Аршанскім пед. інстытутах, жыў па адрасе: г. Магілёў, вул. Вялікая Грамадзянская, д. 78.

Усе пералічаныя асобы беспадстаўна абвінавачваліся ў тым, што з'яўляліся членамі

контррэвалюцыйнай групы, «протасківалі контррэвалюцыйную нацдэмакратычную контрбанду в процессе преподавания» /затак у архіўных дакументах/, ідэалізавалі трацкістаў-тэарыстаў ды іх тэарыстычныя планы, ідэалізавалі контррэвалюцыйнага Смоліна, ягоныя нацдэмаўскія падручнікі, рэкамендавалі студэнтам чытаць забароненыя падручнікі і выходзілі іх у контррэвалюцыйным духу. Усе абвінавачваліся паводле арт. арт. 72 і 76 КК БССР. На папярэднім следстве абвінавачаныя вінаватымі сябе не прызналі.

20—21 красавіка 1937 г. у г. Мінску адбылося пасяджэнне спецыяльнай судовай калегіі Вярхоўнага Суда БССР, якая вынесла прысуд: Пруднікава П. Р. і Чудовіча В. У. на падставе арт. арт. 72 і 76 КК БССР пазбавіць волі ў папраўча-працоўным лагеры тэрмінам на 3 гады кожнага. Руднікава В. Р. і Васілеўскага Д. М. на падставе арт. арт. 72 і 76 КК БССР пазбавіць волі ў папраўча-працоўным лагеры тэрмінам на 5 год кожнага з пазбавленнем выбарчых правоў па адбыцці пакарання тэрмінам на 3 гады з пазбавленнем выбарчых правоў па адбыцці пакарання тэрмінам на 2 гады.

7 лютага 1938 г. гэты прысуд быў апрацэставаны намеснікам старшыні Вярхоўнага Суда СССР В. Ульрыхам як «не соответствующий материалам дела и чрезвычайно мягкий». Матэрыялы справы пераглядзіліся 27—29 кастрычніка 1938 г. судовай калегіяй Магілёўскага абласнога суда ў г. Магілёве. Прысуд у новай рэдакцыі абвішчаў.

Пруднікава П. Р., Чудовіча В. У., Рыжыкава С. І. і Васілеўскага Д. М. на падставе арт. арт. 72 і 76 КК БССР пазбавіць волі тэрмінам на 10 год кожнага з адбыццём крмінальнага пакарання ў ППЛ НКУС СССР. Паводле арт. 37 КК БССР асуджаных: Пруднікава П. Р., Чудовіча В. У., Рыжыкава С. І. і Васілеўскага Д. М. па адбыцці пакарання пазбавіць усіх правоў, апрача бацькоўскага, тэрмінам на 5 год кожнага.

Руднікава В. Р. на падставе арт. арт. 72 і 76 КК БССР прыцягнуць да крмінальнай адказнасці і пазбавіць волі тэрмінам на 8 год, з адбыццём кары ў ППЛ НКУС СССР. Паводле арт. 37 КК БССР асуджанага Руднікава В. Р.

пазбавіць усіх правоў, апрача бацькоўскага, тэрмінам на 5 год па адбыцці крмінальнага пакарання.

13 чэрвеня 1956 г. справа на азначаную групу асоб была перагледжана Прэзідыумам Вярхоўнага Суда БССР, які пастанавіў:

Прысуд Магілёўскага абласнога суда ад 27—29 кастрычніка 1938 г. і касацыйнае вызначэнне ВС БССР ад 27 лістапада 1938 г. да асуджаных Пруднікава П. Р., Чудовіча В. У., Рыжыкава С. І., Васілеўскага Д. М. і Руднікава В. Р. адмяніць і іхнюю справу за бяздоказнасцю выстаўленага ім абвінавачвання закрыць.

Азначаныя асобы рэабілітаваны. У ліпені 1937 г. у г. Магілёве органамі НКУС была арыштаваная яшчэ адна група работнікаў асветы колькасцю 4 чалавекі:

РАДКЕВІЧ Сямён Цімафеевіч, 1902 г. н., ураджэнец м. Урэчча, Урэчскага с/с Слуцкага р-на і акругі, беларус, дацэнт, в. а. дэкана гістарычнага ф-та Магілёўскага пед. ін-та, жыў у г. Магілёве па вул. Быхаўская, д. 25, кв. 1. З 1923 г. да 1924 г. вучыўся ў Мар'інагорскім сельгастэхнікуме, з 1924 г. да 1928 г. вучыўся ў БДУ, з 1928 г. да 1930 г. — у аспірантуры БДУ. З 1930 г. працаваў у Магілёўскім пед. ін-це.

НАРКЕВІЧ Георгі Лявонцевіч, 1893 г. н., ураджэнец в. Ліпава был. Рэчыцкага пав., беларус, настаўнік Магілёўскага педагагічнага вучылішча, жыў у г. Магілёве па вул. Вялікая Грамадзянская, д. 59.

ТУМІЛОВІЧ Іван Данілавіч, 1899 г. н., ураджэнец Уздзенскага р-на, беларус, выкладчык педагагікі Магілёўскага пед. вучылішча, жыў у г. Магілёве па вул. Быхаўская, д. 18.

ЮРКЕВІЧ Сцяпан Міхалавіч, 1897 г. н., ураджэнец с. Сяроўка Клімавіцкага р-на Заходняй Вобласці РСФСР, рускі, выкладчык педагагікі Магілёўскага пед. ін-та, жыў у г. Магілёве па 1-ым Краснапольскім зав., д. 23. Будучы пад следствам, Юркевіч С. М. памёр у Магілёўскай турме 26 лютага 1938 года. Прычына смерці невядомая.

Згаданыя асобы беспадстаўна абвінавачваліся ў тым, што, будучы нібыта членамі контррэвалюцыйнай фашысцка-нацдэмаўскай арганізацыі, сістэматычна праводзілі сярод студэнтаў і выкладчыкаў пед. ін-та і пед. тэхнікума падрыўную антысавецкую дзейнасць, што падпадала пад дзеянне артыкулаў 72 і 76 КК БССР. На папярэднім следстве абвінавачаныя вінаватымі сябе не прызналі.

26 сакавіка 1938 г. у г. Магілёве адбылося вызное судовае пасяджэнне спецыяльнай судовай калегіі Вярхоўнага Суда БССР, якая прысудзіла:

Радкевіча С. Ц. на падставе арт. 72-а КК БССР пазбавіць волі ў ППЛ НКУС СССР тэрмінам на 8 гадоў. Наркевіча Г. Л. і Туміловіча І. Д. на падставе арт. 72-а КК БССР пазбавіць волі ў ППЛ НКУС СССР тэрмінам на 6 год кожнага і на падставе арт. 37 КК БССР пазбавіць усіх асуджаных выбарчых правоў па адбыцці пакарання тэрмінам на 5 год кожнага. Па прадстаўленым ім абвінавачванні паводле арт. 76 КК БССР па судзе лічыць апраўданымі з-за недаказанасці.

9 ліпеня 1939 г. вызначэннем судовай калегіі па крмінальных справах Вярхоўнага Суда СССР Туміловіч І. Д. рэабілітаваны. Гэтым жа органам 26 студзеня 1940 г. рэабілітаваны Наркевіч Г. Л. і Радкевіч С. Ц. 14 мая 1958 г. Прэзідыумам Вярхоўнага Суда БССР пасмяротна рэабілітаваны Юркевіч С. М.

Начальнік Упраўлення КДБ В. Д. Арцыкаў.»

Сярод гэтых асуджаных людзей — карэспандэнт «Нашай Нівы», вядомы літаратар, гісторык і краязнаўца Даніла Васілеўскі, аўтары навуковых прац мовазнаўца Валянцін Чудовіч і педагог Сцяпан Юркевіч.

Загадка смерці апошняга праяснілася неўзабаве па атрыманні ліста. Газета «Вестник Могилева» 23 кастрычніка змясціла ўспаміны ягонага сына, якому прычыну смерці бацькі адкрыла маці: «Аднойчы ўвечары снежнага лотага 1938 года ў шыбу пастукала нейкая, захутаная ў шаль жанчына. У хату не ўвайшла. Хутка сказала маці, — «тваяго мужа заўтра будзе хаваць на Карабанаўскіх могілках. Памёр ён на допце: адбілі лёгкія і ныркі...» Папярэдзіла, каб мы маўчалі, і хутка сышла. Пазней мама шукала гэтую жанчыну. Высветліла, што тая працавала ў турэмным лазарэце, а потым з'ехала з Магілёва. Імя ейнага маці мне так і не назвала», — успамінае В. Юркевіч. І сапраўды, сярод прывезеных на могілкі, у скрынні, голях скалечаных трупай маці і сын пазналі свайго мужа і бацьку. А вясной, каб не згубіць магілу, пасадзілі корчык бэзу...

Больш літасцівы аказаўся лёс для Данілы Васілеўскага. Ён хоць і страціў здароўе ў Варкуцінскіх лагерх, але ж памёр сваёй смерцю далёка ад Беларусі ў 63-м годзе. Пра астатніх «удзельнікаў» гэтых двух працэсаў пакуль невядома нічога.

Судовыя справы на гэтых людзей, дарэчы рэабілітаваных ужо з 1938 да 1956 гг., усё яшчэ захоўваюцца ў архівах КДБ, а таму і сёння недаступныя для шырокага кола даследчыкаў і грамадскасці. Ужо з гэтага факта можна меркаваць, як далёка яшчэ да аднаўлення гістарычнай праўды пра жыцці і смерці прадстаўнікоў інтэлектуальнай эліты Магілёва эпохі сталінізму.

Ю. В.

З сярэдзіны 20-х гадоў, калі ў працэсе сталінскага «рашаючага павароту ва ўсёй палітыцы» пачалося зрошчванне органаў дзяржаўнай бяспекі з вышэйшым партыйным кіраўніцтвам, АДПУ рэгулярна інфармавала ЦК КП/Б/Б аб становішчы ў рэспубліцы, настроі грамадскасці, нярэдка з канкрэтнымі рэкамендацыямі і нават патрабаваннямі, адрасаванымі першай асобе рэспублікі, інфармацыі і даведкі гэтыя слаліся пад грыфам «зусім сакрэтна», «на правах шыфра», «толькі зазначанай асобе» і ахоплівалі розныя бакі эканомікі, культуры, нацыянальнай палітыкі, стану моладзі і г.д. Асаблівае значэнне надавалася нацыянальнаму руху, удзелу ў ім інтэлігенцыі, кантролю за членамі былых палітычных партый, дзейнічаўшых у мінулым на тэрыторыі Беларусі.

Мы прапануем чытачу пазнаёміцца з адной з такіх інфармацый, падрыхтаваных у 1925 г. сакрэтным аддзелам ДПУ Беларусі. Друкуемы дакумент яго аўтарамі названы «дакладам». На першым лісце зроблена паметка: «Можа быць цалкам выкарыстаны ў вусных выступленнях і ў друку, за выключэннем месцаў, абведзеных чырвонымі чарніламі».

«Среди комсомола развился сильный национализм. Это хорошо, ибо когда через несколько лет этот кадр волеется в Компартию, то партия, после истечения некоторого времени, развалится», — говорит один из видных членов ЦК эсеров Трофимов. И действительно, нами установлено, что члены Слуцкой нелегальной ор-ции пытались пробраться в комсомол /Мятельский, Казак и Макареня/.

Белорусские шовинисты не оставляют без своего благосклонного внимания и «Молодняк». Белорусский «Молодняк» действительно представляет из себя, за малым исключением, скопище шовинизма. По крайней мере член ЦК партии бел.с.р. Пашкович и др. видные эсеры считают его самой сильной своей организацией. Мы уже не будем говорить о семилетках и детдомах, которые, как и на провинции, так и в Минске, полностью

ор-ция имела свое нелегальное издательство «Згода», выпустившее один номер литературно-политического журнала «Наше слово», состоящего из 84 стр. Члены ор-ции обязаны были повсеместно организовывать нелегальные кружки с указанными выше целями.

Обнаруженные при обыске у Мятельского материалы свидетельствуют о том, что план свержения Соввласти разрабатывался в деталях. Установить связи в верх указанной ор-ции, к моменту составления настоящего документа, полностью еще не удалось, однако имеются весьма существенные улики существования связи между ор-цией и белорусским писателем Якубом Коласом. Во всяком случае установлено, что с двумя главарями организации /Мятельским и Макареней/ Колас имел личную и письменную связь.

Социальный состав проходящих по «случковому делу» таков: 4 учителя, 1 студент и 3 слушателя общеобразовательных курсов. Организация усвоила все правила конспирации, а именно: пользовалась шифром, конспирировала свое местопребывание, имела псевдонимы и т.д..

Началом операции по «случковому делу» послужил найденный при обыске у Демидовича нижеследующий документ, который является черновиком отравленного им через верные руки письма к учителю соседней семилетки в Погосте — Курбыко:

«Центром Погостской ор-ции истинно белорусского направления должны стать Вы, как в Слуцке Листопад, со всем учительством и ученичеством /агитация среди крестьян может скрыто проводиться учениками/. В Минске и вообще во всей Белоруссии центром всего является Колас. Теперь в белорусской литературе наступило литературное затишье. Все литераторы перестали писать для редакций, принялись за подпольную организационную работу. Говорят, что и птичка в неволе не поет, а тем более белорусская песнь не может звучать, когда народ томится в неволе. Будьте всегда отважны, смелы и осторожны. В работе среди крестьянской молодежи, а главное среди крестьянства, не трогайте нации и религии, они помогут нам объединить наш народ. Поддерживайте также всякое белорусское движение, хотя бы даже и буржуазное, среди попов, богачей и т.д. 1/ Кружки: национальной самосознательности — Колас, 2/ прежнее белорусско-литовское государство /история/, 3/ агитация, воззвания и т.д.

Ваш доверенный товарищ Демидович». Этот документ характеризует также и те силы, на которые пытается опереться слуцкая ор-ция.

Надо знать, что белорусское эсеровско-шовинистическое движение до некоторой степени руководится из-за границы, а именно из Праги, где засел белорусский эсеровский центр /члены ЦК — Гриб, Мамонько, Бодунова и др./ . Нами недавно перехвачены директивы Мамонько к Трофимову, в которой указывается на необходимость захвата в «свои руки» банков, кооперации, промышленности и вообще всего хозяйства, для чего на помощь приедут из Праги в СССР свежие силы, окончившие там высшие учебные заведения. По весьма же заслуживающим доверия сведениям, сюда собирается приехать нелегально и сам Мамонько.

В таком состоянии находится по сегодняшний день белорусское шовинистическое движение. Мы его оцениваем как чрезвычайно опасное явление для целостности Советского Союза, ибо конечную цель его /отрыв БССР от Союза/ мы считаем установленной. Полагаем, что ввиду быстро возрастающей волны белорусского шовинизма необходимы срочные меры, так как в противном случае эта волна сможет захлестнуть и Советскую власть на Белоруссии.

Як жа тыя, каму прызначаўся даклад, зрагавалі на яго? Якіх-небудзь канкрэтных звестак пра гэта ў архівах знайсці не ўдалося. Няма такіх звестак і па другому падобнаму дакументу — дакладнай запісцы намесніка паўнамоцнага прадстаўніка АДПУ па Захараў І.К. Апанаска ад 24 снежня 1924 г. на імя першага сакратара ЦК КП/Б/Б А.І. Крыніцкага, дзе ў зародку ўжо былі некаторыя ідэі друкуемага даклада. Менавіта з гэтага часу бярэцца жорсткі курс на бальшавізацыю Кампартыі Беларусі, барацьба з увайшоўшымі ў яе склад выхадцаў з іншых партый /Бунд, беларускія эсеры, былыя грамадоўцы/, «перавыхаванне» дробнабуржуазнай інтэлігенцыі, у асяроддзі якой, як адзначалася ў выступленні першага сакратара, таіліся карані «беларускага нацыяналізму і буржуазнага перараджэння». Ідзе далейшае зрошчванне вышэйшых партыйных структур з органамі дзяржаўнай бяспекі. Пра гэта сведчаць у прыватнасці матэрыялы спецыяльнай камісіі, якая вывучала ў 1926 г. стан беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі, у стэнаграме пленума ЦК КП/Б/Б, які ў сакавіку 1926 г. зацвердзіў разгорнутую рэзалюцыю «Аб рабоце сярэд інтэлігенцыі», падрыхтаваную камісіяй для бюро ЦК.

Спачатку адносяны да тых, каго ў дакладзе абвінавачвалі ў «беларускім

(Працяг на стар. 12)

«ГЭТАЯ ХВАЛЯ ЗМОЖА ЗАХЛІСНУЦЬ І САВЕЦКУЮ УЛАДУ...»

ЯК СТВАРАЛІ АБЛІЧЧА ВОРАГА

ДОКЛАД О БЕЛОРУССКО-ЭСЕРОВСКОМ ШОВИНИСТИЧЕСКОМ ДВИЖЕНИИ ПО МАТЕРИАЛАМ СО ГПУ БЕЛ.

По состоянию на 29 октября 1925 г.

Нами уже неоднократно отмечалось, что белорусское эсеровское движение почти полностью ассимилировалось с махрово-шовинистическим движением.

Переходя к вопросам тактики движения следует отметить, что таковая идет по двум линиям: 1 — использование, так называемых, «легальных возможностей», но с глубоко нелегальными конечными целями, по культурному, идейному и хозяйственному «завоеванию Белоруссии», и 2 — нелегально-подпольная работа. Первой тактической линией придерживается преимущественно Минск. Сторонниками этой линии являются, между прочим, члены ЦК партии бел. с.р., в том числе Пашкевич Николай, Маркевич, Трофимов и др. В основе их организационного плана лежит глубочайшая конспирация и отказ от создания организационно-оформленной нелегальной ор-ции, неминуемое раскрытие которой приняло бы с собою большую дозу политической компроматации. Они изобрели новое, но вполне целесообразное и достигающее цели, организационное построение. Они предпочитают пока вместо нелегальной организационно-оформленной организации, рискованных конспиративных собраний и протоколов, случайные встречи на улице, в учреждениях и там, будучи между собой крепко идейно спаянными, понимая друг друга с полуслова, они обмениваются информацией, дают директивы и докладывают об успехах. Но дальше-больше: эта группа, идущая по линии идейного и культурного завоевания Белоруссии, хочет руководить шовинистическим движением из недр Коммунистической партии. Документ, принадлежащий одному из членов ЦК партии бел.с.р. и имеющийся в нашем распоряжении, свидетельствует о том, что белорусские эсеры считают, что ими допущена крупная ошибка в том, что они не все вошли в Компартию, ибо отсюда было бы легче руководить белорусским движением. Теперь они стараются наверстать упущенное ими и имеют стремление, как по команде, войти в Компартию /Трофимов — член ЦК партии, Греков и т.д./.

Шовинистическая же молодежь, состоящая в нелегальной белорусской организации, идет, по указанию свыше, в комсомол. Но и сейчас в КП/Б/Бел. у белорусских шовинистов имеются свои люди, которым они доверяют /Алесь Адамович, Ильиченко/.

Сторонниками же второй тактической линии /нелегальной работы/ является преимущественно молодежь и учительство на провинции. Нелегальные ор-ции молодежи обыкновенно вырастают из легальных кружков по

белорусознанию, краеведению и т.д. Методами работы этих нелегальных ор-ций являются: а/ пропагандистская работа среди крестьян; и б/ распространение воззваний. По сведениям, эти организации обладают оружием /например, слуцкая ор-ция молодежи и учительства/...

Для иллюстрации сказанного ниже приводятся цифры: в Белгосиздате из 28 человек штатного состава насчитывается 12 человек белорусских эсеров и шовинистов, среди них такие видные фигуры, как член ЦК партии бел.с.р. Пашкович, Мяделко-Гриб, Михалевиц, Козячий, Чаржинский, Карач, Коробач и др. Сейчас же Наркомпрос является крупной твердой белорусского эсеровства и шовинизма /Некрашевич, Красинский и др./ . Эта ячейка, благодаря шовинистическому уклону зам. наркомпроса Балицкого, работает весьма успешно. Благодаря ей все учебные заведения в Минске захвачены ярыми шовинистами и белорусскими эсерами: «маршалак» Белорусской Рады яры к-р Лесик, Круталевич, Бодунова Мария, Смолич, Киппель, Рак, Азбукин, Пашкович /брат/, Байков, Курилович, Дружич и др. Вот кто является преподавателями в учебных заведениях гор. Минска. Под их руководством обрабатывается в нужном направлении идеологию белорусская учащая молодежь.

Укрепив достаточно свои позиции в Минске, белорусский шовинизм с величайшей энергией бросился на округа и, в первую очередь, на те, которые по национальному составу своего населения являются только полубелорусскими округами /Калининский округ — самый восточный и Полоцкий — самый северный/. На провинции захват позиций начался с захвата педтехникумов. Туда направлена главная артиллерия. Так, в Полоцкий педтехникум командирован член ЦК партии бел.с.р. Маркевич. В Мстиславский педтехникум /Калининского округа/ поехал член ЦК партии бел.с.р. Маркевич, а в помощь ему заядлый шовинист Апоццюнок. В Витебск на должность директора педтехникума назначен виднейший белорусский эсер Дашкевич.

Интересно, что белорусскому эсеру или белорусскому шовинисту достаточно написать маленькую писульку в Главпрофобр к Некрашевичу или в Наркомпрос к Красинскому с просьбой о переводе в другое место, ибо «это для нашего белорусского дела будет полезно», немедленно такой перевод получает осуществление. Должность же в наркомпросовских учреждениях можно получить лишь в том случае, если имеешь солидную рекомендацию какого-либо члена партии бел.с.р., например, Трофимова, Якуба Коласа и др. Попасть же в Белгосуниверситет можно лишь только таким образом. В нашем распоряжении имеется внушительное количество документов, подтверждающих вышесказанное.

Последовательно идя по дороге идейного завоевания молодежи, белорусский шовинист ставит большую ставку на комсомол.

обхвачены белорусскими шовинистами. Для иллюстрации приведем цифры: из 7 человек, арестованных по Слуцкому делу, — 4 чл. учителя /Листопад, Макареня, Курбыко, Мятельский/.

Необходимо отметить, что за последнее время отмечен усиленный наплыв белорусских эмигрантов из-за границы. Явление это вовсе не случайное: «Ситуация сейчас изменилась, теперь посылаем людей не в Прагу, а в Минск. Они там необходимы для пробуждения национального самосознания и для связи с Зап.Белоруссией», — гласит один из документов, находящихся в наших руках и относящихся к Виленским белорусско-шовинистическим деятелям. И эмигранты текут самотеком. За последние 6—7 месяцев прибыло в БССР свыше 40 человек бел. эсеров и шовинистов, в том числе Красковский, Мяделко-Гриб, участник Слуцкого восстания Михалевиц, сомнительный несомненный польшион Гриневич и много других.

Если хотя бы поверхностно ознакомиться с документами, имеющимися в нашем распоряжении, то не трудно будет подметить красную нить, проходящую по всем материалам. Нить эта сводится к следующему: «Спешите, организуйте белорусское крестьянство и интеллигенцию для решительного выступления в момент возникновения войны. Если этот момент нами /т.е. истинными белорусами/ не будет использован, то на нас ляжет проклятие наших поколений».

... Наиболее ярко результаты проводимой белорусскими шовинистами работы сказались в Слуцком округе, в так называемом «случковом деле». Сущность этого дела такова: в конце прошлого учебного года из легального белорусского кружка, существовавшего на слуцких общеобразовательных курсах, под влиянием учеников последнего курса Макареня и Мятельского, лично связанных с Якубом Коласом и пропитавшихся националистическим духом произведений последнего, выделился нелегальный кружок в составе до 10 человек. Возникшая организация, будучи крайне недовольна Соввластью и считая таковую совершенно не приемлемой для белорусского крестьянства, решила начать подпольную работу для свержения ее. Методами работы являлись: 1/ пропагандистская работа среди крестьян, имевшая своей целью восстановление последних против Соввласти, 2/ распространение к.р. воззваний. Работа указанного кружка проводилась с целью указанной ор-цией уже началась с созданием нелегальной крестьянской партии, которая в момент возникновения войны была бы способна вооруженной рукой отторгнуть БССР от Советского Союза. С этой целью указанной ор-цией уже началась накопление оружия. Эта же организация распространила по Слуцкому округу воззвания с призывом: а/ создания организованного неплатежа налогов, б/ избения коммунистов и представителей Соввласти «жидов», в/ объединения Зап.Белоруссии, г/ свержения Соввласти и е/ создания собственной крестьянской ор-ции. Указанная

ПРЫВІДНЫ КАРАБЕЛЬ ДЗЯЦІНСТВА

ЧЫТАЮЧЫ «ВЯСЁЛКУ»

Я даўно сумую па святле і чысціні. Па тым святле і той чысціні, якія бываюць адно ў дзяцінстве, — гэтулькі ў іх наўнасці, казачнасці. Часам вяртаешся на даўно не ходжаныя сцежкі, бярэш у рукі даўно забытыя кніжкі, і далёкае рэха тых шчаслівых дзён невядома адкуль і невядома як пранікае ў тваю душу, кранае яе таемныя клавішы, і тады там, у душы, раптам загучыць музыка — то шчымыя, то радасныя. Але зарастаюць травой даўнія сцежкі, недзе прападаюць старыя кніжкі, і далёкае рэха ўсё радзей і радзей знаходзіць дарогу ў душу. Ды і душа ўжо не тая: з іншымі радасцямі, бедамі, патрабаваннямі і патрэбамі.

Толькі ўпартае рэха ўсё ляціць і ляціць з далёкіх, далёкіх берагоў дзяцінства...

Пры слове «Вясёлка» мне згадваецца вясёлае, вясёлае і вясёлае мае дзяцінства. І справа, вядома, не толькі ў назве часопіса. Рознакаляровыя фарбы, расплюхнутыя гарэзлівым маленкім чараўніком, які невядома як трапіў сюды з майго маленства, раптам ператварыліся ў часопісе ў смешныя малюнкi, сімпатычныя літаркі, якія тут жа сабраліся ў словы, словы ў радкі, радкі ў цэлыя апавяданні і вершы:

А наш дзядзька —
велікан,
уваліўся ўчора
ў збан.

Збан —
паўнюткі малака,
нібы возера-рака.
А ці нават мора.
Плача жонка з гора.
Плачуць з ёю дзеткі
праз выпадак гэтыкі.
Як тут быць
і што рабіць?
Малако
стаў дзядзька піць.
Усё выжлукціў
да дна
ды сам вылез
са збана.
Вось і ўсё.
Парожні збан.
— Жонка,
высушы кагтан!

/Артур Вольскі, «Велікан», N2, 1993/

«Ух ты!» — смеецца гарэзлівы чараўнік і
знарок страсае са свайго пэндзліка яшчэ
некалькі іскрыстых кропелек:

Бегаў козлік па лужку
На зялёным ланцужку.

Ланцужок дзынь-бразь,
Козлік скок ды ў гразь,
Прыплывалі рыбка,
Даставалі скрыпкі.
Прыбегалі коні,
Гралі на гармоні.
Прыходзілі цёлкі,
Дзьмулі ў свісцёлкі.
Прыляталі чмялі,
У жалейкі гулі:
— Уставай, неўставака,
Падмайся, павалыка!

/Алег Мінкін, «Бегаў козлік па
лужку», N7, 1992/

Так ствараецца цэлы свет — свет вясёлых
забаў, наўных мар, фантазій, свет бяскон-
цых «чаму?» і «адкуль?». Ты асцярожна
заходзіш у яго, і вось ужо праз далеч гадоў
чуваць мілы і яшчэ такі малады голас маці,
якая каторы раз кліча цябе дамоў, але куды
там! Узлятае высока ўгору мячык, і разгублен-
ны маладзічок крыху пасоўваецца, даючы
яму побач з сабою прытулак. Так і вісяць яны
ў небе цэлае імгненне: жоўты маладзічок і
шэра, быццам падчас незвычайнага месяча-
нага зацьмення, поўна.

Таёмная магія слова лёгка ператварае
мутныя шэрыя шкельцы, праз якія мы часта
глядзім на свет, у зіхатлівыя крышталікі, якія
пераліваюцца рознымі колерамі. Такой бяды,
што мы даўно не верым у казкі. Мы не верым
розумам, але душа, бадай, ніколі не пераста-
е наўна захапляцца чараўным, прыго-
жым, незвычайным, бо гэтая наўнасць —
яшчэ адтуль, з дзяцінства, яна засталася ў
нас тым мільым «перажыткам», які ўпрыгож-
вае жыццё, робіць яго ў нашых вачах больш
светлым і разнастайным. Гэтая наўнасць,
такія ж «непартэбная», як сонечныя гірлянды
квечені на кустах бульбы ў самы разгар лета,

як ледзь прыкметны пушок над усмешкай —
аднымі вуснамі — дзяўчыны, які робіць
усмешку яшчэ больш прывабнай.

Зрэшты, размова наша пра дзяцінства і,
здаецца, самы час вярнуцца ў яго:

На базары,
На таргу
Купіў качар
Качаргу,
Каб чырвоныя яечкі
Заграбашь
З гарбатай печкі.
А не качка
Несла тыя
Усе яечкі дастаць,
А з чырвоным грабянем
Певень,
Што завуць агнём.

/Рыгор Барадулін, «Качар», N4, 1992/

Дзіцячыя вершы Р. Барадуліна — гэта не
толькі цікавыя, вясёлыя гісторыі. Гэта адна-
часова і займальныя ўрокі роднай мовы, на
працягу якіх даступна і нязмушана расказва-
ецца пра вялікія магчымасці яго вялікасці
Слова. Гэта адначасова і жывая музыка, яна
гучыць, і самі ноты тут, магчыма, здаліся б
нават лішнімі.

Вядома, найпершае патрабаванне да лю-
бога дзіцячага твора — быць займальным.
Але паколькі паняцце «займальнасць» до-
сыць шырокае і расплывістае, паспрабуем
знайсці іншае слова: нечаканасць. Праўда,
яно поўнаасцю не вычэрпвае сэнс палярэдняга
паняцця, але пры ўсім пры тым з'яўляецца
яго асноўнаю, ключаваю часткай. Зразуме-
ла, як і з кожнага сапраўднага правіла, з яго
таксама могуць і павінны быць выключэнні,
але не больш таго. Сведчанне таму хоць бы
творчасць сляпінных майстроў дзіцячай паэзіі
Карнея Чукоўскага ці Васіля Віткі, хаця спіс
імянаў можна доўжыць і доўжыць.

Але сама па сабе нечаканасць не самаэм-
та. Гэта толькі цаглінка /лепш, вядома, калі
іх шмат/, з якой можна паспрабаваць збуда-
ваць дом, але пакуль яшчэ ніяк не сам дом.

Пытанне задаецца
На ўроку вучню Янку:
— Адкуль раса бярэцца
І вечарам, і ўранку?..
А Янка не бянтэжыцца,

Гаворыць, як умее:
— Зямля
Так хутка верціцца,
Што аж пацее.

Вядома, няма нічога благага, калі школь-
ны гумар, які часта з'яўляецца на старонках
дзіцячых выданняў, раптам «перабгае» ў
вершы паэтаў. Размова не пра гэта. І нават не
пра тое, што Зямля ў паэце «верціцца». Уся
бяда ў тым, што цаглінка так і засталася
ўсяго толькі цаглінкай. Яе можна куды-
небудзь прыладзіць, заткнуць такую-сякую
дзірачку /таксама карысць!/, але дом з яе
не вырас. Паленаваўся крышку «будаўнік».

Ішая бяда. Нечаканасць — усяго толькі
залатая рыбка ў рацэ, і пакуль яна там
плавае, навошта спяшацца ставіць на агонь
ваду, каб варыць юшку? Прыдумаўшы
/падгледзеўшы, падслухаўшы/ увогуле
цікавы сюжэт пра хлапчука, які дома разма-
ляваў шпалеры /калі я толькі правільна
зразумеў аўтара/ героямі розных казак,
Міхась Сазончык так і не здолеў яго як след
выкарыстаць /верш «Казка на сцяне», N8,
1992/. На тых шпалерах

Пакацігарошак,
Кот у ботах,
Вожык,
Тры мядзведзі,
Воўк адзін,
Заяц,
Гена-кракадзіл...

Формы «воўк адзін» і «Гена-кракадзіл»
спатрэбіліся паэту адно дзеля рыфмы, бо
звычайна так не кажуць. Больш лагічна было
б проста «воўк», як ён пералічвае астатніх
героў, і «кракадзіл Гена». Але гэта, зрэш-
ты, яшчэ так-сяк можна «спіхнуць» на ма-
ленькага героя верша, ды як быць з
канцоўкай?

Ад сяброў няма адбою,
Ходзяць да мяне
І разглядваюць абой —
Казку на сцяне.

Адзінае пытанне: ну і што?..

Гаворачы пра займальнасць дзіцячага твора,
вядома, маеш на ўвазе яшчэ і ўменне
аўтара расмяшчыць чытача. Смешнае дзеці
любяць не менш за салодкае. Срэбныя
іскрынікі гумару шоддра рассыпаны па ста-
ронках «Вясёлкі». Яны хітраўка пасіркваюць,
пасмейваючыся са шматлікіх малюнкаў, апа-
вяданняў, вершаў. Пра апавяданні і малюнкi
крыху ніжэй, а што тычыцца вершаў, згадаю
хаця б некалькі імянаў іх аўтараў: Рыгор
Барадулін /N3, 1993/, Пятрусь Макаль
/N8, 1992/, Віктар Шніп /N11—12, 1992/,
Мікола Чарняўскі /N1, 1993/, Рыгор Яўсееў
/N9, 1992/, Уладзімір Паўлаў /N2, 1993/.

Спадчына

«А НА ГАРЭ БЯРОЗАЧКА...»

Доўга прабівала сабе дарогу ў свет кніга
Уладзіміра Зянько «Спадчына майі маці».
Спачатку «марынавалася» ў рукапісе, пакуль
не згадзіліся яго ўзяць у выдавецтва «Мас-
тацкая літаратура». Пасля — у той жа «Мас-
тацкай літаратуры», чакаючы чаргі. Нарэш-
це, здавалася б, гэтая чарга падыйшла.
Прынамсі, за рукапіс узяліся ўсур'ез,
запланавалі выхад на 1989 год. Здалі нават
у набор 18 красавіка таго ж 1989-га, а праз
паўгода з гакам /14 лістапада/ і падпісалі,
як належыць, карэктуру да друку.

Ды нездарма ёсць добрая прымаўка: не
тое лешка дарагое, што знесенае, а якое ў
роце. Неўзабаве пачалася для кнігі У. Зянько
«барачыба» на выжыванне. Выданне ж не
простое, а так званая павышаная якасці: і
папера адпаведная неабходна, і фарбы, і
розыныя іншыя паліграфічныя матэрыялы. А
з імі, як вядома, акурат пачаліся цяжкасці.
Пераносіліся з году ў год і кнігі, аўтарамі якіх
з'яўляліся і знакамітыя пісьменнікі, а тут —
нейкая «Спадчына...» мала каму вядомага
У. Зянько!..

Не дачакаўся Уладзімір Барысавіч кніжкі.
Памёр ад цяжкай, невылечнай хваробы. А як
жа хацелася яму патрымаць у руках жаданы
томік як памяць аб самым дарагім чалавеку,
як усведамленне, што ажыццёўлена тое, чаму
аддаў гэтулькі сіл і здароўя!

А кніга ўсё ж выйшла і якая! На самай
справе ўжо — лепш пазна, чым ніколі. Том
атрымаўся прыгожы, з супервокладкай, з
цудоўнымі ілюстрацыямі Яніны Зельскай. А
галюнае — змястоўнае. «Гэта, — як свед-
чыць у артыкуле-пасляслоўі Г. Цітовіч, —
цэлы гарнец дабротнай збавыны ў беларускі
фальклорны кубел». І тут жа Генадзь Іванавіч
прыгадае, што ў сярэдзіне дваццатых гадоў
М. Гарэцкі запісаў на Мсціслаўшчыне ад
свайей маці 318 песень, што выйшлі ў 1928
годзе зборнікам «Народныя песні з
мелодыямі», а нотны матэрыял падрыхтавалі
А. Ягораў і М. Аладаў.

Тут таксама — песні, запісаныя У. Зянько
ад маці Зосі Сымонаўны. Нарадзілася яна
недзе ў 1892 годзе /як прыгадае ў прадмо-
ве Уладзімір Барысавіч, «царкоўныя запісы

не зберагліся», а сама маці казала, што
з'явілася на свет у тым годзе «на залу-
сты»/. З маленства зведала гаротнае жыццё,
гадавалася ў вялікай сям'і, з васьмі душ,
была там старэйшай, таму рана адчула, па
чым кавалак хлеба.

І з уласным сямейным жыццём не пашан-
цавала. Муж з фронту вярнуўся цяжкапаране-
ны, сыну Валодзію пайшоў толькі пяты год,
як памёр бацька. Яшчэ цяжэй стала.
Запомнілася У. Зянько з тых часоў: «Бывала,
як маці паплача, глядзячы на мяне, мала-
га, а пасля, выцёршы слёзы, ціхенька пачне
«А на гарэ бярозачка, а ў даліне сосна» або
якую іншую». Крыху палягчала, калі выйшла
замуж у другі раз, але ўсё роўна жылося
цяжка, «работы халала ўсім — ад цямна да
цямна».

Тым не менш, ставала духоўнай моцы ў
Зосі Сымонаўны не разлучацца з песняй,
дасціпным жартам. Да апошніх дзён любіла
спяваць. Уладзімір Барысавіч з задавальнен-
нем слухаў маці, а каб запісаць песні, заха-
ваць для нашчадкаў — не задумваўся.

Даламог выпадак. У. Зянько пісаў вершы,
друкаваўся ў раённай газеце, калі-нікалі і ў
рэспубліканскай перыёдыцы, наведваў
пасяджэнні маладзечанскага літаратурнага
аб'яднання «Купалінка». На адным з іх
разгаварыўся з Г. Кахановічым. А той і
закінуў у душы думку — запісаць матчыны
песні. Зося Сымонаўна на сынаву гаворку
сказала: «Ды я іх табе цэлы мяшок наспа-
ваю».

Так і пачалася карпатлівая праца маці і
сына. Вечарамі, калі работа па гаспадарцы
была больш-менш зроблена, падсаджваўся
Уладзімір Барысавіч да маці і — запісваў,
стараючыся занатаваць кожнае слова, ад-
метнасць яго гучання. Адзін запіс з'явіўся,
другі...

Чым далей запісваў, тым больш
пераконаўся — не такая гэта і простая
праца. Там перапітаць неабходна, каб дак-
ладна слова перадаць, тут памецціць, што
адпаведная мусіць быць інтанацыя выканан-
ня, пазначыць, што ў песні ёсць паўтор.

Кожную суботу ехаў У. Зянько да маці ў

вёску. Лягчы стала, калі прыдбаў магнітафон.
Можна было занатаваць ўжо і мелодыю. Ды
пачало падводзіць здароўе Зосі Сымонаўны
— гады немалыя за плячыма мела. Разумеў:
спяшацца трэба. Што б там ні было —
паспець!

Калі 7 ліпеня 1977 года маці не стала,
У. Зянько меў за трыста запісаў фальклору,
з іх больш за 280 песень. Далей неабходна
была падтрымка спецыялістаў. Асабліва ў
расшыфроўцы магнітафонных запісаў. На
даламог Уладзімір Барысавіч прыйшлі
заслужаны дзеяч культуры Беларусі І. Скур-
ко і народны артыст СССР Г. Цітовіч. Першы
ўзнавіў на нотных аркушах больш за 100
запісаў, а Генадзь Іванавіч зняў з плёнкі і з
голосу самога Уладзіміра Барысавіча каля
20 запісаў. Ён жа зрабіў музычную і агульную
рэдакцыю твораў. За літаратурнае рэдага-
ванне ўзяўся А. Мальдзіс, а ўкладанне
зборніка зрабіў В. Ліцвінка.

Шмат, як бачым, людзей прычыніліся да
выхаду кнігі /трэба згадаць тут і выдавецка-
га рэцэнзента А. Ліса/. Шмат, а аўтары ў яе
па сутнасці два: У. Зянько, прозвішча якога
значыцца на вокладцы, і яго маці З. Зянько-
Пачыкоўская. Прозвішча яе, праўда, ні на
вокладку, ні на супервокладку не трапіла,
але затое на супервокладцы ёсць партрэт
маці і сына. А песні...

Хочацца паўтарыць услед за А.
Мальдзісам, артыкул якога «Помнік на-
роднаму таленту» поруч са словам Г. Цітовіча
пададзена як пасляслоўе: «Кніга дзівосная і
унікальная. Дзівосная — таму, што «Спадчы-
на майі маці» вядзе нас у цудоўны свет
народнай фантазіі, пачуццяў моцных і чы-
стых, вобразна светлых і паэтычных. Чытаючы
зборнік, на кожнай старонцы здзіўляешся
яркасці, трапнасці і дасціпнасці фальклорна-
га слова, нечаканасці параўнанняў і асацыя-
цый».

Уваходзіны ў нерушавы свет фальклор-
нага хараства пачынаюцца са сціплага верша
У. Зянько:

А песень ведала багата —
Звінела імі наша хата!

Бадай, найчасцей імі звінела хата вясной.
Тады, калі жанчыны ў чаканні работ па
гаспадарцы /недарма ж кажуць, што вяс-
новы дзень год корміць!/, даводзілі да ладу
тое, чаго не паспелі зрабіць за зіму: канчалі
пасці кудзель, размотвалі ніткі, запарвалі
пражу. Работа карпатлівая, у нечым і адна-
стайная. Без песні — сумна. І вось хто-
небудзь маладзейшы пачынаў добра знаё-
му кожнаму мелодыю, яму падпявалі. Пра-
ца ішла спарнай, неўпрыкметку бег час, а
песня гучала і гучала:

Да ты ж вясна, ды ты ж красна,
Да што ж ты нам прынясла?

Старым бабкам — па кіечку,
Малым дзеткам — па яечку.

Малодачкам — па сыночку,
А хворынькім — па грабочку.

Калі вясёлае, а калі і сумнаватае, нічога ж
не зробіш, такое яно, жыццё! Тым не менш,
радасных матываў у песнях было болей.
Часта ў пачатку мелодыі яны як бы
паўтараўся, нечым нагадаваючы палярэдную.
Відаць, калісьці іх спявалі жанчыны з адной
і той жа мясцовасці, ці блізка знаёмыя. Ад
адной да другой так і перадавалася: «А ці
дома, дома, пане-гаспадару? Да віно ж маё
зьялёнае»; ці: «Пане-гаспадару, прыйшлі мы
да пана, да віно ж маё зьялёнае»; альбо:
«Цераз поле шырокае, да віно ж маё зья-
лёнае» і г. д.

Згаданыя песні хоць і адносяцца да вяс-
навых, але яны не проста веснавыя, а вала-
чобныя. Найчасцей спяваліся валачобнікамі,
што на вялікідзень ішлі ад хаты да хаты. Да
асобных з гэтых мелодыі існавалі і агульныя
віншаванні. Іх таксама нямала помніла Зося
Сымонаўна. Пры тым, для самых розных
выпадаў. Былі ж і такія «віншаванні», калі
валачобнікі засталіся незадаволеныя па-
частункам гаспадароў. Праўда, праляваліся
яны з асцярогай, бо, чаго добрага, гаспадар
і дзягай па спіне працягне:

Дай жа, божа, пане-гаспадару,
мечь цяляткі гладкі,
вухкі — як лапаткі,
хвасты — як бічы,
каб было добра
за плот валачы!

асабліва яго «Кукарэка». Верш пра задзіру-пеўня, які з усімі б'ецца і нават на дзеда кідаецца. Аўтар дасціпна папярэджвае пеўня:

Ёсць у дзеда
Абаронца,
Гаспадарыць
Пры заслонцы,
Гэта — баба.
Мой мілок,
Трапіш загалды
У гаршчок.

Друкавацца ў «Вясёлцы» прыемна. І ў сённяшні нялёгкі час у яе вялікі тыраж. Плюс цікавае, вясёлае афармленне, якое тваім творам заўсёды зробіць харошыя нашы дзіцячы мастакі: Наталля Грамыка, Алена Лось, Сяргей Волкаў, Яўген Ларчанка, Ліза Пашчасцева... Але друкавацца ў «Вясёлцы» і заўсёды крыху... ну, скажам, небяспечна, паколькі ў кожным нумары побач з вершамі, апавяданнямі прафесійных пісьменнікаў ёсць першыя літаратурныя спробы юных чытачоў часопіса. І адна справа, калі гэтыя — часам даволі ўдалыя — першыя спробы маюць прыкметы нааўнасці таленту ў іх аўтара, і зусім іншая, калі «прафесійныя» творы нечым нагадваюць першыя спробы. «У мяне сяброўка ёсць, Гасць жаданы, добры гасць. З ёй сяджу ў пакоі ціха, Бо мая сяброўка — кніга», — напісаў/ла/ у любімы часопіс Жэня Ермаловіч з г. Берасіно. Прынес у рэдакцыю свой верш пра кнігу і Пятро Прыходзька /абодва надрукаваны ў N 5 за 1992 год/: «У бабулі кніг нямала, Ёсць і казак тоўсты тым. Я прашу, каб пачытала Мне хоча крыху перад сном: Пра бяссмертнага Кашчэя, Пра сланоў і пра буслоў, Бо я сам яшчэ не ўмею Разабраць у кнізе слоў. А калі я павучуся і змагу пісьменным стаць, — Я табе, мая бабуся, Буду цэлы дзень чытаць!»

Шчыра кажучы, я не думаю, што варыянт, які прапанаваў паэт, глядзіцца надта ўжо выйгрышным. Здаецца, сюды зусім выпадкова трапілі адначасова і Кашчэй, і сланы, і буслы — героі казак розных народаў /хоць, вядома, пры жаданні можна даказаць, што гэты героі адной маленечкай — у чатыры радкі — казкі/. Але ў часопісе, тым больш дзіцячым, пасрэднасць аднаго твора лёгка «кампенсуюць» іншыя, другіх аўтараў, ці проста ўдалае мастацкае афармленне. І вось ужо прывідны карабель дзяцінства кліча за сабою далей...

«Вясёлка» часопіс танюсенкі, і гэта абумоўлівае пастаянны чытацкі голад на харошую прозу. Аб'ёмных казак і апавяданняў рэдакцыя друкаваць не можа, а кароценькія звычайна пішуць неахвотна, ды і пісаць іх цяжэй. Але той, хто рэгулярна чытае «Вясёлку», відаць, не забыўся на «Калінавуку»

рукавічку» Алены Васілевіч /N 11—12 за 1992 год/, разумную, пляшчотную, добрую казку пра чырвоную каліну, старую яліну-казачніцу ды ветра-бяздомніка, у якой даводзіцца не новая, але ва ўсе часы важная і патрэбная думка пра неабходнасць быць карысным іншым.

Вясёлым атрымаўся абразок «Хто любіць цукеркі?» Марата Баскіна /N 1 за 1993 год/. Няцяжка ўявіць, як задаволена ўзбрыкае ножкамі малеча, слухаючы яго. Можна прыгадаць казкі «Задавака-пестунок» Георгія Шыловіча /N 5 за 1992 год/ і «Хмарка, якая любіла гуляць» Сяргея Тарасова /N 6 за 1992 год/.

Праўда, пісанне пад канкрэтнае жыццёвае правіла /чому кепска быць скарачай, як у Г. Шыловіча, чаму трэба дапамагаць іншым, як у С. Тарасова і А. Васілевіч/ не заўсёды дае жаданы вынік, не заўсёды аказваюцца пераканаўчымі прыклады, якія пісьменнік падводзіць пад гэтае правіла. Толькі ўсмешку можа выклікаць эпізод з апавядання Анатоля Зэкава «На Пятляныцы» /N 7 за 1992 год/, у якім хлапчук прымушае ўцякаць дарослага дзядзюку, што хацеў на рэчцы памыць сваю машыну. Па збітым сюжэце павёў сваіх герояў Іван Галубовіч у казцы «Зайкаў садок» /N 3 за 1993 год/ пра мудрага зайца, які пасадзіў чатыры яблыні, каб пасля ўволю паласавалі іх пладамі, і гультая барсука, які смяўся з зайцавай працы. Канец банальны: «паклікаў яго зайка ў гасці і таксама яблынкам пачаставаў». Да таго ж і гавораць героі казкі няк вельмі ўжо па-чалавечы: «Ага, чакай Пятра — сыр з'ясі. Пакуль ты яблыкі вырастаць, дык цябе, заяц, і на свеце не будзе». «Але разумныя людзі кажучы: паміраць сабраўся, а жыта сей...»

Хачелася б звярнуць увагу чытачоў і на казкі народаў нашага блізкага замежжа, на старонкі, падрыхтаваныя сябрамі «Вясёлкі» з амерыканскай арганізацыі «Хрыстос для народаў», на вершы Казіміра Камейшы, Алега Мінкіна і Юрася Свіркі за мінулы год. Шкада, што рэдка на старонках часопіса сустранеш п'есу. Летась, напрыклад, была змешчана толькі адна — «Тыгр-абаронца» Уладзіміра Сіўчыкава. Зрэшты, прэзэнці мае адрасаваны не столькі рэдакцыі, колькі пісьменнікаў.

...А тым часам прывідны карабель дзяцінства паволі і неахвотна хаваецца за далаглядамі, пакідаючы на душы светлы, нібы лёгкае воблачка, сум. Але і ён хутка растае над акіянам праблем. Застаецца толькі вера: мы яшчэ сустранемся.

Алесь БАДАК

Сярод кніг

ПЕРАД НОВЫМ ЭТАПАМ?

Пра беларускую літаратуру часта можна пачуць, што гэта літаратура сялянская, вясковая. Бывае, кажуць так з пэўным гонарам і прыгадваюць вобраз мужыка ў Купалы ці Коласа, — мы першыя раскрылі духоўны свет селяніна... А бывае, што кажуць з пагардай, маўляў, усюды адна туга па перакошаных хатах. Але гэтка «аднабаковасць» мае гістарычную заканамернасць. Не сакрэт, што менавіта вёска амаль два стагоддзі захоўвала нашу мову і карысталася ёю. Вясковыя самародкі неслі з сабою народную мову ў гарады і пісалі пра тое, што ім было бліжэй.

Толькі апошняе дзесяцігоддзе ў літаратуру пачалі прыходзіць людзі, народжаныя горадам. Так, можна абвінаваціць іх у моўнай штучнасці, нелагічнасці вобразаў, незразумеласці. А ваяўнічы змагар зачысціў традыцыйную ўвогуле заявіць, што такая літаратура зусім не беларуская, а невядома якая, напісаная на прыблізнай беларускай мове. Але ж гарадская /у сэнсе — надтрадыцыйная/ рознапланавая літаратура — наступная ступень развіцця культуры, бо толькі свядома вярнуўшыся ў беларускасць, людзі змогуць цяпер быць захавальнікамі мовы, між тым, як пад уплывам тэлебачання, радыё, эстрады і эканамічных варункаў спрадвечныя тайніцы нацыі вёскі няшчадна выраджаюцца, разворваюцца тыя культурныя пласты, якія падсілкоўвалі нацыянальную творчасць.

І такая сітуацыя заўважаецца не толькі ў самой Беларусі, але і на Беластоцчыне. Толькі тут мы маем ціск рускае мовы і культуры, а там — польскае. І там і тут гарады, як вялікія спруты, выдаюць беларускасць, але і там і тут да нацыянальнай культуры пачынаюць звяртацца гараджане...

Пракнігу «Дзікі птах Верабей» пісьменніцы з Беластоцчыны Міры Лукшы, той /умоўны/ змагар за чысціню традыцыі не скажа, што яна з'яўляецца не беларускай. Героі кароткіх апавяданняў — жыхары беластоцкіх вёсак. Але ў кнізе мы не знойдзем даўно ўжо ўсталёваных адпаведна нормаў у традыцыйным літаратурным творы падрабязнага бытаапісання ці панарамных пейзажных замалёвак. Галоўны аб'ект увагі пісьменніцы — людзі, іх характары, звычкі, лёс.

У кожным апавяданні /а кнігу складаюць кароткія апавяданні/ у асноўным адзін цэнтральны персанаж. Звычайна мы яго не бачым, нам пра яго раскажваюць: аўтар, альбо нехта знаёмы з героем /па сюжэце/. Нярэдка апавяданне ахоплівае ўсё жыццё чалавека ад нараджэння да самой смерці. Няпростыя лёсы ў людзей. І людзі самі, па няўхільнай наканаванасці звыш, іх сабе выбіраюць. Пісьменніца не стараецца ідэалізаваць жыццё сялян, знівеліраваць жорсткасць і, наадварот, зусім не хоча шакараваць... Праўдзівая рэальнасць — палатно твора. Тым больш героі зусім не героі, а простыя людзі, як мы, ўсе.

Бывае, персанаж сам кажа пра сябе. М. Лукша добра валодае сказавым стылем. Напрыклад, калі чытаеш апавяданне «Бабка Тахвіля», часта ловіш сябе на тым, што спраўды чуюш распеўны голас старой, якая многа пабачыла на сваім вяку ды іранічна-павучальным тонам выказваецца пра сён-

Міра Лукша. Дзікі птах Верабей. Беласток, 1992.

Літур'ер

«ЛІТОЎСКАЯ ГАСПАДЫНЯ»? ДЫ БЕЛАРУСКАЯ!

Назва гэтай кнігі, выпушчанай выдавецтвам «Полымя», мае такі падзагалавак: «Навука аб утрыманні ў добрым стане хаты і забеспячэнні яе ўсімі прыправамі і запасамі кухоннымі і алтэкарскімі і гаспадарчымі, а таксама гадаванні і ўтрыманні скаціны, птушкі і іншай жывёлы адпаведна спосабам найбольш выпрабаваным і правяраным вопытам і да таго ж самым таным і простым». А на вокладку вынесена больш простая назва — «Літоўская гаспадыня». А магла б стаяць і — «Беларуская гаспадыня»...

Наконт гэтага ў «Слоўцы да чытача» А. Мальдзіс так гаворыць: «Кніга магла б выйсці пад больш дакладнай назвай — не «Літоўская гаспадыня», а «Беларуская гаспадыня», бо ў ёй акумуляваны гаспа-

няшнне жыццё: «...Цяпер, калі б чалавек малады быў, то ніякімі аўтобусамі нікуды не дабраўся б — што прабегчы тых пару кіламетраў, чаго грошы выдаваць? А то самахода купляе, смуродзіць, гатоў нават за патрэбай ехаць на машыне!»

Міра, Лукша арганічна перадае псіхалагічныя нюансы чалавечай асобы, таму героі ўсе розныя, і вершы, што гэтыя людзі сапраўды жылі ці жывуць, нават узнікае жаданне з імі сустрэцца, пагаварыць.

Можа таксама захапіць чытача і трагічнасць сітуацыі /алюзія па сюжэце з «Амерыканскай трагедыяй» Драйзера/ — апаляванне «Вера». Злчынства тыповае, але жыццё іншае, лёс іншы...

Выклікае ўсмешку з гарчынкай апавяданне немаладой жанчыны пра свайго мужа, душэгрэйку і чароўную нітку /«Душагрэйка»/.

Нягледзячы на разнастайныя сюжэты, на розныя характары і лёсы герояў, усе апавяданні аб'ядноўваюцца адной думкай: знікае, растае ў віры сучаснага жыцця той патрыярхальны ўклад беларускай вёскі ў Польшчы. Той уклад, што захаваўся з класічных /для літаратуры/ дарэвалюцыйных /па гісторыі/ часоў. Пракацілася вайна, насаджаліся сацыялістычныя пераўтварэнні /у Польшчы, дзякую Богу, яны не так моцна паўздзейнічалі/, але людзі прытрымліваліся свайго ладу жыцця, захоўвалі яго, і толькі цяпер ён саступае тэхнакратычнай, у шмат чым жорсткай эры. Шмат знешніх фактараў уплывае на гэта: грошы, людская цяга пазнання новага. Цывілізацыя забірае з вёскі людзей. Хто едзе ў Беласток, хто ў Варшаву, а хто далей — у Нямеччыну ці Амерыку. Таму і не могуць зразумець адна адну маці Нінка і дачка Данка /«Сірата»/, таму і знік невядома дзе з незаробленай таксоўкай Валік /«Грошы»/, таму так цяжка пабудоваць беларускі музей у Гайнаўцы /«Дом»/. Але не ўсе людзі прыжываюцца там, «у цывілізацыі», не здолеў знайсці сябе сярод шумных вуліц Вася-Васілек /«Вася-Васілек»/, вяртаецца ў вёску Федзік /«Федзік»/ і шчасліва дажывае на сваім двары свой век, разбучы драўляных людзей, зусім не дзікі Птах Верабей /«Дзікі Птах Верабей»/. І ўсе, хто застаўся, гавораць словамі аўтаркі, «многа, многа могуць яны сабе сказаць, калі збяруцца на вялікай хаце драўлянага Сашы-кавага дома. І ўсё менш і менш.»

Апавяданні напісаны гутарковай мовай, набліжанай да беластоцкай гаворкі. Чытаюцца лёгка, з цікавасцю, разлічаны на шырокае кола чытачоў, але патрабуюць і пэўнай заахвочанасці чытача пазнаёміцца з тэматычна-традыцыйным узорам беларускай літаратуры.

Каштоўна, што кніга «Дзікі Птах Верабей» выйшла неўзабаве пасля напісання, без шматгадовага чакання ў чэргах, таму не мае прыкрых «пролежняў» неадлавадзасці цяперашняму стану, не ўзнікае дапушчэння, што так было калісьці раней і нас не датычыцца. Наадварот, кніга ўтрымлівае моцны зарад сучасных праблем, бо з сацыяльнага пункту гледжання адлюстроўвае паступовы «распад сялянскіх гняздаў»; з літаратурнага — адштурхоўваецца ад традыцыі на іншы псіхалагічны ўзровень і тым самым прадвызначае новы этап развіцця грамадства і беларускай літаратуры.

Сяргей МІНСКЕВІЧ

У асобныя раздзелы кнігі аб'яднаны «Купальскія песні», «Жніўныя...», «Восеннія...», «Перадкалядныя...» Чытаеш іх /да асобных у кнізе прадстаўлены і нотны матэрыял, так што ведаючы музычную граматы, і праспяваць іх можна/ і дзіву даешся: якую ж гэта трэба было мець памяць, каб захаваць і пранесці песні праз доўгія гады і на схіле веку выконваць іх гэтаксама, як у маладосці! Сапраўды, невычэрпны народныя таленты. Як крыніцы брусцісты. Якая б непагадзь ні была, а вадзічка — чыстая-прачыстая, і кожны раз натоліць смагу.

Асабліва шырока прадстаўлены ў кнізе «Вясельныя песні». Дарэчы, Уладзімір Барысавіч занатаваў і сам вясельны абрад. У многім, вядома, ён падобны на аналітычныя ўрачыстасці ў іншых рэгіёнах, але ў нечым і адметны, характэрны менавіта для гэтай мясцовасці. Падрабязна раскажваецца пра саміх удзельнікаў вяселля, пра тое, як дзялілі каравай, наведваліся па чарзе то да маладога, то да маладой.

А «Калыханкі»? Іх, гэтых бабуліных і мацерыных песенек, у кнізе не так і шмат /крыху больш за дзесяць/, але, думаецца, не лішнім будзе, калі мамы і таты набудуць «Спадчыну...» нават толькі з-за гэтага раздзела.

Чытай, завучвай калыханкі і забаўляйкі ды спявай сваім немаўлятам. І традыцыйную «Ідзе каза рагатая», і добра вядомаму «Сарока дзецам кашку варыла»... Прыйдзецца малым даспадобы і забаўлянка «Праўда дзед бараду». Рытміка яе выразная, дыялог запрашае да роздуму, адказы на пытанні канкрэтныя, што, безумоўна, развівае мысленне дзетак, пашырае іх круггляд:

Ду-ду-ду, ду-ду-ду,
Праўда дзед бараду.
Праўда дзед бараду
Ды купіў касу.
— На што каса?
— Сена касіць.
— На што сена?
— Кароўку карміць.

Доўга працягваецца дыялог, а заканчваецца, што і важна ў творах для дзяцей, нечакана. Гаворка даходзіць да маладой, якіх забралі на вайну. Дык вось, на завяршэнне, апошняе пытанне і адказ на яго:

— А дзе тая вайна?
— Пасярод гумна:
Там мышкі гарцуюць
І з катом ваююць.

Зося Сымонаўна ведала і нямала дасціпных загадак. Каб адгадаць асобныя з іх, трэба добра падумаць. Як, скажам, гэтую: «Раслі, раслі, выраслі, з портакак вылезлі; кончыкі агаліліся — людзям прыгадзіліся». Адгадка ж простая: «Арэхі».

Што тычыцца казак, жартоўных апавяданняў /ёсць у кнізе і такі раздзел/, дык сярод іх сустракаюцца творы са знаёмымі сюжэтамі. Вось, можна сказаць, хрэстаматыйнае казка «Былінка і верабей». І ўсё ж твор цалкам знаёмым назваць нельга. Сустрэкаюцца ў ім сюжэтныя адгалінаванні, якіх у іншых варыянтах няма. Нарэшце, важна і сама інтанацыя. Так, інтанацыя, хоць перад табой толькі тэкст. Ды чытаеш яго і як бы голас самой Зосі Сымонаўны чуеш. Разважліва, выдзяляючы кожнае слова, апавядае яна, не проста прамаўляе, а душу ў гэта ўкладае. І гэта ішло ад духоўнага багацця простае вясковай жанчыны, ад яе, я б сказаў, творчай, мастакоўскай відущкасці.

...Доўга правіла сябе ў свет кніга «Спадчына...» /як адзначалася, сам Уладзімір Барысавіч не змог яе пабачыць/. Разам з тым з'явілася яна і вельмі своечасова. Мы ачуньваем ад нацыянальнага нігілізму, вяртаемся да вытокаў, бачачы ў іх духоўнае апірышча, знаходзячы ў іх тую чысціню і маральную дасканаласць, якой так часта ўсім нам не хапае. І тут кніга У. Зянько нам — як лыжка к абеду.

Дазволю на завяршэнне паўтарыць услед за А. Мальдзісам: «Я не ведаю, які помнік паставіў Уладзімір Зянько на магіле сваёй маці, Зосі Сымонаўны, пахаванай на Хохлаўскіх могілках. Праўда, не сумняваюся, што помнік гэты варты яе, бо Уладзімір Зянько быў майстар на ўсе рукі /нават прэмію імя Заслонава атрымаў за свае рацыяналізатарскія прапановы/. Але цвёрда перакананы, што лепшым увекавечаннем яе светлай памяці, памяці пра сапраўдны талент будзе гэты зборнік».

Хіба што дадам: светлай памяці МАЦІ і СЫНА.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ДВА КРЫЖЫ

На крыжы маланак
соладка памерці —
Прад усім сусветам
праблшчэць пакутай.
А абраць Галгофай
тую кучу смецца,
На якой жывём мы —
гэта ж на смех Юдам.
Ведаць, што ўзнясецца —
чым не ўзнагарода?
А сысі ў нямоцтва —
чаша для аскета.
На крыжах з маланак —
гені народа,
На крыжах аконных —
ціхія паэты.
Божа літасцівы,
не пабаў надзеі
За зямлю хоць гукам,
імею зачэпіцца...
Не для нас так жудка
неба залацее,
Ды затое пахне тлом —
для нас — ігліца.
За раскрыжаваных
п'е народ штодзённа,
Толькі не падыдзе
зняць з крыжа — ніводны.
Над крыжом з маланак —
скіпетр і карона,
Сціпляя даведка — над крыжом аконным.
●
Мы згубілі сябе,
узаконішы дзейнасць сваю.
Разбурылася сценка,
якую таўклі мы ілбамі,

І дарога пакорна ляжыць
мерцвяком перад намі,
Як на волю ісці
тым, што песні няволі пяюць,
А інакшых не ўмеюць,
і нават ніколі не чулі.
І пакутнішкі німб
неахвотна збіваць з галавы.
Так прыемна, калі
на дне чашы чарнеецца куля.
А інакш — ты сядзіш,
бессаромна п'яны і жывы.
Чым цяпер апраўдаць
нашы выбрыкі, злосць, непісьменнасць?
І калі можна ўсё —
мы нічога не хочам ужо.
І шукаем вачыма не далеч —
а новыя сцены,
Каб на іх панакрэсліць імёны
кухонным нажом...

БЕДНЫ ЙОРЫК

Стракаты ўбор блазна
знішчае старасць,
І сівізна глядзіцца, як парык.
Ды паж з табой саромеецца гутарыць —
Ты безнадзейна для яго стары.
Не хочаш верыць у свае маршчыны,
То лаешся, то сілішся скакаць.
Нахваляваеш, які ты ёсць мужчына —
І смерць саму ўгаворыш пераспаць.
Прывыклі ў замку да твайго дзівачтва.
Але ў пакоі кутняй вежы ты
Сам-насам з галубамі і вар'яцтвам,
Шчаслівы, незалежны, малады.
Глядзіш у ноч, спяваеш пра галубку,
Ніводнага люстэрка — толькі цень...
І поўня глядзіць зморшчаныя рукі,
І ўздрыгае ад доўгаку прамень.
Спыніся, час! Свіслага сатыра
Забывае падсадыць ты ў свой рыдван.
Жыццё ляжыць ад піра і да піра,
Бразготкаю, што круціць ураган.
Спявай жа, маладзіца і блізнерствуй
Перад паважнай сівізнай старых.
Стракатая лялькай — у батлейцы смерці.
Ты — апаганшчык ліку дзён сваіх.
Але калі з чарговым брудным жартам
Паваліцца пад піравальны стол,
Там, дзе віно разлітае і карты
Перамяшаў кашчунны твой анёл,
І ўладу дзён павек забудзе сэрца,
Заплачучь воскам свечкі угары,
Гасцей няёмка рогат абарвецца,
І нехта скажа:
«Ён жа быў стары...»

РАДАЎНИЦА

Наш першы плач разбіўся аб сцяну,
А крык апошні не спужаў нікога.
Мужчыны — мы хадзілі на вайну,
Жанчыны — мы ў царкве шукалі Бога,
Любілі бляск караляў, стук дажджу
У шыбы, шчыльна ўпраўленыя ў срэбра,
Вясельны тлум, зімовай ночы сум —
А карацей — усю зямлю і неба.
Няма тут знакамітых і святых.
А сам ты, браце, з іх, прызнайся шчыра?
Мы лёгка неслі
груз грахоў сваіх,
Таму цяпер і спацьваем з мірам.
Мы — твой народ. Мы — соль тваёй зямлі,
А не імёны камянеў магільных.
І келіх, не шкадуючы, налі
За ўсіх дзядоў — віноўных і нявінных.

●
Ну што ты плачаш, браце мой,
Твой плач таксама бескарысны.
Памрэ травінка пад нагой,
Змяшае дождж усе абрысы,
І не абудзіцца ні ў кім
Трывога, што цябе згінае.
Мы — не агонь. Мы — толькі дым,
Які агонь жыцця хавае.
Разумных больш, чым добрых, тут.
Ты не дакажаш ім нічога.
Твая гравюра «Страшны суд»
Ад мастака, а не ад Бога.

ЮДА

Абраны небам дзеля здрады —
Усё ж абранець ён нябёс.
Упала срэбная адплата
У жвір — а твар не зведаў слёз.
Праклён таксама бессмяроціць,
Нібы зваротны бок крыжа.
Калі ад жаху суха ў роце,
Чым ты апоена, душа?
Не верце, што прычына — грошы.
Грашымя Юдаю не купіш.
А за сваю ідэю можа
Ён і забіцца і забіць.
Ён мае стройны план Сусвету,
І не дакажа сто Хрыстоў
Яму — ні памылковасць мэты,
Ні грэх праліць чужую кроў.
Над ім асіна чырванее,
А ён жыве за ўсіх жывых,
І ў ім сядзіць яго ідэя —
Чацвёрты саржавелы цвік.

Віктар ШНІП

«І СВЕЧКА
АСВЕЧВАЕ ВОЛЮ»

Вінцэнту Дуніну-Марцінкевічу
Нятрэба чужога, нятрэба чужога!
Ні грошай, ні мовы, ні Бога, —
Нічога нятрэба чужога!
Мужык беларускі — мужык,
Ён слухацца пана прывык.
Ён з панам разумным — разумны,
Ды толькі вась пан нешта сумны.
І царскія ўлады — не рады.
Шпікі, як сабакі, ля хаты.
Якую ён школку трымае?
Няўжо ён законаў не знае?
А пана шчэ сніцца паўстанне
І верыцца ў светлае ранне,
Ды толькі нятрэба чужога:
Ні прауды, ні волі, нічога,
Нічога нятрэба чужога!
... Вятры за вакном завываюць,
Снягамі агонь засыпаюць
І чуюцца крыкі і смех,
І сыплецца, сыплецца снег
На ліпу, на хату, на долю.
І свечка асвечвае волю,
Якой не было і ці будзе.
За вокнамі мрой і людзі,
Надзеі, бяда, спадзяванні
І белая, сумная пані,
Якая сустрачы чакае,
Якая адна і святая
І ён не патрэбна чужога
Ні сына, ні мовы, ні Бога,
Нічога чужога, нічога!

Леаніду Дранько-Майсюку

Далёка... Далёка ад роднай Гарыні,
Там, дзе на бераг прызямляўся Бог
І гліну браў, ляпіў дзядучат у міні,
Пускаючы на тысячу дарог,
Ідзе паэт па мармуровым Рыме,
І вершы прысвячаючы для А,
Віна фалернскага за нас падыме
У чашы з бронзы цёмнай і святла
І на сардэчныя пралье скрыжалі
Неразумелы райскі неспакой.
Па ім дзядучаты ўжо засумавалі,
А ён сумуе толькі па адной,
Што любіць кветак тонкую спакусу
І разумее пацалункаў сэнс.
Вяртанне да адзінай без прымусу —
Як самы геніяльны паланез.
... Ідзе паэт па неведомым Рыме
Дарогаю да сонечных Афін,
Натхняецца дзядучатамі чужымі,
Цалуе рукі ў іх, нібы ў багін.
Далёка... Далёка ад роднай Гарыні
У божы дзень, калі сэрцеўра з А,
У Менску прадаваліся вярціні,
Кавярні працавалі дацямна
І гэта быў другі пачатак свету,
Дзе за каханнем ценю не відно.
І Бог прышоў, і Бог сказаў паэту:
«Ты ёсць — паэт і кроў твая — віно...»
І не сказаўшы больш нічога,
Ён паляцеў у цемру да святла...
Прад Рым ідуць сардэчныя дарогі
З адзінаю дарогаю да А.

●
Чырвоную гліну — застылую кроў,
Чырвонае вогнішча дымных гадоў
Дажды размываюць і беляць снягі
І ў рэчкі ніжэюць штогод берагі.
І рэчка мялее і наша жыццё
Драбнее, марнее, нібта лісцё
На дрэвах, што ў цемры змярцвелай, сырой
Знавілі ад вятроў звар'яцелых спакой.
Чырвоная гліна да ног прыстае
І ногі ўрастаюць у гліну мае
І я не знаходжу дарогі дамоў.
І я ўжо не бачу застылую кроў
У гліне чырвонай знямелай ракі,
І толькі я чую, як выюць ваўкі.

●
Нятрэба плакаць па былым —
Яно, як дым. Яно, як дым,
У неведомасць адплыло
І ўжо, здаецца, не было
Ні свят, дзе ўсё пілі віно,
Ні будняў, дзе клялі задно
Усіх і ўсё, бо сумна жыць
І ўсё не так, як мае быць.

●
Але й цяпер добра няма
Хоць і разбурана Турма,
І кожны дзень — паўзмрок, дажджы
І сумна-сумна на душы,
Што хоць ты плач, што хоць крычы,
Што хоць віном сябе лячы.
І ўсё былое, як туман,
І ўсё былое, як спадман,
Але ўсё ж хочацца Туды,
Як у спякоту да вады.

●
Зноў чорная кава, як лекі ад смерці,
У кубачку белым на шэрым сталі.
У шыбу маю лісце кідаюць чэры,
Каб я не пабачыў, што на памяле
Прыгожая ведзьма над Менскам лятае.
Прыгожая ведзьма, як смерць, маладая.

●
Палю цыгарэту і дым сівяваты
Плыве да вакна і паўзе па вакне.
Раней я любіў і віно, і гарбату,
Цяпер толькі кава ратуе мяне.
Спакусная ведзьма над Менскам лятае.
Спакусная ведзьма, як смерць, маладая.

●
А я адзінокі, нібыта сабака,
Завыць адзіцэла хачу і маучу.
І чорную каву глытаю са смакам
І ў неба за дымам праз фортку лячу
Да ведзьмы чароўнай, што мройна лятае...
Вар'яцкая ведзьма, як смерць, маладая.

ТЫ

Ты не адкруцішся ад суму,
Бо гэты сум — савецкі сум.
І вар'ячоць ад тлуму,
Ты будзеш піць за гэты тлум.
І будзеш плакаць і смяяцца,
Хваліць сябе і праклінаць.
Перад дзядучатамі крыўляцца,
Шляхетна ручкі цалаваць,
Ды не адкруцішся ад суму,
Бо ты цяпер, як вольны дым,
Душой ляжыш далей ад тлуму
І ўсё ж губляешся ты ў ім.

●
Калі патухлі ліхтары і ў змроку
Па вулках расцякліся пахі кавы,
Спусціліся анёлы з-пад аблокаў
На крыж на Храме цяжкі і іржавы.

Я першы раз па вулках Вільні крочыў,
Купляў у крамах абразкі й караці.
І мне ў душу святло цякло праз вочы
Ад Храмаў, дзе хвалу Хрысту спявалі.

ТАЛЕРЫ НА СНЕЗЕ

Такога у Піцеры яшчэ не было —
прынамсі я, пражывушы тут болей за
пятнаццаць гадоў, не назіраў гэткага,
— славуцкія скульптуры Летняга саду
мерзлі голяны не ў сваіх скрынях-ско-
ванках, а так, як мерзнем мы, калі
прыцісне мароз альбо задзьме сіберны
вечер.

Восень сёлета напта ж зацягнулася —
лісце жаўцела толькі на клёнах, а дубы
і ліпы яшчэ і не думалі склаць свой
летні прыбранак — каб не лёгкія халады
апошнімі днямі, дык амаль і бабіна
лета! І вась — на табе! Зняйцаў — такая
непагадзь! Снег! Раптоўны, нечаканы! І
не ўпрыхваткі, не дражнячыся, а
грунтоўна, як сапраўднай зімой.

Снег усчаўся з веча, падаў усю ноч,
і ранішай Летні сад меў такі выгляд, які
не меў за апошнія дзесяткі з два гадоў:
скрозь пабялёткі снег — ярка-жоўтае
кляновае лісце! Яно палала ў ранішнім
святле на раўняткай — без аніводнага
следу — і амаль гладкай паверхні наме-
ценага за ноч снегу, і прыходзіла думка,
нібыта хтось, едучы ўначы, пагубляў тут
залатыя талеры, альбо знарок шпурнуў
іх на снег, каб мы потым дзівіліся ды
перапытвалі, хто ж гэтка багацей —
шчыры, ды не напта разважлівы?!
І сярод гэтай чысцюткай белі, сярод
раскіданага па ёй золата, сярод збітага
ветрам і трохі скурчанага ад марозу
зялёнага лісця — збынтэжана-сіратлівага
мармуровага скульптуры.

Піцерам ужо ў звычай, што калі
снег, то скульптур і не відаць — іх з усіх
бакоў абкладаюць кожную высокімі
драўлянымі шчытамі шэра-сіняга ко-
леру, глядзецца на якія не дужа прыемна,
і кожны, хто праходзіць зімой паўз
Летні сад, міжволі адварочваецца, каб
не бачыць гэтых недарэчных збудаван-
няў. А тут іх не было — проста не
паспелі паставіць — хто ж разлічваў,
што снег выпадзе так рана?! — і Летні
сад, знячэўку засцігнуты непагодай,
умомант ператварыўся ў казку. І самай
звонкай, самай уражлівай нотай у гэтай
казачнасці былі раптоўная непракры-
тасць і раптоўная збынтэжанаць —
нібыта ўвесь белы свет забываў на тое,
што існуюць недзе скульптуры, якія
трэба шанаваць і ахоўваць, і пра якія
трэба клапаціцца загалда, не чакаючы
марозу і снегу, інакш яны загінуць. І
яны — кінутыя на прамілы Бог, нібыта
жывыя людзі — выклікалі спакуванне,
і хацелася нешта для іх зрабіць, бо
сапраўды штосьці чыста чалавечае па-
чувалася ў гэтых скульптурах: мужчы-
ны на пастаментах трымаліся стойка,
як і трэба трымацца мужчынам; жанчы-
ны — як ім і належыць — адварочваліся;
а тыя з іх, каторыя былі маладзейшыя —
неразважліва, ледзь не з выклікам,

ЯКІМІ б вострымі ні былі спрэчкі пра
ролю асобы і мас у гісторыі, несумненна
адно — гісторыю твораць людзі. Кожнаму
чалавеку ўласцівая індывідуальнасць, і
менавіта чалавечы індывідуальнасць не
пакідаюць магчымасці навукоўцам выдзеліць
якія-небудзь пастаянна і адназначна дзею-
чыя, падобна да законаў прыроды, законы
гістарычнай эвалюцыі. Гаворка можа ісці
толькі пра самыя агульныя тэндэнцыі развіцця
чалавечага грамадства, якія пры гэтым ніколі
не ўвасабляюцца ў прасталінейным руху.
Індывідуальнасць уласцівая і развіццю кожна-
най чалавечай супольнасці. У кожным мес-
цы, дзе дзейнічае якое-небудзь чалавечае
згуртаванне, агульныя заканамернасці эвалю-
цыі праўляюцца глыбока індывідуальна.
Але ў той жа час у гісторыі чалавецтва
заўжды знойдзецца не адзін прыклад пада-
бенства лёсу розных чалавечых супольнас-
цяў; падабенства, але не ідэнтычнасць.

Гісторыя этнасу пад назовам «беларускі
народ» у поўнай меры выяўляе
ўзаемаасупярэчлівыя рысы тыповасці і
індывідуальнасці. Галоўная праява тыповасці
ў тым, што наперадзе нашага шляху —
рэзальная пагроза знікнення з арэны гісторыі
/падобны лёс напаткаў сотні этнічных супо-
лак/. Права індывідуальнасці — наш кан-
крэтны шлях у часе і геаграфічнай прасторы.
Індывідуальнасць беларускага шляху і ў тым,
што ён яшчэ не скончаны, што маецца шан-
ца працягнуць яго, што мы — сучаснікі —
можам сваімі рукамі працерабіць яму праход
у тоўчы часу. Але каб справіць гэтую місію,
нам трэба ведаць аб прайздэннай ужо частцы
дарогі.

Зараз Беларусь аглядаецца назад, каб
убачыць адкуль ідзе яе шлях, бо ён трэба
некуды ісці далей... Ісці самай без чужынскіх
павадыроў. І што відно там, у змроку
мінуўшыны? Не ўдаецца ўбачыць што-не-

Анатоль КІРВЕЛЬ

ПІЦЕРСКІЯ АБРАЗКІ

падстаўлялі снегу і ветру свае пругкія мармуровыя грудзі, сваю гнуткую спіну ці трохі знякавелья ад раптоўнай навалы класічна-завершаных жаночыя клубы. І ўсім ім — і мужчынскім постацям, і жаночым, — было няўтульна і холадна, як няўтульна і холадна бывае душы, калі яе апануе адзінота, альбо засцігне вялікае, несусешнае гора.

Хацелася скінуць з сябе паліто ці шалік і хоць трохі захінуць іх, голых і адзіночых, — схаваць ад непагоды, — але яны не згаджаліся: мармуровая гордасць, укладзеная ў іх неймаверна далёкімі і амаль забытымі стваральнікамі, не дазваляла ім гэтага рабіць, і яны, нібы толькі цяпер успомнішы, хто яны ёсць, адхілялі і лапамоту і шкадаванне.

І гэта нечаканае адмаўленне і маўклівае, але такое рашучае сцвярдзенне сваёй годнасці — як помнікаў і... амаль як жывых істот, — раптоўна ўзрушвалі і выклікалі павагу. І калі да цябе даходзіў нарэшце патаемны сэнс іхніх паводзін, ты не адчуваў сябе болей ні адзіночым, ні забытым ці невядома нашто закінутым у гэты горад, бо і сам некалі прайшоў праз гэткае выпрабаванне — мусіў адстойваць і сваю незалежнасць і сваю адметнасць, і ўжо не хаваў болей ні ад каго сваёй усмешкі — усмешкі-спагады, усмешкі-дапамогі, усмешкі-падтрымкі.

І гэта нечаканая еднасць — паміж табой і Летнім садамі, — у адно імгненне перайначвала твой настрой і надавала твайму існаванню зусім іншы, больш высокі, раней, здавалася, недасягалны сэнс: ты адчуваў сябе патрэбным гораду! І мне падумалася ў той момант, што якраз во гэтка раптоўна выпрабаванні і гартуюць гэту еднасць. Так было заўсёды — і ў блакаду, і мо яшчэ раней — за Пётрам, ці пасля яго... І яшчэ падумалася, што так яно, пэўна, і заўсёды будзе: спагада і гордасць заўсёды ідуць паруч у гэтым горадзе, і Ласка Боская ніколі не абміне яго, як не абміне Яна і нас, калі душа твая — не камень, не зледзянелы кавалак рэчыва, а жывы гарачы агоньчык, які ў любую

непагодзь, у любыя віхуры, сагравае сваім цяплом другую — слабейшую, а, часам, і знявераную — душу.

Дзякуй табе, Летні сад!
Да сустрэчы!

СОН...

Н. С.

...пра хвалю...
...якая набягала знянацку...
...які сніўся штомесяц, а то і радзей...
...у залежнасці ад таго, як зіхцелі вочы, хаваючы пад густымі вейкамі дрогкае хваляванне душы...

...якая абуджалася толькі тады, калі набягала хваля...

...з белай пенай і пырскамі, што халадзілі цела, разморанае ад сну і чакання — цела было маладое і пругкае, а душа — толькі-толькі прачыналася да здзяйснення, да спасціжэння таго, што потым назавецца жыццём...

...і хваля, набягаючы, палыхала і прымушала ратавацца — ад пырскаў, ад неспазнанасці, ад страху перад тым, што яна несла з сабой...

...і бегчы было страшэнна цяжка і жудасна, бо ногі не беглі — мклі, — і паратунку, здавалася, ніколі не будзе...

...але паратунка — ад сну і ад хвалі — усё-ткі знаходзіўся — калі сілком — ірвучы сон — расплюшчваў нарэшце нібыта намёртва склееныя павекі...

...і тады — не верачы сам сабе — са здзіўленнем бачыў, як сон нячутна адрываўся ад павекі і месціўся на столь — белую і нерухомую, — і тады яго можна было глядзець, як кіно...

...і ў тым кіно — пад шоргат лістоты за акном — нечакана бачыў тое, што здарыцца потым: неспадзяваную сустрэчу — у вярхалі і мітусні натоўпу, — і раптоўны — нібыта маланка — папаўнак, не зразумець — у сне, ці наяве, — і цела праз тое рабілася гарача і задушліва...

Вечар ахутваў нябачнымі мяккімі крыламі дрогкае ад хвалявання цела, супакоўваў яго, ператвараўся ў ноч, і тады спакаяла, з нетраў свядомасці, зноў набягала хваля, палыхаючы сваёй

велізарнасцю, неўтаймаванасцю і трывожлівым прадчуваннем ці то бяды, ці то бязмежнай трапяткой радасці...
Усё залежала ад таго, як меўся стаяць да хвалі — тварам альбо спіною... Вочы няўцяплялі расплюшчваліся, і белая раўнюткая столь здзіўляла сваёй чысцінёй і некранутасцю — сны не пакідалі аўтографу — хай бы якой рысачкай ці плямінаў...

Гэтым займалася памяць...

...якая вяртала...

...якая аднаўляла сон...

...які сніўся штомесяц...

І ЗДЗІЧЭЛІ ЛЮДЗІ

...І здзічэлі людзі. Як ніколі дагэтуль. Усё раней мелі: і зерне, і пітво, і радасць ад працы.

Але чым болей мелі — тым больш дзічэлі. І тым радзей Бога ўспаміналі. І пакрыўдзіўся на іх Бог. І насаў хваробы ды смерць.

Пакутавалі людзі, паміралі, пакулі не зразумелі, адкуль тая бяда.

І кінуліся німа і загаласілі: «Божа, даруй! Ты ж — міласэрны!»

І дараваў Бог. І сказаў: «Як будзеце мяне ўпярод шанаваць, дык будзе вам усё, што абядаў спачатку».

Акрыялі патроху людзі, зажылі весялей і заможней. Без хваробаў.

І падумалі: «А хіба ж не мы самі ўсяго гэтага дамагаліся?! Ці варта гэтак укланчаць ды паклоны біць?!»

І здзічэлі паўсюль... як ніколі дагэтуль...

ВОПРАТКА

Мова — не вопратка — панасіў, ды кінуй.

Нагі ў чалавека дзве, рукі — таксама дзве, а душа — адна.

Душа апрацае, душа агаляе. Нават тады, калі вопратка — самая адмысловая.

ЖАДАННІ

Пажадаць шчасця — у гэтым няма аніякай хітрасці.

Пажадаць здароўя — у гэтым не знойдзеш злага намеру.

Пажадаць радасці — адзінае, чаго боязна пажадаць як сабе, так і каму другому: дзеля яе трэба... проста нарадзіцца.

ТРЫ САСНЫ

Стаялі тры сасны.

Адна — пасярод дарогі да Шчасця.

Другая — пасярод дарогі да Прауды.

Трэцяя — пасярод дарогі да Справядлівасці.

І людзі, ідучы сваімі шляхамі, заўсёды блыталіся ў гэтых трох саснах. І не здагадваліся, што перад імі — адна і тая сасна — Слепата іхняя.

Абмінуць бы яе хоць раз — празрэць на момант! — і сосны тая — не сосны ўжо, а трэсьнег: рассунуў рукой — і ідзі!

НЯДУЖЫ

Ляжаў на зямлі чалавек. Яго білі. Ужо не са злосці, а проста так, каб не падняўся. Каб быў Ляжачым.

І тут падышоў дзядок, згорблены, сівенькі, відаць, што нядужы. І падаў руку таму, каторы ляжаў.

— Навошта ты гэта робіш? — спытаў Ляжачы. — Нашто падымеш?

— А можа, і ты некалі каго падымеш, — адказаў дзядок і патраў далей.

Тыя, хто біў, не паверылі, што ён гэты нядужы.

Расступіліся.

ІХНІЯ КАЗКІ

— Раскажы казку! — просіць перад сном Любачка.

Тыя, каторыя ў кніжцы, даўно ўжо ведае. А тыя, што татка расказвае, вядома, цікавейшыя.

Татка прысядзе побач, абапрэцца адной рукой на ложка — схіліцца над дачушкай, каб яна ўсё чула, і каб мампы не перашкаджаць — у яе таксама адказная праца, толькі жаночая, — і паціхеньку пачынае:

— Жыў аднойчы...

Любка прыстроіцца зручней, заціхне, а потым асцярожна — каб казку не перапыніць — сваю далонечку птушыную, лёгкую і мякенькую, да татавай рукі прыкладзе. Ледзь дакранецца спачатку — мо залзе татка?! Але ж ён таксама па Любцы ссумаваўся — палюці дзень дачушку не бачыў — і не вярнуе рукою! А Любка, дазвол гэты маўклівы далонькай адчуўшы, татаву руку абшчэпіць і — шчыруюць абое!

Ад далонькі Любчынай — давер і пяшчота, а ад татавай рукі — цяпло сонечнае, што на працы за дзень назбіраў.

І не трэба ім аніякай іншай казкі: гэта — самая чароўная!

СА ЗМРОКУ МІНУЎШЧЫНЫ

ПА СТАРОНКАХ СЕРЫІ «НАШЫ СЛАВУТЫЯ ЗЕМЛЯКІ»

будзь выразнае. Наш шлях бачыцца нам няпэўным, невыразным: то разбягаецца на некалькі сцэжак і кіруе ў розныя бакі, а месцамі і зусім не прасочваецца, прысыпаны белым снегам забыцця. Людзі, якія павінны былі дбаць аб добрай яго бачнасці, выяўляць яго сярод сплячэння суседніх пуцяў, шмат папрацавалі, каб падмануць нас. Яны служылі чужынскай уладзе і намагаліся вывесці нас то да «северо-западнага края», то да «крэсуў усходніх».

Беларусь азіраецца ў мінулае і пакутліва намагаецца выглядзець свой прайдзены шлях. Ці здольныя цяперашнія нашыя гісторыкі тут дапамагчы? Здаецца, яны пачалі рупіцца, але вельмі ж нязначныя іхнія сілы, рэдкія іх шэрагі. 90 ці болей працэнтаў з тысячы з лішкам нашых дыпламаваных спецыялістаў-гісторыкаў /дактароў і кандыдатаў навук/ — гэта людзі, якія напісалі ідэалагічныя ці прапагандысцкія тэксты і выдалі іх за навуковыя працы.

Вось чаму цяжка перабольшыць значэнне.

Гісторыю сапраўды робяць людзі. Таму невыпадкова з'явілася серыя навукова-папулярных прац пад назовам «Нашы славытыя землякі», якая ажыццяўляецца выдавецтвам «Навука і тэхніка» ад моманту заснавання ў 1988 г. /адбылося яно галоўным чынам праз намаганні сп. Зміцера Санька/ і да жніўня 1993 г. выйшла 16 кніжак. Іх сціпла /можа, занадта сціпла/ аформленыя мяккія вокладкі бэжавага колеру ўжо звыкла глядзяцца на паліцах кнігарняў. Героямі серыі сталі самыя разнастайныя гістарычныя постаці: тут

знакамітыя дзеячы сярэднявечча Усяслаў Чарадзей, Еўфрасіння Полацкая, Канстанцін Астрожскі, Леў Сапега, Казімір Семановіч, навукоўцы 19 — пачатку 20 ст. Яўстах Тышкевіч, Якуб Наркевіч-Ёдка, Уладзіслаў Дыбоўскі, Кароль Чаховіч, Мікалай Ястрэбскі, Васіль Ермакоў, змагар за вольнасць Бацькаўшчыны Тадэвуш Касцюшка, нарадаволец Ігнат Грынявіцкі, падарожніца і лекарка 18 ст. Саламея Русецкая, паэты Уладзіслаў Сыракомля і Алякс Гарун. Жыццядзейнасць гэтых асоб упісваецца ў вялізны адрэзак часу — ад 11 да 20 ст. Нашыя героі трымаліся самых розных перакананняў — ад свядомай працы на Бацькаўшчыну да поўнага адыходу ад беларускасці. Але ўсіх іх яднае прыналежнасць да гэтай зямлі па праву нараджэння, усе любілі яе, а многія і дбалі аб ёй, кожны згодна сваёму разуменню.

Аўтары серыі вымалёўваюць постаці людзей актыўных, якія здолелі пражыць сваё жыццё незвычайна. Леў Гумілёў назваў бы іх пасіянарарыямі. Жыццёвы шлях адных стала магчымым прасачыць праз шматлікія архіўныя дакументы, біяграфічныя апісанні і г. д., ад другіх захавалася толькі некалькі летапісных радкоў.

Імёны многіх герояў кніжак трывала ўвайшлі ў гісторыка-культурны кантэкс суседніх народаў. Беларускае паходжанне некаторых з іх не тое, што не афішавалася, а нават увогуле замоўчвалася. Таму ўся серыя праходзіць як бы пад знакам вяртання. Тут бачыцца яшчэ адна права няпростасці беларускага шляху. Яна відная і ў назве серыі «Нашы славытыя землякі», а не, напры-

клад, «Славытыя людзі Беларусі». Аднак для нас важны ўжо сам факт уключэння знакамітых /і не вельмі сьлінных/ продкаў у кантэкс беларускай культуры.

Аўтары серыі — людзі самай рознай адукацыі, розных палітычных перакананняў і поглядаў на наше мінулае. Кожная кніжка заслугоўвае асобнай рэцэнзіі, але толькі адна з іх атрымала нават не адзін, а некалькі водгукаў /І. Саверчанка, «Канцлер Вялікага княства»/. Адсутнасць грунтоўнага рэцэнзавання — яскравая адметнасць глыбокага крызісу ці нават бяссілля нашай гістарычнай навукі.

Немагчыма ў адным водгуку прааналізаваць усе пабачыўшы свет кніжкі, таму аўтар гэтай рэцэнзіі спрабуе выказацца аб серыі ўвогуле як з'яве. Прыкметна, што некаторыя з аўтараў не заўсёды могуць абстрагавацца ад прыёмаў мыслення ўласцівых савецкай эпосе /напрыклад У. Казьбярк, «Светлай волі зычны зван». Стар. 5—6/, іншыя volens-nolens адчуваюць Беларусь як частку Расеі /напрыклад А. Гусак, «Практычная механіка» і «Мёртвыя душы» стар. 35/. Аўтар кніжкі «Канцлер Вялікага княства» І. Саверчанка — асоба, якая, наадварот, намнога апырэдзіла сучаснікаў у пераадоленні шляху ад «інтэрнационалістычнасці» да нацыянальнага мыслення. Вымалёўка Лева Сапегі як беларускага дзеяча, які «...лёс беларускага народа, захаванне яго самабытнай культуры, традыцый і выкананне гаспадарскіх законаў... ставіў вышэй за ўласны дабрабыт і нават будучае свайго роду» /стар. 34/ выклікала

даволі рэзкую негатывную рэакцыю ў тым ліку сярод патрыятычна настроеных колаў інтэлігенцыі.

Асноўны недахоп многіх біяграфічных прац /таксама з названай серыі/ бачыцца ў тым, што яны паказваюць дзеячаў, а не жывых людзей. Такі падыход можна разглядаць як першы этап ці ступень даследавання жыцця асобы. Усе гэтыя людзі дастаткова цікавыя і вартыя таго, каб даследчык імкнуўся да максімальна магчымай паўнаты ў выяве іхняга жыцця.

Натуральна, што жыццяпіс герояў павінны падавацца на фоне грунтоўнага апісання сучаснай ім эпохі. Тут варта адзначыць найперш працы У. Арлова /«Асветніца з роду Усяслава», «Прысуд выканаў невядомы»/, Г. Сагановіча /«Айчыну сваю барончы»/, У. Казьбярка /«Светлай волі зычны зван»/.

Самае вялікае пажаданне да серыі — каб аўтары акцэнтавалі ўвагу на папулярнасці, а не на навуковасці ў традыцыйна савецкім яе разуменні /навуковыя творы многіх заходніх гісторыкаў напісаныя цікавей за нашыя папулярныя/. Многія кніжкі проста сумнавата чытаць. Так, аўтар працы пра матэматыка В. Ермакова «Да ісціны найпрасцейшым шляхам» В. Дабравольскага папраўдае пайшоў напраткі, напоўніўшы тэкст рознымі матэматычнымі формуламі. Не загараюцца вочы ў пакупніка і ад погляду на сціпую вокладку выданняў серыі. Хоць кніжкі гэтыя разыходзяцца досыць хутка, але асядаюць яны галоўным чынам у кнігазборах свядоных беларусаў. Папулярныя працы бачацца яркімі з цікавымі, па магчымасці, каларовымі ілюстрацыямі. Арганізатары серыі — рэалісты, яны зрабілі тое, што магчыма зрабіць у сённяшні цяжкі для беларускага кнігадруку час. І зрабілі яны сапраўды вялікую справу. І ўсё ж такі давайце арыентавацца на дзень заўтрашні.

Алесь КРАЎЦЭВІЧ

ЧАМУ «ДЗІЦЯ» З ТАЯМНІЦАЮ Ё ГОЛАСЕ?

ДОЎГІ РАСПОВЯД, ЯКІ МОЖА БЫЦЬ АДКАЗАМ

Наўрад ці дазналіся б яны пра фестываль «Магутны Божа», каб не лімаўская абвестка. Прачытаўшы газету, вырашылі ўдзельнічаць і пазванілі ў Магілёў. Спачатку мелі там гастролі і далі дабрачынны канцэрт у фонд будучага фэсту. Неўзабаве выступілі й на самім фестывалі, дзе, апроч сімпатый публікі, выклікалі павагу журы, якое вылучыла іх у лік лаўрэатаў: 2-е месца. Мала таго, дырэктар прэстыжнага ўсяпольскага фестывалю новай рэлігійнай музыкі «Сакрасонг» доктар ксёндз Я.Палюсінскі запрасіў іх у Кракаў, на гэтак традыцыйнае свята. Сёлета ж. І цяпер яны там...

ПРАФЕСАР В.Роўда, з характэрнай для яго манерай глыбока хаваць усмешку захаплення, «страшна абурана» выгукнуў: «Які ж у цябе камерны хор?! У цябе... малы акадэмічны хор!!!»

З такімі словамі /відавочцы расказваюць/ прафесар «нападаў» на свайго колішняга вучня, мастацкага кіраўніка Мінскага абласнога камернага хору. Кіруе хорам Аляксей Шут, вядомы на Беларусі музыкант, з чым імем звязаны поспехі ўсіх пеўчых калектываў, куды запрашалі яго працаваць, — і ў Барысаве, і ў Наваполацку... Вось у Мінскі абласны яго не запрашалі: гэты хор А. Шута стварыў сам.

Феномен у цяперашнім культурным жыцці. Трэці прафесійны мастацкі калектыв /пасля драматычнага ды лялечнага тэатраў/, арганізаваны ў не надта стабільны час, і за кароткі тэрмін, і не ў сталіцы — у Маладзечне! Праўда, зямля гэтая — Купалава радзіма... Роўна 9 месяцаў выношаў А.Шут сваю ідэю. І як толькі 1 мая 92-га Мінскі абласны камерны хор афіцыйна зарэгістраваў, зрабіў усё, каб ягоны голас найхутчэй пачула спадарства: 11 мая — першая рэпетыцыя, 7 чэрвеня — першы канцэрт. А там і гастролі.

«Дзіцяці» не было й года, калі сталічная філармонія наладзіла ў зале на Залатой Горцы яго дэбют. Заўважлі. А поспех на Міжнародным фестывалі хрысціянскай музыкі «Магутны Божа», што ўжо ведае чытач, увяччаўся запрашэннем у Кракаў.

Кс. Палюсінскі, як і абяцаў, пераслаў маладзечанцам дзве новыя партытуры — «Антыфон найсвяцейшай дзевай Марыі» А. Нікадамовіча ды «Імшу аб вызваленні памерлых» Я. Прыпутневіча. Але пасылка затрымалася, і тэрмін для засваення складанай сучаснай музыкі скараціўся на пару тыдняў. Так што да паездкі рыхтаваліся, не шкадуючы сябе. Дзеля рэпетыцый ахвяравалі адпачынкам, у кіраўніка «згарэла» пуцёўка ў Сочы. Дадалося арганізацыйных клопатаў, часам анекдатычных, калі пазіцыя чыноўніка вымушала даводзіць розніцу паміж прэстыжнай для рэспублікі афіцыйнай паездкай дзяржаўнага музычнага калектыву на замежны фестываль

— і звычайным рэйсам шараговых «камерсантаў».

Уяўляючы сабе звышзаяццэ А. Шута, я думала, што размова пра хор, наконт якой мы дамовіліся яшчэ ў Магілёве, адбудзецца, пэўна, пасля кракаўскага «Сакрасонга». Ды Аляксей Аляксандравіч пазваніў у разгар перадфестывальнай мітусні і запрасіў на рэпетыцыю...

«ЛЕПШАГА» дня для візіту ў Маладзечна выбраць было немагчыма: ціхі бляклі світанак знячэўку прарвала неўтаймоўным шалёным і халодным дажджом. Залева не спрыяла вандроўнаму настрою. Затое як адчулася на не фоне цэльнага спаткання з натхнёнымі творчымі людзьмі!

Пасля змрочных непрыветных калідораў інтэрната завода лёгкіх металаканструкцый, дзе хор арэндуе часовы прытулак, я убачыла дзіва. Нібы адкрылася запаветная дзверка ў каморы таты Карла — расунулася прастора, у заваблівым ззянні свяцільнікаў паўстаў з густам, з гаспадарскай ахайнасцю ды кемлівасцю адрамантаваны аформлены вялізны пакой. Пры даламозе няхотрых камбінацый з мэбляй тут абсталявана зала, у якой і рэпетыраваць зручна, і можна канцэртны ладзіць, а таксама «кабінет» для канцільярскіх спраў з пісьмовым сталом і тэлефонам, куток для адпачынку з самаварам і ўтульнымі крэсламі, ды нотная бібліятэка. Тут я, не ведаючы вышэ, што патрапіла да заўзятых нашых падлісчыкаў, угледзела і падыўку «ЛіМа».

Уладкаваўшыся «па той бок шафы», у першым радзе «партэра», я міжволі пашкадавала, што не маю відакамеры: на падлозе, нібы казаных жывых істоты, сыхлілі ў гурт раскрытыя парасонкі. Дзясцяткі два, не меней. Яркія, квяцістыя — а побач аднатонная чародка чорных... Іхнія гаспадары ўжо занялі харавыя становкі. І прыкметна хваляваліся, бо гэты была не рабочая рэпетыцыя, а «госці», з паказам выбраных старонак даволі размаітага рэпертуару.

Адносіны кіраўніка і хору выклікалі прыхільнасць. Мастра не дэманстраваў: ні сябе, ні сваё «дзіця». Ён знаёміў: са стылем і вынікамі партнёрства прафесійных музыкантаў — дырыжора і пеўчага калектыву. Моцарт,

Падчас канцэрта ў Мінску хор сфатаграфавалі У.ПАНАДА

Чайкоўскі, Бартнянскі, Беразоўскі, Часнакоў, Брукнер, Гаўрылін, Фалік, — добры тэатр знакамітых імёнаў у рэпертуарным актыве. Але аснова творчасці маладога хору — музыка беларускіх аўтараў, якая дазволіла выявіць яго выканальніцкія магчымасці падчас нашай сустрэчы.

Вось — беспадстаўна забыты А. Туранкоў: магутным, пругкім, звонкім спевам загучала «Торжествуйце днес» і следам — кантрастам — прыгожы, тужліва-павольны распеў «Разбойніка бласпэраўнага». Вось — прэм'ера «Жалейкі», цыкла Л. Мурашкі на Купалавы вершы: ёсць і дыхтоўная пераёмнасць традыцый беларускага харавога пісьма, і ўражлівы драматычны аповяд, і прывабны вынаходлівай фактурай жанравы абразок...

Харавую нізку М. Літвіна «Родныя вобразы»

на вершы Коласа таксама можна лічыць прэм'ерай, хоць першаадкрывальнікам цыкла стаў акадэмічны калектыв пад кіраўніцтвам В.Роўды: маладзечанцы ж многае трактуюць зусім па-свойму, ёсць нават мясціна, дзе А. Шут «аддае» партыю хору салістам. Мастацкія знаходкі самога інтэрпрэтатара падкрэсліваюць вартасці партытуры, у выразных спевах то паўстае амаль зрокавы вобраз пераблытаных галін старога лесу; то адчуваюцца няўхільныя, фатальныя абдымкі сцюжы, якая — мовячы Коласавым словам — «збліжаецца»; то вее акварэльнай свежасцю веснавай заклічкі...

Мне падалося, што беларускую музыку А. Шут успрымае як жывы працэс, які трэба вывучаць, падтрымліваць, развіваць. Мо таму не спяшаецца ён адкідаць нікім не ўпадабаным партытуры, імкнучыся знайсці ключык да кожнай, — праз змяцянальнасць выканання, праз уласнае разуменне. У яго цікава гукаць прыгожыя песняспевы «З прадмовы Скарыны да кнігі «Юдзіф» А. Дамітрыева ды ягоны ж «Dies irae», і шчырыя хоры У. Карызы. У яго падрыхтаваныя творы Э. Казачкова і Л. Смялкоўскага. На рабочым сталі — навінкі С. Бельцоўкова ды А. Елісеенкава, дарэчы, ураджэнца Маладзечна.

Майму слыху, даўно спешчанаму п'яным хорам, прытым «самых-самых», пачулася ў гучанні маладзечанскіх галасоў штось невытлумачальна вабнае. Абаяльнасць маладосці, якая ўваходзіць у сілу? Максімалізм фанатычнай адданасці мастацтву? Дабрыня і азоранасць душы?

Успомніце, як звычайна выглядае харавы калектыв: доволі страката. Людзі рознага ўзросту, з розным жыццёвым і духоўным вопытам, з рознай прафесійнай загартоўкай. «Дзіця» А. Шута — гэта маладыя твары, маладыя вочы, у якіх столькі захопленасці, веры!

А ён і праўда ўзгадаваў калектыв «з зярнят», сабраў тут сваіх жа «дзяцей» — гадаванцаў па Маладзечанскаму музвучылішчы, дзе да нядаўняга часу выкладаў і вёў хор; і яго выпускнікоў, і цяперашніх студэнтаў Беларускай акадэміі музыкі, і тых, у каго кансерваторыя ўжо за плячамі. Усе 28 — з прафесійнай музычнай адукацыяй, а хто і з добрай вакальнай школай. Ёсць фанатыкі, якія штодня ездзяць на рэпетыцыі з Мінска, Вілейкі, Смагоні, Стоўбцаў.

«Я перад гэтымі дзяўчатамі ды хлопцамі схіляю галаву, — пачула ад А. Шута. — Як яны любяць музыку! За кароткі тэрмін, не зважаючы ні на час, ні на хваробы, шмат працуючы самастойна, яны годна падрыхтаваліся да магілёўскага фестывалю. Увогуле, за год існавання засвоілі й выконваюць каля 80 твораў. Рэдкі настаўнік гэтак адкрыта выказвае сваю ўдзячнасць да вучняў...

ПАЎЛІНА, ПАЎЛІНКА, ЖУРАВІНКА

ДА 100-ГОДДЗЯ З ДНЯ НАРАДЖЭННЯ ПАЎЛІНЫ МЯДЗЭЛКІ

Усё жыццё Паўліны Мядзёлкі было аддадзена роднай Беларусі. Праз гады пранесла яна ў сэрцы ідэі нацыянальнага Адраджэння. Кажучы словамі У. Калеснікі, «была адорана шчодра... так патрэбнай кожнаму сёння духоўнай энергіяй Адраджэння». Але, што цікава, да беларускасці прыйшла яна праз полькасць. Правільней, праз адмаўленне полькасці, праз пераадоленне польскамоўнага і рускамоўнага асяроддзя, што панавала на той час у Глыбокім: «Усю глыбоцкую інтэлігенцыю, — пісала П. Мядзёлка ў сваёй кнізе «Сцежкамі жыцця», — можна было па пальцах пералічыць. Адны лічылі сябе палякамі і групаваліся каля ксяндза, другія — рускімі. І ксяндзы і папы ўбівалі людзям у галаву перакананне ў тым, што калі ты католік, ходзіш маліцца ў касцёл, — значыць ты паляк, а калі праваслаўны — дык рускі».

І ў бацькоўскай хаце адчуваўся палітэмія, хоць бацька ахвотна чытаў і рускія кнігі, «выпісваў нейкія брашуры, асабліва па прыродазнаўству» і «пакрысе займаўся самаадукацыяй». Таму ці трэба здзіўляцца, што першай кніжкай, самастойна прачытанай П. Мядзёлкай, усё ж была польская. І лемантар яна неўзабаве ўзяла ў рукі не які-небудзь, а польскі. Ды і ў Глыбокім царкоўнапрыходскім вучылішчы, у сценах якога правяла тры гады, адчуваўся, вядома ж, тая ж польска-руская арыентацыя. І панна Юлія Красоўская, пляменніца адстаўнага акцызніка, якая звярнула ўвагу на дапытлівую дзяўчынку, узялася яе вучыць бясплатна, выкладала па-польску. Для ўсяго прымушала «спяваць польскія патрыятычныя песні».

Аднак і «Северо-Западный край» быў ужо зусім не такім, як, скажам, некалькі гадоў назад. І ў Глыбокае дакчалася рэха рэвалюцыі 1905 года. Бацькаў сярба, нехта Ясыка Грышчэвіч, які трапіў ажно ў Адэсу, завітаў у мястэчка з

кіпай пракламацый і лістовак. У іх гучалі заклікі да звяржэння самадзяржаўя, да свабоды, сацыяльнай і нацыянальнай роўнасці. І вось ужо Паўлінка разам з бацькам пачынаюць самі складаць рэвалюцыйныя прыпеўкі. І, зразумеўшы, не па-польску, не па-руску, а па-свойму, па-тутэйшаму:

У рабочых страляе
І кроў пралівае, —
Вось наш цар, вась наш цар,
Вось наш рускі гасудар.

А тут яшчэ восенню 1906 года знайшла П. Мядзёлка ў агародзе кіпу газет. Лістоўкі, газеты і нават брашуры даводзілася знаходзіць у кветніку і раней. Але то былі рускамоўныя выданні, а тут... Разгарнула: «Наша Доля». Прабегла радок-другі, не ўстрымалася: «Тата! Тата! Хутчэй ідзі сюды! Па-нашаму напісана, простама!»

Былі ў той кіпе і рускія выданні. Ды не яны прыцягнулі ўвагу, іх адразу адклала ўбок. Чытала ж з задавальненнем «Нашу Долю» — аказалася два нумары газеты, раз за разам паўтарала — па памяці ўжо — прадмову да зборніка Мацея Бурачка «Дудка беларуская». Шчасце падаліла, пра якое і не думалася!

Настрой дачкі і бацьку перадаўся. Узрадавала яго, што, аказваецца, і роднае слова не забыта. Бач ты, у газетах, кніжках ім карыстаюцца. І гучыць яно, яшчэ як гучыць?! І слаўна, і напеўна, і мілагучна. Даведаўся, што перад Новым 1907 годам прапанавала пані Юлія Паўлінцы прачытаць на ёлцы «Альпугару» А. Міцкевіча /па-польску, канечне/, параіў: «А ты прачытай ім Мацея Бурачка. Толькі нічога не кажы панне Юліі. Зрабі ёй неспадзеўку».

Неспадзеўка і на самай справе атрымалася. Радаваліся людзі проста, што вершы гучаць па-тутэйшаму. А панства вусны крывіла,

незадаволеным засталася. Ды і Красоўская, не скажаць, каб радавалася... Пра якую далей адукацыю ў яе доме можна было гаварыць. Хаця Паўлінчына прага да кнігі і бацькам не заўсёды падабалася.

Паўлінцы ж хацелася далей вучыцца. Паступова з гэтай задумкай і бацькі згадзіліся. Вось толькі з грашамі ў сям'і было тугавата. Ды, як кажуць, свет не без добрых людзей. Даведаўся пра гэты колішні сосед Мядзёлкаў Будзька, які жыў у Рызе. Разгаварыўся некаж са сваімі знаёмымі Раўкоўскімі, а тыя выказалі незадаволенасць, што часта гарадскія дзеці, хоць і маюць усе ўмовы для навучання, вялікай ахвоты да навукі не працягваюць. Будзька тады расказаў ім пра Паўлінку. «Няхай прыязджае», — пачулася ў адказ.

Лёгка сказаць — прыязджай. А грошы на дарогу? А ў што апрануцца? Тут ужо прыйшоў на дапамогу яшчэ адзін былы сосед, Стэфан Душэўскі. Даў пяцьдзесят рублёў, па тым часе гэта сума вялікая. Так і апынулася П. Мядзёлка ў Рызе, закончыла прыватныя вясчэрнія курсы для дарослых.

На гэты час, ці то на 1909, ці то на 1910 год /хутчэй за ўсё ў 1910, бо наступны запіс у «Сцежках жыцця» прывязаны да 12 лютага гэтага года, калі ў Віленскім клубе чыгуначнікаў праходзіла беларуская вечарына/ прыпадае і знаёмства П. Мядзёлкі з Я. Купалам. Быў ён ужо чалавекам вядомым, бадай, і паклонніц нямала меў.

З П. Мядзёлкай, як бачна з яе ўспамінаў, гаварыў «як з дзяўчынай, гатовай пажартаваць з маладымі хлопцамі». Тая ж, хоць і ў завоблачных высах блукала, ды аказалася з характарам: «Насупіўшыся, я ўвесь час маўчала, незадаволеная жарталівым паваротам гутаркі». Я. Купала ж «жартаваў, пытаўся... ці шмат у Вільні прыгожых дзяўчат, ці весела яны право-

дзяць час». Яна ж жартаў не прымала, і, калі верыць запісам /з верыць усё ж трэба з аглядак на дзясцяткі гадоў, прымаючы пад увагу, што асабістае яе жыццё не ўдалося ўспамінаць аб той сустрэчы з гаркавінкай/ засталася пра новага знаёмца такой думкай: «Гэта ж чалавек, якому прадракалі вялікую будучыню, пазт, вершы якога так глыбока пранікалі ў душу, захапалі. А тут раптам — звычайны хлопец, які вядзе такую несур'ёзную гутарку».

Тым не менш, знаёмства адбылося. І яно, безумоўна, не магло не аказаць, няхай і апасродкавана, уплыву на далейшы лёс П. Мядзёлкі. Найперш па яе далучэнне да адраджэнскіх працэсаў, культурнага і асветнага жыцця. Пасля той вечарыны «я стала сваім чалавекам сярод нашаніцаў, а крыху пазней часта наведвала «Беларускую хатку» на Віленскай вуліцы, дзе размяшчалася рэдакцыя «Нашай Нівы», і далучылася да хору. Там я бліжэй пазнаёмілася з Бурбісам, Лявіцкім /Ядвігіным Ш./, Цёткай, Бядулем і іншымі».

Была яшчэ вучоба ў Віленскай жаночай гімназіі, падчас якой правяла рашучасць і ў анкеце наконт нацыянальнасці запісала «беларуска», што для кіраўніцтва стала як громам сярод яснага неба: «Што гэта яшчэ за выдумкі такія? Скуль гэта ўзяліся якіясь беларусы і нейкая беларуская мова? Раз вы каталічка — значыцца і полька. Ніякай беларускай мовы не існуе». Ад свайго не адступілася, хоць пад пагрозай стала закончэнне гімназіі. Па даручэнню А. Бурбіса кіравала такім жа нелегальным гуртком швачак і хатніх работніц...

Далей — Вышэйшій камерчыныя курсы ў Пецяярбурзе, далучэнне да тагачаснага беларускага студэнцтва. Поруч з іншымі апантанцамі ідэі нацыянальнага Адраджэння, наведвала вечарыны, што праходзілі на кватэры ў прафесара Браніслава Элімаха-Шыпілы. Бываў на іх,

ЗНІКЛА стракатая купка парасонаў — хор атрымаў адпачынак да наступнай раніцы. І прыйшоў час размовы.

Аляксей Аляксандравіч з удзячнасцю загаварыў пра сваіх настаўнікаў, а цяпер і калегаў: М. Дрынеўскага, В. Роўду. Нядаўна пайшоў з жыцця самы першы яго педагог — Мікалай Георгіевіч Елісеенкаў, які стварыў у Маладзечанскім вучылішчы сваю адметную школу, дый у горадзе славіўся талентам арганізатара харавой мастацкай самадзейнасці. У многіх навучэнцаў ён абудзіў імкненне самавыявіцца ў творчасці, жаданне стварыць з часам свой калектыў.

А чым жыве хор ягонага вучня і паслядоўніка? Музыкой, вядома. Двух рэпертуарных напрамкаў трымаецца А.Шут:

— Мы спяваем духоўную музыку розных хрысціянскіх канфесій. Асабіста мне бліжэй праваслаўе, але як музыканта захапляе і каталіцкае мастацтва, і пратэстанцкае. Вось толькі уніяцкія слевы не прымаю. На Беларусі, дзякую Богу, без крывавага сутычак ужыліся царква і касцёл. Была ў нашай гісторыі адкрытая варажнеча паміж двума канфесійнымі ўладамі, што прывяло ўрэшце да спробы іх прымірэння — праз уніяцтва. Гэта з'ява хутчэй палітычная, чым духоўная, што адпаведным чынам адбілася і ў асучасненні, спрашчэнні тэраў мовы, якая ў праваслаўі ды каталіцтве мае глыбінны даўня традыцыі, філасофскую тэматыку. Зрэшты, гэта мае прыватнае меркаванне...

Заўважце, што нават людзі мастацтва доўгі час былі адлучаны ад самой думкі, што, напрыклад, Моцарт — гэта ж духоўная музыка. І цяпер, калі мы пачалі трактаваць музыку таго ж Моцарта як духоўную, яна адкрылася па-новому. І ўзнікла неабходнасць вывучаць сэнс кананічнага слоў, заглябляцца ў змест Свяшчэннага пісання, каб потым праз афарбоўку гуку, праз фразіроўку данесці душэўны стан, закадзіраваны кампазітарам у ноты.

Другі напрамак нашай працы — беларуская музыка. Я лічу, яна мае каласальны патэнцыял. У нацыянальным Музычным фондзе агромністая колькасць «купленых» нотаў, за якія ніхто з выканаўцаў нават не браўся. Ёсць зручэсткі, цямняныя па думцы, але ж трэба паспрабаваць іх прачытаць і прапанаваць свой погляд на ідэю кампазітара, мо і памагчы яму зразумець аўтарскія прылікі. І потым: як жа гэта я, беларус, не буду спяваць сваё? Чаму мы ў гэты час ва ўсім ідзем за кімсьці Звярталі ўвагу на прыбалтыйскія калектывы, якія калі-нікالی выступалі ў нас? Яны ж зайседы і пераважна пачылі сваё...

Вядома, у нашых калектываў складалася традыцыя «сваё» выконваць хутчэй для адзёпнага, быццам яно загадзя было пазначана другім гатункам. Часам і небеспадстаўна, але ж не заўседы... Колькі ў гісторыі музыкі прыкладаў, калі поспех твора залежаў адно ад таленту выканаўцы, інтэрпрэтатара! Хіба наш малады мастра — не з тых інтэрпрэтатараў, да каго самазатэарыя горнуцца? У ім няма таго нігілізму самаедаў-скептыкаў, які паралізуе дух творчасці. Быў бы А. Шут скептыкам — не зладзілася б

ягоная справа.

Колькі дабрахотаў цямілася са сваімі пытаннямі: «Навошта хор? Каму вы патрэбныя, дзе выступаць будзеце?» Пасля года працы, калі абласны камерны ажно «перавыканаў паказчыкі», маючы стабільна па 7 канцэртаў у месяц, дабрахоты троху ацілі. Аляксей Аляксандравіч з удзячнасцю ўспамінае тых, хто падтрымаў ягоную ідэю, дапамог ёй ажыццявіцца: мастра М. Дрынеўскі, начальнік Мінскага абласнога ўпраўлення культуры В. Гедройц, ягоны намеснік А. Акушэвіч.

— А выступаць мы павінны паўсюль, дзе збіраюцца людзі: у царкве — дый у царкве, у ДК — дый у ДК, у школе — дый у школе, — мяркуе А. Шут. — Ідзе ж халівы наступ поп-культуры. Прытым не айчынай, а з-за мяжы. Даводзілася бываць у германскіх кірхах, дзе я звярнуў увагу, як там багата збіраецца моладзі. І выступаю там моладзь, у тым ліку і та, што захапляецца рокам. Кожны іграе на якім-небудзь інструменце, пяцю Баха. У іх ёсць грунтоўная процівага часоваму захапленню, і калі яны стануць дарослымі, усё ў іхнім унутраным свеце і ў вольным часе зойме адпаведнае месца.

Што ж робіцца ў нас? Прыяжджаем з канцэртаў у школу, а настаўнікі — людзі ўжо сталыя, сфарміраваныя асобы — нам потым кажучы: «Мы ўпершыню ў жыцці слухалі професійны хор». Гэта страшна. Добра, што нас пачалі ўжо запрашаць, паверылі, што хор існуе не толькі дзеля таго, каб адкрыць і закрыць святочны канцэрт, што цікавай можа быць і яго сольная прапрама. Кажучы яшчэ: «Людзі не затовыя для ўспрымання сур'ёзнай музыкі». Але ж у касцёле гуцьця складаная музыка — і там слухаюцца. У царкве пяцю складаных літургічных хоры — і людзі ўсё цудоўна ўспрымаюць!

Канечне, фестывалі, замежныя паездкі — сур'ёзнае выпрабаванне, нагода правесці сябе, але гэта не галоўнае. Працаваць трэба тут і духоўна падымаць Беларусь. Бачыце, у нас на сцяне карта, і некаторыя мясціны пазначаны флажкомі ўжо двайчы. Вандруем. На Гомельшчыну ездзілі, у пакарпелыя раёны. Там таксама людзі і таксама хочучы музыкі. Асабліва кранае, як слухаюць дзеці. Аднойчы выступалі ў школе-інтэрнаце для дзяцей з «цяжкіх» сем'яў. Яны там жылі, як у рэзэрваты: слухі кут, замкнёная прастора. Настаўніца нават «выбіла» айтобус і вазіла іх у бліжэйшае мястэчка, каб не здзілілі, каб хоць паадрзілі па асфальце, людзей, жыццё вакол сябе пабачылі. Дык пасля канцэрта ў тых дзяцей вочы зацікаўленыя зрабіліся, павесяліся...

З А. Шутам заўседы побач — на рэпетыцыях і ў вандроўках — абаяльная і сур'ёзная Надзея Васільеўна. Ягоная жонка, зямлячка, разам вучыліся, разам працавалі ў Барысаўе, у Наваполацку. Музыказнаўца. Выкладае ў Маладзечанскім вучылішчы. З артыстамі хору займаецца сальфеджыю. Перад слухачамі выступае з папулярным лектарскім каментарыем, што ў няпэўных гастрольных умовах вымагае імправізатарскай дасціпнасці, умения зарыентавацца ў незнаёмай аўдыторыі і належным чынам «падаць» апэратыўна перавярстаную

канцэртную праграму. Надзея Васільеўна нясе цяжкі крыж судзі: ніводны канцэрт не застаецца без яе крытычнага разбору.

А памочнікам у галоўнага дырыжора працуе Людміла Іванавна Сінкевіч. Яна ж і бібліятэкар. Не адно пакаленне студэнтаў Маладзечанскага музычнага вучылішча ведае яе як нязменную загадчыцу тамтэйшай бібліятэкі. Але ж угаварыў-такі А. Шут перайсці працаваць у хор. Год угаворваў!

— Ёсць аднадумцы, ёсць магчымыя професійна займацца толькі музыкой, і ад гэтай думкі змяляеш. Але... Колькі яшчэ неразумеўня! — расказвае ён. — Новая пытанні: «Навошта вам у рэпетыцыйным пакоі лютэркі, мяккая мэбля? Навошта хору маюць айтобус?» Эканомію мы стараемся, але не на людзях і не на інтарэсах справы. Набылі ксераксы, і такім чынам пазбавілі сябе праблемы апэратыўнага капавання нотных партый. Купілі звычайны айтобус, але артыстам цяжка, мулка падарожнічаць у ім, калі па два канцэрты ў дзень з працяглымі пераездамі. Вырашылі пераабсталяваць салон мяккімі крэсламі — дый адзін кіруючы «тэхнар» пагаварыў з намі проста зневажальна, быццам бы мы схацелі займець штосці сабе для дачы ці для ланкі. А гаворка была пра крэслы са старога «Ікаруса». З ліхам напалам прыдбалі, будзем прыстасоўваць — вы бачылі тую «мэблю» ў нас перад уваходам. Дык зноў чыноўніцкае пытанне: «Навошта гэткае ламача куплялі? Купілі б новы айтобус!» А хіба за 5 мільёнаў купіш «Ікарус»?

Таму, калі вы пытаецеся наконт прапановы ўдзельнічаць у кракаўскім «Сакрасонцу», я шчыра кажу: зыфары з гэтай нагоды я не адчуў. Хутчэй — галаўны боль пры думцы, што да старых праблем дадаліся ішч і новыя. Канечне, асабіста запрашэнне прафесара Палюсінскага ўразіла сваёй нечаканасцю, мы не адразу далі веры, што дырэктар такога фестывалю захацелі бачыць сярод удзельнікаў менавіта Мінскі абласны камерны хор. Пан прафесар /ён слухаў і конкурснае выступленне хору ў Магілёве, і рэпетыцыю / патлумачыў, што яму спадабалася паянне нашых дзяўчат і хлопцаў, бо ёсць духоўнасць і нейкая асаблівая таямніца. Гэтае прызнанне парадавала больш, чым вынікі конкурсу!

Нас, дарчы, у першы магілёўскі дзень на спаборніцтва не настроівалі, заварылі, што ніякай канкурэнцыі не будзе, будзе свята, сапраўды фестываль з размаітымі прызамі для ўдзельнікаў, якія тым або іншым чынам пакажуць сваю выканаўчую адметнасць. Але потым усё ж расставілі па ранжыру: 1-е месца, 2-е, 3-е... А ўвогуле мы з прыемнасцю ўспамінаем атмасферу фестывалю «Мажуны Божа», хацелі б патрапіць туды і ў наступным годзе. Ну, а пакуль задумалі зрабіць вольнае турне па вучылішчах — з беларускай музыкой.

Перабралі, здаецца, усё: праблему хормайстарскіх кадраў і задачы музыкантаў-тэарэтыкаў, асабліва выхавання культуры маладых артыстаў і складанасці пошуку адметнага аблічча хору. Абгаварылі атмасферу ў калектыве, якая жывіцца флюідамі духоўнага здароўя, пачуццём гумару, зычлівасцю артыс-

таў адно да аднаго, узаемапавагай і самахвэрнасцю ў працы... І рэзюмэ:

— А цяпер я раскажу пра самы патаемны намер. — Аляксей Аляксандравіч быццам узяў урачысты акорд. — Вы ведаеце, што калі ў СССР вырасла сваё мастацтва, для якога спатрэбіліся элітарныя залы, улада пазабірала акустычна элітарныя культавыя памяшканні ў тых, кім яны будаваліся, — і здавалася. Прыйшоў час, і будынкі тых вярнуліся да сваіх законных уладальнікаў, якія, на жаль, не надта хочучы пускць туды професійных музыкантаў. Па вялікім рахунку, на Беларусі не засталася ніводнай акустычна элітарнай залы. А такая менавіта база патрэбная ў нас.

Здавалася б, у Маладзечне будуюць Палац культуры аж з двума глядзельнымі заламі: на 1 тысячу і на 300 месцаў. Але ж ніводнай — акустычнай! І ўзнікла задумка: пабудавачь тракую залу для сябе і памачы людзям пачуць музыку так, як павінна яна гучаць. Зноў падтрымалі Акушэвіч і Гедройц, пачалося праектаванне. Пераканалі ў мэра горада Карпенку, і далі нам частак побач з будучым Палацам. Зірніце на гэты аркуш: у зале не будзе ніводнага вострага кута, усё — авальна, высокая сферычная столь, 150 глядацкіх месцаў, балкон, гардэробы. Пра татып інтэр'ера — касцёл св. Рохы. Павінен быць нейкі аскетызм: мастацтва не церпіць і мітусні, і асаблівай роскошы, усё мае быць прыгожа, але... Без сытасці. Без мяккіх крэслаў, прынасм.

Магчыма, гэта будзе першая на Беларусі акустычная зала, прыстасаваная спецыяльна для камернага гучання. Тут зможам прымаць усё адпаведныя праграмы, якімі будзе багата канцэртнае жыццё Мінска. Толькі б не спынілася фінансаванне! Сёння гэтая зала будзе каштаваць, прыкладна, кошту двух танкаў. Калі ж тэхніка з часам старэе і яе спісваюць, дык мастацка, культурная каштоўнасць з часам набывае і прымнажае свае вартасці. Дый з нас ніхто не вечны, таму хай бы засталася пасля нас штосці сапраўднае...

Цяпер ад мужнасці пазіцыі аблыканкама залежыць будучыня гэтай будоўлі, з якой я звязваю клопат пра будучыню рэспублікі. Калі мы не створым вельмі тонкі ды вельмі трыбушчы пласт інтэлігенцыі, нашу маладую дзяржаву не ўратуюць ні гэікі, ні рэсурсы, ні эканамічная палітыка, таму што яе будучы рабціць дылетанты. Бо сапраўдная інжынерная думка сапраўды з глыбокім інтэлектам і культурай.

Масавыя фестывалі на стадыёнах — добра, але трэба глядзець у будучыню і думаць не толькі пра разовыя акцыі. Бо калі ў грамадстве зацягнецца духоўны дысбаланс, мы атрымаем пакаленне базарных хлопчыкаў з шырокімі спінамі, з поўнымі кішэнямі долараў і з пустымі вачамі, — яны прывядуць грамадства ў нікуды.

... Заканчваю. Чаму ў разгар цяперашняга бязладдзя нарадзілася і ўжо выходзіць у свет «дзіця» з дзівоным сакральным голасам, у якім і маладосць, і надзея на будучыню, і вечнасць? Чытач, спадзяюся, адкажа сам.

С.БЕРАСЦЕНЬ

як вядома, і Я. Купала, які ў гэты час вучыўся на вядчэрніх агульнаадукацыйных курсах Чарняева.

«Заўседы з нецярплівасцю чакалі прыходу Янкі Купалы», «Не вельмі гаварыў у часе шумных спрэчак, заўседы сур'ёзна Я. Купала ўважліва прыслухоўваўся да выказаных думак, час ад часу падаючы кароткія і трыпныя заувагі. У часе застольнай бядседы становіўся вясёлы і гарзэлівы. Сапраўдным святкам і асалодай для нас быў момант, калі ён чытаў нам новыя вершы, якія пазней ўвайшлі ў зборнік «Шляхам жыцця»...

Шчэ колькі згадак у гэтым жа духу... Пра Я. Купалу-творцу, чалавека... І ні слова пра асабістыя ўзаемаадносіны. Як бы і не было той ранішняй сустрэчы ў знаёмых. Быццам не засталася яна ў свой час «незадаволеная жартаўлівым паваротам гутаркі».

Тым не менш тое, вільскае знаёмства, неўзабаве атрымала працяг. Пры тым нечаканым: «Акурат перад гэтым Янка Купала закончыў

сваю «Паўлінку» і прачытаў нам. Мы загарзліся жаданнем яе паставіць. За арганізацыю спектакля ўзяўся брат прафесара Уладзіслава Эпімах-Шыпіла». А калі пачалі размяркоўваць ролі, спыніліся на тым, што менавіта ёй, П. Мядзёлцы, быць Паўлінкай. Як і ў жыцці, так і на сцэне...

Аказалася, не так гэта і лёгка. Асабліва, калі Якім Сарока і Паўлінка выражаюць свае пачуцці. Рэжысёр, а ў якасці яго запрасілі акцёра Александрыйскага тэатра Бэкін-Драздова адразу ўсё зразумеў: «Скажыце, у сваім жыцці вы перажывалі падобныя моманты?» П. Мядзёлцы засталася пачырванець і адмоўна пакруціць галавой: «Не...» Што знайшло своеасабліваю рэакцыю ў Бэкін-Драздова і Я. Купалы: «Яны, паглядаючы на мяне, шапталіся і ўсміхаліся».

Мядзёлка аказалася з характарам. Калі адмовы ад ролі нічога не далі, «у наступную рэпетыцыю са злосці... так правяла гэту злачасную сцэну, што ўсе запляскалі ў далоні». Праўда, перад гэтым пачаў заходзіць да яе на кватэру Я. Купала, ды «калі памкнуўся стаць у ролі Якіма», пачуў: «Ты што, прыходзіш рэпетыцыю праводзіць са мной, вучыць мяне цалавацца? Абыдуся без тваіх урокаў!» Затое, падчас прэм'еры /першы спектакль быў наладжаны 9 лютага 1913 года ў клубе «Пальма», якая прайшла з вялікім поспехам, непадступнасць яе рукой зняло: «На сцэну ўбегла Купала, абдымае мяне і горача цалуе». Пасля паднёс ёй два яшчэ зусім новенькія, толькі што з-пад машыны экзэмпляры «Паўлінкі». На адным з іх быў напісаны на ўсю старонку верх-прывічэнне. Не запомніўся ён ёй, правільнай, з гадамі забыла. Адно ведала — было 32 радкі. А той экзэмпляр «Паўлінкі» ў 1921 годзе вырапіў... для перафатаграфавання студэнт Рамуальд Замкевіч, які сабраў калекцыю літаратурных рукапісаў і знік разам з вершам».

У «Сцежках жыцця» яшчэ адно сведчанне пра памятны вечар: «Пасля танцаў Купала праводзіў мяне на кватэру, і мы доўга яшчэ дзеляліся сваімі перажываннямі». Так і засталася сябрамі... Яна тады кахала жанатага чалавека, пазней сышла было з Тамашом Грыбам. Ці шкадавала пазней, што асабістыя сцежкі разышліся? Прама ва ўспамінах пра гэта не знойдзеш ні радка.

* Прама не гаворыцца... Але хіба не адчувальна прадужылася ў дачыненні да Уладзіслава Францаўна Луцвіч /а яны ж сябравалі!/, што дае аб сабе значы ў раздзеле «Сцежкамі жыцця» забароненых для публікацыі, не сведчанне сардэчнага болю?! Хіба не праступае за гэтым шкадаванне, што магло б атрымацца зусім інакш, калі б была больш разважлівай? Ды і ці выпадкова ва ўжо згаданым раздзеле з'явілася гэтая занатоўка?! — «У 1929 годзе прыехала з Заходняй Беларусі мая матка адведць мяне. Я павяла яе да Купалаў, пазнаёміла з маткай Янкі. Доўга сардэчна гаварылі з сабой дзве старушкі.

— Чаму гэта не Паўлінка мая сынова, — казалла матка Янкі. — Чаму яна яму адказала? Як бы я шчасліва была!

— Бо дурная была, — адказала мая матка, — жартачы, адмовіць такому важнаму чалавеку, як ваш сын».

Але гэта між іншым... Дарчы, дапытлівая Купалавы бібліяграфы дакладна занавалі, што Паўліна Вінцэнтаўна пасля прэм'еры «Паўлінкі» сустрэлася з Я. Купалам восенню 1917 года ў Полацку, у 1920-ым — пачатку 1930-ых у Мінску, у 1932—1942 гадах. У Літаратурным жа музеі Я. Купалы ў Мінску захоўваюцца кнігі пэсньра з даравальнымі надпісамі. На зборніку «Творы», што выйшаў у 1930 годзе, значыцца: «Дарэжныя Паўлінцы на памятку. Янка. Менск, 19/VI-30 г.» Кніга «Песня будаўніцтва» /1936/ мае аўтограф: «Паўлінцы на памятку. Янка. Масква, 18/III—36 г». Нарэшце, захавалася фотакартка паэта: «Паўлінцы. Янка. Менскі, 19/1-30 г». Простыя надпісы, без лішніх слоў, стрымана, не эмацыянальна. А мо як у тым вершы: «Если любят больше взглядом говорят...?»

Увогуле, сёй-той з даследчыкаў жыцця і творчасці Я. Купалы схільны меркаваць, што пэсмістычны настрой пэсньра, які, дарчы, адчувальны і ў асобных яго творах, напісаных у студэнці-ліпені 1915 года, звязаны менавіта з няпэўнасцямі ва ўзаемаадносінах яго з П. Мядзёлкай. Напрыклад, гэтая думка праходзіць у рамана А. Лойкі «Як агонь, як вада...» Сваю версію аўтар даводзіць даволі аргументавана. Як бы там ні было, а Іван Дамінікавіч падтрымліваў з П. Мядзёлкай сяброўскія, пры-

язныя адносіны і давяраў ёй. Толькі гэтым можна вытлумачыць, што падчас сустрэчы ў Полацку восенню 1917 года ён перадаў ёй на захоўванне некалькі сваіх твораў, у тым ліку «Смейся!..», «Цару неба і зямлі» і іншыя. П. Мядзёлка вярнула іх аўтару ў 1920 годзе.

Ды пасля ўсё гэта было, пасля... А тады, пасля прэм'еры, яна была вымушана развітацца з Пецярбургам: «Непаспіваная праца і дрэннае харчаванне... вясняны туманы і беляны ночы настолькі знясілілі... што дактары загадалі неадкладна пакінуць гэты горад». Вясной 1913 года П. Мядзёлка пераехала ў Вільню і адразу далучылася да тамашняга грамадска-культурнага жыцця. А яно, можна сказаць, там біла праз край. З 1911 года працаваў Беларускай музыкальна-драматычны гурток. Цэнтрам нацыянальнага Адраджэння і стала «Беларуская хатка».

Па прыездзе Паўліны Вінцэнтаўны гурток узяўся за пастаноўку «Паўлінкі». Адрозніла пытанне, каму даручыць галоўную ролю. Ёй, П. Мядзёлцы, якая мела поспех на сталічнай сцэне ці прэтэндэнцы са «сваіх» С. Маркевіч. У ролі судзі даваліся выступаць Я. Купала. Перад гэтым «Паўлінка» ў Вільні ўжо ставілася, і С. Маркевіч выконвала ролю Паўлінкі. Але Іван Дамінікавіч «адаў перавагу пецярбургскай» выканаўцы. Больш пра гэты выбар у «Сцежкамі жыцця» не гаворыцца ні слова. Як хочаш, так і думай. Ці ўсё ж майстэрства было лепшае ў П. Мядзёлкі, ці казаліся асабістыя сімпатыі.

У 1917 годзе яна сыграла ролю Паўлінкі ў спектаклі Першага беларускага таварыства драмы і камедыі. Адбылося гэта ў кастрычніку! Выконвала і ролю Зоські ў «Раскіданым гняздзе» Я. Купалы. А што тычыцца «Паўлінкі», дык п'есу гэтую лічыла «сваёй». У снежні 1922 года паставіла спектакль у Беларускай дзяржаўнай гімназіі ў Дзвінску /цяперашні Даўгаўпілс/. Праз год — у Люцынскай беларускай гімназіі /Латвія/.

А жыццё кідала з месца на месца. Пачатак першай сусветнай вайны прымусіў развітацца з Вільняй. Збіралася ліхалецце перакачы ў бацькоў, у Глыбокім. Склаўшы рукі не сядзела: «Часта ў наш дом збіраліся блізкія і далёкія

(Працяг на стар. 12)

«ГЭТАЯ ХВАЛЯ ЗМОЖА ЗАХЛІСНУЦЬ І САВЕЦКУЮ ЎЛАДУ...»

(Пачатак на стар. 5)

шавіністычным ухіле», і тых, каго аўтары аднеслі да «членаў ЦК і актывістаў» партыі беларускіх сацыялістаў-рэвалюцыянераў, былі неаднолькавыя. Названыя ў дакладзе А.В.Баліцкі, А.Ф.Адамовіч, П.В.Львончынак, С.М.Некрашэвіч у матэрыялах камісіі па праверцы складу інтэлігенцыі не ўпамінаюцца. Больш таго, яны атрымалі новыя высокія пасады: Баліцкі ўзначаліў у 1926 г. Наркамасветы, Адамовіч стаў намеснікам наркома земляробства, Львончынак — намеснікам старшыні «Белпайгандлю». Некрашэвіч у 1926 г. увайшоў ва ўрадавую камісію, якая на базе Інбелкульту падрыхтавала і ажыццявіла стварэнне Беларускай акадэміі навук, а ў снежні 1928 года быў зацверджаны яе правадзейным сябрам і віцэ-прэзідэнтам. Лёс іх вырашыўся пазней — арыштам і асуджэннем у час «раскручвання» справы так званых «Саюза вызвалення Беларусі /СВБ/».

Адносна народнага паэта рэспублікі Я. Коласа ў дадатку да рэзалюцыі па праверцы складу інтэлігенцыі зроблены такі запіс: «Мицкевич Константин /Якуб Колас/ — национал-демократический уклон, под влиянием Лесика, член ИБК, член Прав. Термин. Комиссии». Аб іншых прадстаўніках навуковай інтэлігенцыі, прозвішчы якіх называліся ў дакладзе, гаворыцца:

«1. Цвікевич Александр — национал-демократ. Сущности Советской власти не осознал, чл. През. ИБК, ученый секретарь

ИБК.

2. Лесик Язеп — национал-демократ, чл. ИБК. Пред. Прав. Термин. комиссии.

3. Азбукин Николай — национал-демократ /бывший эсер — активный/, член ИБК. Научн. секретарь ИБК.

6. Смолич Аркадий — национал-демократический уклон, зав. Редакционно-издательским отделом, зам. пред. ИБК, член Президиума ИБК».

Усяго ў спісе па Інбелкульту — 14 прозвішчаў.

Праз некаторы час Калегія агітацыйна-прапагандыскага аддзела, заслухаўшы інфармацыю партыйнай фракцыі ІБК, вынесла рэкамендацыю замяніць у Інбелкульту навуковага сакратара.

Што ж датычылася былых актывістых членаў партыі беларускіх эсэраў, то ў адносінах да іх вывады камісіі былі катэгарычнымі:

«3. Белькевич, белорусский эсер. Враждебен Советской власти. Снять. Директор Мстиславского педтехникума».

4. Маркевич, белорусский эсер. Враждебен Советской власти. Снять. Директор Полоцкого педтехникума».

Па «случкай справе» ў сакавіку 1926 г. у Мінскім акруговым судзе адбыўся адкрыты судовы працэс. У якасці палітычнага эксперта на ім выступіў вядомы грамадскі дзеяч, пісьменнік З. Жылуновіч, сведкамі — Я. Колас, М. Гарэцкі, А. Смоліч і інш. З. Жылуновіч даў негатывную ацэнку дзейнасці падсудных; Я. Колас ад якой бы то

ні была палітычнай сувязі з падсуднымі адмовіўся, заявіўшы, што ведаў некаторых з іх па літаратурных творах, якія яму дасылаліся для кансультацыі. А. Смоліч расказаў суду аб віленскім перыядзе жыцця Лістапада, яго супрацоўніцтва з Алексеем, апошняга ён, Смоліч, лічыць здраднікам беларускага народа.

Лістапад, Мяцельскі і Курбыка вінаватымі сябе не прызналі; Макарэня і Дзямідовіч — часткова; Казак прызнаўся вінаватым толькі ў тым, што расклеіваў адрозы. Прысуд быў такім. Лістапад за ўсе дзеянні атрымаў пяць гадоў пазбаўлення волі са строгай ізаляцыяй і пяць гадоў пазбаўлення ў правах. Мяцельскага, Макарэню і Дзямідовіча таксама асудзілі на пяць гадоў кожнага, але, маючы на ўвазе іх маладосць, тэрмін пакарання знізілі да двух гадоў пазбаўлення волі. Казаку суд вызначыў пяць гадоў пазбаўлення волі, затым, з-за маладосці, скараціў пакаранне на трэць, а потым гэты тэрмін прызнаў умоўным і з-пад арышту яго вызваліў. Курбыка быў апраўданы.

Але і Лістапад ужо ў пачатку 1927 г. быў датэрмінова вызвалены і да 1933 г. працаваў стільрэдактарам у Белдзяржвыдавештве. Адзначым, што ў час знаходжання ў зняволенні ён пераклаў на беларускую мову першы том «Капітала» К. Маркса. Камісія па праверцы складу работнікаў выдавецтва да яго прозвішча зрабіла наступную даліску: «Листопад Георгий Иванович. Стильредактор. Шовинист, скрытен, враждебно настроен к

Сов. власти, глава известного дела «Листопадовщина». У 1933 г. у час правядзення паспартызачыі жыхароў гарадоў, як судзімы, ён быў вымушаны пакінуць Мінск і пераехаць у г. Ржэў Калінінскай вобласці. Там у кастрычніку 1933 г. яго зноў арыштавалі і вывезлі ў Мінск. Тройка ДПУ, як пісала жонка Ю. Лістапада 30 ліпеня 1939 г. у звароце да Генеральнага пракурора СССР, дала яе мужу восем гадоў і выслала яго ў канцлагер ля г. Свободнага. У лагеры яго сляды загубіліся.

У ліпені 1937 г. у адпаведнасці з загадам Язова органы НКВС пачалі па ўсёй краіне буйную спецыяльную аперацыю па «ачышчэнні» грамадства ад контррэвалюцыйных элементаў. У Беларусі, як адзначаецца ў вялікай даведцы УДБ НКВС БССР «Вынікі разгрому антысавецкага падполля ў ВССР /па матэрыялах следства 1937-1938 гг./», у час яе правядзення было «арыштавана і выкрыта 2570 удзельнікаў аб'яднанага антысавецкага падполля», сярод якіх аказалася 586 эсэраў. У даведцы гаворыцца, што ў Мінску ў 1938 г. арыштавалі 40 чалавек эсэраўскага падполля, працаваўшых у розных партыйных і савецкіх установах, а галоўным чынам у сістэме народнай адукацыі.

Такімі былі толькі некаторыя вынікі тых мер, якіх патрабавалі аўтары прапануемага ўвазе чытача даклада ДПУ БССР. Пісаўся ён, як бачна, з загадзя зададзенаю мэтай /аб гэтым сведчыць і спецыяльны, шмат у чым надуманы, падбор фактаў і прыкладаў/: запалохаць партыйнае кіраўніцтва рэспублікі нацыяналістычнай небяспечкай, прымуціць яго адмовіцца ад курсу на беларусізацыю і супрацоўніцтва з нацыянальнай інтэлігенцыяй у гаспадарча-культурным будаўніцтве, зноў павярнуць грамадства на шлях жорсткай канфрантацыі. Ход падзей хутка паказаў, што роля падобных інфармацый аказалася злавеснай.

ПАЎЛІНА, ПАЎЛІНКА, ЖУРАВІНКА

(Пачатак на стар. 10)

суседкі, сыноў, мужоў і братоў якіх пагналі на вайну. Я чытала ім з газет весткі з фронту, вершы Я. Купалы, Ясакара /З. Бядулі/ пра вайну, і кожны раз пасля гэтага прасілі мяне праспяваць народную песню «А ў нядзельку раненька».

Думалася, вайна хутка мінецца, аднак яна «і не думала спыняцца». Даўгінава, Царыцын, зноў Пецярбург, Кіеў, Мінск... З месца на месца, як той лісток, сарваны з дрэва, неслі і неслі яе вихорныя вятры. Нідзе доўга не затрымівалася, не магла аніяк знайсці пэўнага і пастаяннага прыстанішча. Але дзе б ні была, па меры магчымасці, знаходзіла справу, што ляжала да душы. То ў дзіцячым прытулку працавала, то з'яўлялася адказным сакратаром Беларускага камітэта дапамогі ахвярам вайны...

А тут атрымала ліст «ад самой княгіні Радзівіл». Пра яе Паўліна Вінцэнтаўна ўжо чула, ды і Іван Луцкевіч восенню 1914 года прапаноўваў увайсці ў давер да княгіні, тым больш, як казаў ён, тая «шуккае сабе кампаньёнку». І дадаў: «Трэба так накіраваць яе, каб яна дала грошы на выданне «Нашай Нівы». І ваш абавязак дабіцца гэтага».

Тады П. Мядзёлка, адначасова даведаўшыся, што М. Радзівіл жанчына з характарам, адмовілася пайсці на збліжэнне з ёю. І дзіўнага ў гэтай адмове нічога не было, бо і сама, канечне ж мела далёка нялёгка характар.

Цяпер жа П. Мядзёлку прывабіла прапанова ў адным з «маёнткаў» адкрыць беларускую школу, каб дзецям... парабакаў вучыліся на роднай мове». Такая школа і з'явілася ў Жорнаўцы /былы Ігуменскі павет/. Пазней жа, у пачатку 1918 года, разам з братам Казюком П. Мядзёлка стварыла вяслярную школу для дарослых. Праўда, яе педагагічная дзейнасць хутка была спынена самай жа княгіней Радзівіл. Тую абурыла, што настаўніца «збіралася яе землі дзяліць і раздаваць сялянам». «Працавала і буду працаваць толькі для іх і ніколі для князёў і паноў», — прагучала з вуснаў П. Мядзёлкі.

Уваходзіла яна, як ужо гаварылася, у Першае таварыства беларускай драмы і камедыі... Вясной жа 1919 года была прызначана інструктарам беларускіх школ у Гродні. Працавала, аднак, нядоўга. 16 ліпеня 1919 года арыштавалі палкі. П. Мядзёлка да ўсяго пісала артыкулы на культурна-асветныя тэмы, выступала ў мясцовай газеце «Родны край». Сталася так, што рэдактар сабраўся ў камандзіроўку і папрасіў вычытаць гранкі перадавога артыкула, у якім гучаў заклік змагання з акупацыйнымі ўладамі.

Выдаў П. Мядзёлку манархіст Тодар Вернікоўскі. Ён удалося пачуць, як Вернікоўскі па тэлефоне называў паліцыю прозвішчы супрацоўнікаў газеты, а пасля дадаў: «А

цяпер сюды прыехала Мядзёлка. Бярыце ўсіх, мы толькі падзякуем вам».

Ды і на гэты раз свет аказаўся не без добрых людзей. Чалавечнасць праявіў следчы Юзаф Дамброва, не засталіся ўбаку і яе сябры. Што да самой П. Мядзёлкі, дык у час следства правіла здзіўляючую стойкасць і смеласць. Не пабаялася кінуць у вочы пракурору: «Каб цяпер жыў наш зямляк Тадэвуш Касцюшка, які ў Амерыцы змагаўся за сапраўдную «нашу і вашу долю», ён, безумоўна, стаў бы на наш бок...»

Куды цяжэй і складаней было вырацца з ціскаў польскіх улад у другі раз. Арышт адбыўся ўжо ў Мінску, 27 мая 1920 года. На той час, як вядома, дзейнічалі законы ваеннага часу. Часці Чырвонай Арміі ўжо рашуча грамілі польскіх захопнікаў. А тут, арыштаваны папярэдняе нехта Антон Тышкевіч, прызнаўся, што на кватэры Т. Грыба і П. Мядзёлкі вялася гаворка аб стварэнні паўстанцкіх атрадаў.

Заставалася рыхтавацца да самага горшага і страшнага. І ў гэты момант П. Мядзёлка гатова была развітацца з жыццём, але, як кажучы, валодала сабой: «Сцяліся зубы, сціснуліся кулакі... Што ж, на Камароўку дык на Камароўку! /У Камароўскім лесе расстрэльвалі вязняў. — А.М./ Хай бацьча, што беларусы ўмеюць змагацца і паміраць за вызваленне сваёй радзімы. Патрэбна ахвяра? Мы яе даём, крываваю ахвяру свайго жыцця. Бо ўсё прыгожае, вольнае, светлае, усё новае родзіцца праз мукі, цярдэнне, праз кроў... У душы ні трывогі, ні смутку. Наступіла нейкая светлая цішыня, вызваленне ад усяй будзёншчыны. Я ўжо адчувала сябе па той бок жыцця...»

А следства цягнулася і цягнулася. Пачалося адступленне польскіх войск. Нарэшце, у ноч перад гэтым пятнаццаці чалавек пастроілі і вывелі з турмы. П. Мядзёлка згадала: «Я ўявіла сябе ўжо ў камароўскім лесе поруч з усімі. Пэўна ж і нашых мужчын туды прывязуць. Добра было б, каб разам». Але арыштаваных накіравалі ў бок вакавала, далучылі да мужчын, пасадзілі ў вагоны і павезлі ў бок Брэста...

Пачаліся выгнанніцкія дарогі. Сядзела ў варшаўскай і вронкаўскай турмах... Было вярнулася ў Глыбокае, але, адчуваючы, што паліцыя ў спакоі не пакіне, перабралася ў Коўна. Па запрашэнню Ц. Гартнага выехала ў Лейпцыг, дзе якраз друкаваліся беларускія кнігі і падручнікі, працавала карэктарам. Летам 1922 года была запрошана беларускім аддзелам Міністэрства асветы Латвіі настаўніцай беларускай мовы і літаратуры.

Ярка выражаная беларуская дзейнасць П. Мядзёлкі не спадабалася дырэктару Дэвінскай беларускай гімназіі І. Краскоўскаму. А хутка восем настаўнікаў з Дэвінскай і Люцынскай гімназій былі арыштаваны. Самае цікавае, што сярод іх апынуўся і сам І. Краскоўскі. На судзе, які пачаўся ў

Красавіку 1925 года, ім прыпісалі «ўдзел у злачынным хаўрсе ў Латвіі», што, маўляў, «ставіў сабе мэтай сілай адарваць ад Латвійскай дзяржавы тэрыторыю Дэвінскага, Рэжыцкага, Люцынскага і часткова Лукшкенцкага паветаў і далучыць іх да Беларускай дзяржавы».

Тым не менш — апраўдалі. Праўда, на рабоце не аднавілі. А тут яшчэ ў П. Мядзёлкі заканчваўся тэрмін замежнага пашпарта. Дапамагло савецкае пасольства. 20 мая 1925 года яна ўпершыню ступіла на савецкую зямлю». У Віцебску цягнулі стаяць пяць гадзін, часу вольнага ставала, таму паспяшалася ў кнігарню. Здавалася, тое, да чаго імкнулася доўгія гады, збылося: «Я ніколі не спадзявалася пабачыць столькі кніг на нашай роднай мове. Школьныя падручнікі, мастацкая літаратура, палітычная, навуковая... Слёзы радасці засцілалі вочы. Дзе ж той заняпад нацыянальнай культуры, пра які нам трубілі кожны дзень? Як апантана, я кідалася ад адной паліцы да другой, не могучы стрымаць свайго захаллення».

Не магла не здзівіцца, што ў Мінску, калі сваім уражаннем падзялілася ў самі Я. Купалы, дык ад Уладзіслава Францаўна пачула: «Пачкай, пачкай, як агледзешся, дык не тое запячаш». Сам Я. Купала «маўчаў, быццам не чуючы слоў Уладкі».

Яна, як і многія, хто пасля доўгіх ростаняў нарэшце вяртаўся на Бацькаўшчыну, жадае выдывала за сапраўднае, хацела верыць /і верыла!/, што акурат у Савецкай Беларусі і створаны ўсе ўмовы для сапраўднага нацыянальнага Адраджэння. Тым больш, нямаючы прыкладаў сведчыла і аб пленнасці ў падобным кірунку. У гэтым П. Мядзёлка пераканалася, калі працавала лектарам беларускай літаратуры на курсах перападрыхтоўкі настаўнікаў у Клімавічах, і калі тэхнічным рэдактарам у Беларускае дзяржаўнае выдавецтва ўладкавалася... Разам з тым сустракала нямаюча такога, што адштурхоўвала.

Але найгоршае прыйшло ў Маскву, куды ў 1930 годзе прыехала лянчыца: «18 ліпеня... а гадзіне 3 ночы, пачуўся моцны стук у дзверы з чорнага ходу». Апынулася ў адзіночцы ў Бутырках. Як высветлілася, не вынес катаванняў І. Краскоўскі. Даў паказанне: «В мою четверку входили, кроме меня, Владимир Дубовка. Паулина Мядёлка и Николай Улащик...» З М. Улашчыкам, дарэчы, яна пазнаёмілася толькі ў 1965 ці 1966 годзе. Але гэта следства, зразумела, не цікавіла. Яшчэ б! З'явіліся чарговыя кандыдаты на ўдзел у міфічным Саюзе вызвалення Беларусі. З'явіліся, таму трэба дабіцца прызначэння любой цаной: «Цяжка ўспомніць усе дэталі допытаў. На працягу 10-ці дзён кожны вечар гэтай жа парой мяне прывозілі на Лубянку, трымалі там усю ноч, а на раніцу, а гадзіне 7—8-й адвозілі зноў у Бутырку». Скончылася, на шчасце, усё высылкай у Казань. У Маскву дазволілі вярнуцца восенню 1933

года. Вось тут пачалася самая што ні ёсць барацьба за выжыванне. Неаднойчы даводзілася даказваць, што невіноўная, а абылганая. І звальнялі з работы ў школе па палітычных матывах, і аднаўлялі.

Хапіла гаркоты і па прыездзе летам 1947 года на пастаяннае жыхарства ў Будслаў. Перад гэтым вясной памёр бацька, маці, якая патрабавала догляду, зразумела, у Маскву не магла забраць. На радзіме пускілі чуткі, што «ў гады вайны працавала з немцамі-фашыстамі». Перанесла і гэтую абразу. А крылы хоць і падрэзаны былі, ды не алушчаны. Сышлася з мясцовай моладдзю, стварыла харавы і драматычны гурток. Кіраўніцтва імі па сутнасці стала вяртаннем у гады маладосці, у тую самую часіну, калі яна, П. Мядзёлка, была Паўлінкай на сцэне. Калі гэтак хораша і светла марылася і так плённа працавала на ніве нацыянальнага Адраджэння.

Даволі рэдкія прыезды ў Мінск і прыносілі задавальненне, але адначасова адчукаліся і болям у сэрцы. Многае ж сталася зусім не так, як думалася.

У 1930 годзе, калі Я. Купала даведаўся, што П. Мядзёлка арыштавана і выслана ў Казань, ён напісаў верш «Снілася дзяўчыне», прысвечаны ёй, які перадаў брату Паўліны Вінцэнтаўны Зыгмусю. Той, прыехаўшы да сястры ў 1931 годзе ў Казань, перадаў ёй аўтарскі экзэмпляр:

Снілася дзяўчыне
квештае поле,
а наяве выйшла —
палыны, гуголле.
Снілася дзяўчыне
воля і багацтва,
а наяве выйшла —
няволя, жабрацтва.
Снілася дзяўчыне
дома жыць да смерці,
а наяве выйшла —
ў чужыне памерці.

Гэты тэкст прыводзіцца ва ўспамінах П. Мядзёлкі /«Полымя», 1993, N 5/. У Зборы ж твораў Я. Купалы ў сямі тамах верш падаецца крыху ў іншым варыянце. У каментарыі да яго сцвярджаецца, што твор быў напісаны ў сувязі з пастаноўкай «Паўлінкі» 9 лютага 1913 года ў Пецярбурзе. Але ж у час прэм'еры Я. Купала, як вядома, прыпаднёс П. Мядзёлкі зусім іншы твор, пра што яна не прамінае яшчэ раз нагадаць.

«Палыны, гуголле...» Я. Купала меў на ўвазе канкрэтную падзею, звязаную з арыштам і высылкай П. Мядзёлкі. А мо і не толькі іх? Магчыма, і ўвогуле задумваўся над яе няпростым лёсам.

Хаця, не будзем у чарговы раз гадаць. Пра адно толькі хочацца яшчэ ўспомніць. Некаторыя сябры, прынамсі, Т. Грыб называлі яе не толькі Паўлінкай, але і Журавінкай.

Паўліна, Паўлінка, Журавінка... Журавіна ж ягада, што не кожнаму даспадобы.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ЛіМ - часопіс

ВЫСТАВЫ

ШЛЯХ ВЯРТАННЯ

Даўно раз'ехаліся госці Першага з'езда беларусаў свету. Але сумесныя мерапрыемствы з беларускімі дзеячамі замежа працягваюцца. У канцы ліпеня ў мінскай бібліятэцы імя Я. Купалы, што стала адным з актыўных цэнтраў духоўнай дзейнасці нацыянальна свядомай інтэлігенцыі, адкрылася выстава габеленаў «Чарнобыльскі боль» мастацка Валяціны Бартлавай, Галіны Крываблочкинай і Галіны Русак, беларускі са Злучаных Штатаў Амерыкі, прафесара Ратчарскага ўніверсітэта ў Нью Джэрсі.

Г. Крываблочка прапанавала глядачам дзве новыя серыі міні-габеленаў пад агульнай назвай «Дыялог з прыродай», акцэнтуючы сваю ўвагу на выявах дрэў як пачуццёвых істот. В. Бартлава прадставіла дыпціх «Сум», пабудаваны на сімвалах духоўнага ўзваскрэшэння Беларусі. Экспазіцыйную ж аснову выставы склалі жывапісныя карціны «Чарнобыльскі лёс» і два габелены Г. Русак. «Чарнобыльская трагедыя балюча адгукнулася ў сэрцах беларускіх эмігрантаў Амерыкі, — сказала на прэс-канферэнцыі мастачка. — Асабіста я надзвычай блізка прыняла гэты боль. Амаль адразу пасля выбуху з'явілася мая работа «Чарнобыль», што экспанавалася летам 1992 года ў Дзяржаўным мастацкім музеі, а цяпер знаходзіцца разам з выставай у Полацку».

Г. Русак пачынала сваю творчасць у межах экспрэсіянізму і імпрэсіянізму. А да беларускай традыцыі звярнулася пасля вывучэння гісторыі паўднёваамерыканскіх індзейцаў, культурная спадчына якіх мае ў сваіх карэніх падобныя рысы з беларускай і ў колеры, і ў арнаментыцы. Мастачка захапілася матывамі роднай прыроды, звярнулася да кампазіцыйнай будовы слухчых пасаў. «Я зацікавілася выявамі вясількоў, незабудак, дубовага лісця. Пасля перайшла на знакавую інтэрпрэтацыю беларускай фауны, чалавечых постацяў, паганскіх багоў». Так з'явіліся лепшыя работы Г. Русак, пабудаваныя на спалучэнні ўласна амерыканскай і беларускай традыцый.

Мастачка перадала ў калекцыю мастацкага музея выставу сваіх твораў. Гэта з'ява для Беларусі надзвычайная, яна не мае аналогіі. І можна толькі вітаць гэтую падзею, як пачатак вяртання на радзіму твораў мастакоў, што жывуць цяпер у ЗША, Канадзе, Аўстраліі, Францыі і іншых краінах. Бо мастацтва беларускага замежа — гэта неад'емная частка нашай нацыянальнай культуры, нацыянальнага багацця.

Т. ГАРАНСКАЯ
На здымку: На адкрыцці выставы Галіна КРЫВАБЛОЧКАЯ, Галіна РУСАК, Валяціна БАРТЛАВА.

МУЗЫКА

БЕЛАРУСКАЯ МОВА
Ў РОК МУЗЫЦЫ

Салісты Лявон Вольскі з рок-гурта «Мроя» і Ігар Варашкевіч з гурта «Крама» дзутам выканалі твор «Выпі са мною» і суправаджэнні сваіх калектываў. Так закончыўся фест рок-гуртоў «Рок па вакацыях» 1 верасня ў сталіцы Беларусі. Амаль пяць гадзін працягваўся канцэрт сямі гуртоў на манежы летняга цырка «Шаліто», уваход куды быў бясплатны. Шэсць мінскіх гуртоў і адзін з Лондана /«Снэтч»/ былі цёпла прыняты слухачамі.

Добра, што такія гурты, як «Уліс», «Новае неба» і два вышэйпамяняныя свае творы выконваюць толькі на беларускай мове.

Дарэчы, толькі сёлета гурт «Зіндан» быў тыдзень у Непале, «Новае неба» зусім нядаўна вярнулася з Даніі, «Уліс» неўзабаве паедзе ў Галандыю, Англію і Шатландыю.

Канцэрта не адбылося, каб не яго фундатар — фірма «Дайнова», якая ўсё больш увагі ўдзяляе правядзенню культурна-масавых мерапрыемстваў і канцэртаў, і не толькі нашых калектываў, але і гасцей з бліжняга і дальняга замежжа.

П. ГАРДОН

ДРУК

«АД СКАРЫНЫ-БАЦЬКІ
КНИГА...»

Многія беларускія пісьменнікі пісалі для дзетак пазытывную азбуку, спрабуючы па-свойму растлумачыць значэнне тых ці іншых літар. Адным гэта ўдавалася лепш, другім — горш, але самі памкненні заслужваюць увагі. Напярэдадні ж сёлётына навуцальнага года выдавецтва «Юнацтва» парадавала хлопчыкаў і дзяўчынак «Лемантаром» Максіма Танка. Цікавай атрымалася кніжка /малюнкі Г. Хінка-Янушкевіч/. Напачатку зварот старэйшыны пазытывнага цэха да малечы:

Добры дзень, мой браце юны!
Я прынёс табе як дар
Ад Скарыны-бацькі кнігу —
Беларускі лемантар.

А пасля на кожную літару падабрана па некалькі слоў. І самых што ні ёсць сучасных, і тых, што забыліся ўжо, але якія не лішне ўспомніць цяпер, калі мы ўсе вяртаемся да вытокаў, а вяртанне гэтае, як вядома, пачынаецца з далучэння да матчынай мовы.

А. М.

ГАСПАДАРНИКАМ?
НЕ ТОЛЬКІ...

Выдавецтва «Вышэйшая школа» выпусціла «Кароткі руска-беларускі слоўнік эканамічных тэрмінаў», падрыхтаваны Л. Кунцэвіч, У. Нікалаевым, В. Нікалаевай. У яго ўвайшлі найбольш ужывальныя эканамічныя тэрміны, што знаходзяць прымяненне ў эканоміцы, фінансах, бухгалтарскім ўліку...

Выданне ў першую чаргу адрасавана гаспадарнікам, але, думаецца, слоўнік спатрэбіцца кожнаму, хто нарэшце пачынае разумець, што жыць у суверэннай дзяржаве і не ведаць дзяржаўнай мовы — проста некультурна.

А РАНЕЙ КАЗАЛІ — ПРЫМХІ...

«Вывучэнне народных прыкмет, якія перадаюцца з пакалення ў пакаленне і датычацца самых разнастайных з'яў жывой і нежывой прыроды, — адзін з аспектаў адроджэння духоўнай культуры беларусаў», — у гэтым перакананы У. Анічэнка, які разам з А. Малюком падрыхтаваў кніжку «Народныя прыкметы», выпушчаную выдавецтвам «Беларуская энцыклапедыя» імя Петруся Броўкі. І на самай справе. Тое, што раней называлася звычайнымі прыкметамі, сведчыць аб назіральнасці, дасціпнасці народа, яго павязі з акаляючым наваколлем. А матэрыялы, якія трапілі на старонкі гэтага невялікага зборнічка, дапамогуць даведацца, калі бывае ўрадлівы год, калі можна чакаць вялікага ўраджая ад той ці іншай сельскагаспадарчай культуры, што насуць з сабой розныя атмасферныя з'явы.

Добрая кніжка, нічога не скажаш. Каб жа толькі не псавала ўражанне ад яе невялічка прырасць. У прадмове складальнікі выказаваюць шчырую падзяку акадэмікам М. І. Талстоуму і М. В. Бірылу за бескарысную дапамогу... Непатрэбную? А мо ўсё-такі — бескарысліваю?!

А. М.

«ПЕРШАЦВЕТ», N 7

Пазытывныя старонкі аддадзены П. Канаху, Т. Міроненка, Ю. Насевічу, В. Угрыновічу, Н. Бордак, У. Лобачу, Т. Барысюк, Т. Ермаковіч, С. Патранскаму, Д. Хвастоўскаму. У раздзеле «Проза» — творы В. Бацяна, У. Шніпа-Лемяшонка, Л. Шувалавай, Д. Калмыкова, А. Гарановіча, В. Трусевіча.

«Санеты каханя» П. Макаля і апавяданні Л. Левановіча «Чорныя ружы» і «Нудзістка» прапанаваны ў раздзеле «Гасціўня». Раздзел «Повязь» — некалькі вершаў Р. Крушыны і слова пра яго Э. Акуліна.

Змястоўны раздзел «Крытыка»: слова І. Шаўляковай пра аповесць У. Караткевіча «Свая легенда» /«Легенда вялікага чарадзея»/, Л. Рублёўскай пра чытае пазытывны зборнік А. Чобата «Год» /«Некалькі разважанняў...»/, Н. Страшэўскай дзеліцца ўражаннімі пра «Янычараў» С. Астравіцка /«Краіна Дзукія»/.

На завяршэнне нумара «Жароўня» — пароды А. Ненадзіца і аднаактовы жарт А. Байрунаса і Г. Гатоўчыцы «Трамвай N 3».

«БЕЛАРУСКАЯ ДУМКА» N 8

У нумары — паэма А. Лойкі «Посах душы», гутарка Я. Конева з першым намеснікам міністра культуры Рэспублікі Беларусь У. Гілепам «Ёсць шанц пазбегнуць абвалу», успаміны Ф. Конева пра кінарэжысёра В. Чацверакіна «Дом і ладдзя», інтэрв'ю галоўнага рэдактара «БД» У. Вялічкі з галоўным вучоным сакратаром атэстацыйнай калегіі Міністэрства народнай адукацыі Я. Бандарэнкам «Дысертацыя на шалых інфляцыі».

У артыкуле Р. Платонава «Мэта — рэспубліка, ідэал — узорная» ўзнаўляюцца некаторыя аспекты беларусізацыі дваццатых гадоў.

Змешчаны шэраг іншых матэрыялаў, прысвечаных надзённым праблемам жыцця нашай дзяржавы ва ўмовах пераходу да рынку.

КУЛЬТУРА

У ГОСЦІ ДА ДЗЯЦЕЙ
ПРЫЙШЛА ШАПАКЛЯК

У артысткі Аліны Нядзвецкай улетку быў вольны час — здымак не прадбачылася. І яна паехала адпачываць і працаваць у аздараўленчы лагер «Скра», што ў раёне Волмы. Тут арганізавала гурток Вельміталенавітыя дзеці падабраліся. І самі беглі да яе на рэпетыцыю. Так нарадзіўся спектакль «Чырвоны капялюшык» Я. Шварца. Вельмі спадабалася казка глядачам-дзеці. Спектакль быў паказаны ў трох лагерах. А ў вольны час — выступленні артысткі ў «Агеньчыку», «Зубраняці», «Арлёнку». Праграма пачыналася звычайна з выхаду герані ўсім вядомага мультфільма Шапакляк, а заканчвалася апавяданнем пра любімага ўсімі дзецімі «Бога ў чорным» — Віктара Цоя.

Хочацца пажадаць Аліне Нядзвецкай плён у яе працы і новых праграм і канцэртаў.

С. ВАЛОХІНА,
педагог лагера «Зубраня».

ЛІТКУР'ЕР

ЯКІМ БЫЦЬ ПРАВАПІСУ

Савет Міністраў Рэспублікі Беларусь прыняў пастанову «Аб удакладненні правапісу беларускай літаратурнай мовы». Згодна ёй створана Дзяржаўная камісія па удакладненню правапісу беларускай літаратурнай мовы, старшыня якой — старшыня Таварыства беларускай мовы імя Ф. Скарыны Н. Гілевіч. У камісію ўвайшлі пісьменнікі В. Зуёнак, А. Клышка, Я. Брыль, Б. Сачанка, І. Навуменка, мовазнаўца А. Падлужны, А. Крывіцкі, А. Булыка, першы намеснік міністра адукацыі Рэспублікі Беларусь Л. Сухнат і іншыя.

На працягу шасці месяцаў камісія павінна ўнесці ў Савет Міністраў прапановы аб удакладненні правапісу беларускай літаратурнай мовы, падрыхтаваць новы звод правілаў беларускай арфаграфіі і пунктуацыі.

КОЛАСАВА СВЯТА ПАЗЭІІ

Сёлета, як і летась, мінскае гарадское свята пазэіі «Песняй вітаю я вас!» прайшло на плошчы імя Якуба Коласа, дзе народныя пясняры з героямі сваіх кніг займеў вечны прытулак /раней урачыстасць адбывалася ў парку імя Горкага/. І хоць неба хмарнасцю сяго-таго і прыпалохла, сюды сцякаўся люд — найперш вучнёўская і студэнцкая моладзь.

11 гадзін. Да мікрафона падыходзіць дырэктар Літаратурнага музея Якуба Коласа З. Камароўская. Яна вітае публіку з пачаткам навуцальнага года і перадае слова А. Вольскаму. Свята было прымеркавана да Дня ведаў, і таму ён гаварыў пра Коласа не толькі як пра вялікага майстра слова, але і як пра асветніка, педагога. Услед за А. Вольскім выступілі сын Якуба Коласа Д. Міцкевіч, заслужаная артыстка Беларусі Т. Мархель, дацэнт Белдзяржуніверсітэта В. Казлова, паэты Я. Хвалей і Н. Галіноўская.

У канцэрце ўдзел узялі два калектывы са Стаўбцоўшчыны — «Гавязнічка» /в. Вішнявецк / і «Коласавыя землякі» /в. Мікалаевічына/.

Шумела, гаманіла плошча. І сам пясняр у бронзавай выяве быццам услухоўваўся ў яе гоман і, заклапочаны, даваў наказ: «Будзьце ж вы светлыя і радасныя, наступныя дні людства!»

С. ІВАНЧЫК

На здымку: Выступае сын Якуба Коласа Даніла Канстанцінавіч; на свято прыйшла моладзь.

БЕЛАРУСКАЕ ЗАМЕЖЖА

ВЫДАДЗЕНА Ў БЕЛАСТОКУ

Плённа працуе ў Польшчы беларускае літаратурнае аб'яднанне «Белавежа», якім кіруе Ян Чыквін. У бібліятэцы, што выпускае яго, пачылі свет кнігі Н. Артымовіч «Сезон у белых пейзажах», У. Гайдука «Блакітны вярэй», В. Шведа «Родныя сходы», З. Сачко «Над днём похіяна», Г. Валкавыцкага «Віры», Я. Чыквіна «Кругавая чара», Т. Занеўскай «Дарэмна падарожжа, Нарысы аб беларускамоўнай пазэіі ў Польшчы» /на польскай мове/, Л. Геніюш і Ю. Геніюша «Маці і сын».

А нядаўна з'явіўся літаратурны альманах «Мае песні табе дару». У яго ўвайшлі толькі творы некалькіх літаратараў. Старэйшаму з іх В. Стахвіюку — 45 гадоў, а самыя маладыя Я. Вапа і Я. Шостак маюць па дваццаць восем...

Спонсарамі выдання выступілі беларусы з Кліўленда /ЗША/ і спадар М. Целушэцкі, які ўзначальвае на Беластоцчыне фірму «Амега».

Беластоцкі пісьменнік, фалькларыст, краязнавец і гісторык М. Гайдук добра вядомы і ў Беларусі: у Мінску выйшлі яго зборнік апавяданняў «Трызна» /1991/ і кніга гістарычных эса «Партунак» /1993/. Нядаўна ж М. Гайдук праявіў сябе і ў іншым амплуа: ён сабраў, уклаў і напісаў прадмову да новай кнігі «Храм і верш».

У зборніку шырока прадстаўлена пазытывная геаграфія беларускага праваслаўя. Такой кнігі ў нас, у Беларусі, яшчэ не было. Сярод аўтараў — творы К. Тураўскага, Ф. Скарыны, М. Гусоўскага, М. Багдановіча, С. Палуяна, Н. Арсенневай, беластоцкіх паэтаў М. Лукшы, Ю. Баены, С. Яновіча, У. Місяюка, Н. Артымовіч і В. Шведа, мінскіх паэтаў А. Бембеля, У. Сцяпана, В. Шніпа, Л. Рублёўскай, Х. Лялюко і А. Каналелькі.

Зборнік «Храм і верш» аздаблены здымкамі праваслаўных святыхініў Беластоцчыны.

Сяргей ЧЫГРЫН

з. Слонім

ЛіМ - часопіс

Па традыцыі, што ідзе ад праваслаўна-самадзяржаўнай і бальшавіцкай ідэалогіі, Унія разглядаецца як з'ява, што не датычыць развіцця беларускага этнасу і ўласна беларускай гісторыі, як нешта вонкавае і чужынскае. А між тым нарадзілася Унія непасрэдна на беларускай зямлі. Ідэя Уніі наспела ў думках інтэлектуальнай эліты старабеларускай дзяржавы — Вялікага княства Літоўскага і большасцю яе была падтрымана.

Справа Уніі была працягам справы Вітаўта, які рабіў пэўныя захады дзеля незалежнасці літоўскага /у сэнсе — беларускага/ праваслаўя ад клеру Масковіі. Не дзіўна, што Вітаўт і прыхільнікі Уніі за сваю арыентацыю не на «трэці Рым», а на заходнюю Еўропу атрымалі ў гісторыкаў «маскоўскай школы» адмоўную ацэнку.

Даўно пара асэнсавалі Унію з іншых пазіцый. Убачыць, што дала яна справе незалежнасці Вялікага княства Літоўскага, суседям і гістарычным сапернікам якога была набіраючая моц Масковія, гатовая «абараніць» інтарэсы праваслаўя на Беларусі /і Украіне/ нават цаною знішчэння беларускай дзяржаўнасці і беларускага народа.

ПАКУТНІЦКІ КРЫЖ АЙЦА ІАСАФАТА

У 1617 годзе Жыгімонт III выдаў прывілеі на прызначэнне свяшчэнніка Іасафата Кунцэвіча адзютарам і сукцэсарам да састарэлага Гедзона Бронніцкага, архібіскупа Полацкага, Віцебскага і Мсціслаўскага. Гэтым жа прывілеем мацвалася паслухмянасць паствы Кунцэвічу як архібіскупу пасля смерці Бронніцкага. Заўважым, што ні ў адным разгледжаным намі тагачасным дакуменце /да 1632 года/ не сустралася тэрміну «уніяцкі архібіскуп». Рэлігійны ж закат у Полацкай епархіі пачаўся з захопу Полацка Іванам Жалхівым. З 1563 года да 1579 епархія была падпарадкавана Маскоўскай мітраполіі. На яе ўзводзіліся біскупы, прызначаныя Масквою. Называліся яны біскупамі Полацкімі і Вялікалуцкімі. У той час кароль і вялікі князь Літоўскі выбіралі на гэтую епархію архібіскупаў, залежных ад Кіеўскай мітраполіі. Яны мелі сваю сталіцу ў Віцебску, Магілёве або Мсціславе і тытулаваліся архібіскупамі Полацкімі, Віцебскімі і Мсціслаўскімі, кіравалі той часткай епархіі, што заставалася ў Княстве.

У 1619 годзе Жыгімонт III па просьбе Кунцэвіча дазваляе віцебскім мяшчанам кормнікам абнавіць заняпаўну царкву Прэабражэння Господняга з прыдзелам св. Міколы на пасадзе Узгорскім. Каб аздабленне царквы ішло хутчэй, дазвалялася кормнікам «пры той звышшпоянаенной царквы мети братство церковное, в которое они вписавшись могли бы с посредку себе што рок старших обирать и схожкі на обмышление приходов и расходов». Усё гэта зацвярджалася толькі ў тым выпадку, калі памяненне брацтва, падпарадкоўваючыся архібіскупу Полацкаму, будзе ў адзінстве з Рымскаю царквою.

У 1621 годзе кароль запатрабаваў ад віцебскага ваяводы Януша Кастэвіча спыніць уціск некаторых праваслаўных царкваў. Архібіскуп Полацкі і Віцебскі Іасафат Кунцэвіч, архімандрыйт, і ўсе святары віцебскія скардзіліся, што на царкву Божую Успення Прасвятога Богамацеры з каралеўскіх валасцей і двароў не прыходзяць упрывілеяваныя каралём падаткі. Паведамылі таксама, што ваявода з намеснікамі ўмешваюцца ў рыбалоўны і нават адбіраюць рыбу, якая, згодна прывілею, павінна ісці царквам і лавілася перад рэлігійнымі святамі. Умудраўся ваявода з прыхаджанай царквы св. Міхала здзіраць яшчэ паваротчыню — плату за праход праз замкавыя вароты.

Гэты ліст з патрабаваннем «старыны не рушыць і царквам кривды не чинити», выпісаны з мітрапаліцкіх кніг, быў выдадзены Іасафату Кунцэвічу. З гэтага відаць, што Кунцэвіч апытаўся патрэбам як уніятам, так і дызунітам /праваслаўных/.

Тым часам распачалася трагедыя. У 1621 годзе Максім Герасімавіч /Мялеціц Смарыцкі/ прыехаў у Вільню, дзе звярнуўся да грамадства «не толькі словамі, але і пісьмом у друку пададзеным», быццам мае быць архібіскупам Полацкім, уладкама Віцебскім і Мсціслаўскім. Але ж на тое біскупства быў ужо прызначаны каралеўскім прывілеем Іасафат Кунцэвіч. За тое, што «адклаўшы ўбок страх Божы і сорам чалавечы, адважыўся ў месце Віленскім... усе справы біскупскія спраўляць», Смарыцкага выклікаў на аўдэнцыю мітрапаліт Кіеўскі,

Галіцкі і ўсёй Русі Восіп Рудкі. Ён ставіў у віну Смарыцкаму, што той на вялікую крыўду і шкоду айца ўладыкі Полацкага Кунцэвіча рассылаў чарняцоў па ўсіх месцах і мястэчках, па вясковых царквах епархіі полацкай з пісьмовымі універсаламі, з посуламі на словах, падбурваючы паству да мяцяжу супраць законнага ўладыкі.

Скардзіўся на Смарыцкага і Лявон Крэўза, архімандрыйт Віленскі, што той, грэбуючы правіламі царкоўнымі і даўнімі звычаямі, важыўся назвацца архімандрыйтам віленскім, заняў пасаду Крэўзы, на якую той быў законна пастаўлены.

Тым часам Жыгімонт III паведамыў бурмістрам, райцам і лаўнікам полацкім, што «нейкія Смарыцкі і Барэцкі... змовіліся з падданымі цэсара турэцкага, непрыяцеля веры хрысціянскай і нашага, каторы... на панствы нашыя вайной наступае. З нейкім пастырам, быццам патрыярхам ерусалімскаму, на шпегі да панстваў нашых ад цэсара турэцкага высланым, важыліся без дазволу, ведама і падання нашага пасвяцэнне браць — адзін на мітраполію кіеўскую, а другі на архібіскупства і ўладыцтва полацкае, папіраючы тых, хто пралажэнствы духоўныя здаўна з падання нашага і спараднага на тыя пасвячэнні на сабе носяць і добрае здароўе маюць... Таму вяльможны ваявода і ўрад полацкі павінны сцерагчыся, каб памяненны асобы, шпегі і турбатыры Рэчы Паспалітай не толькі да замку і места нашага пушчоныя не былі, але каб яны пры мажлівасці былі палаланыя і да вязніцы ўсаджаныя».

Смарыцкі сапраўды не меў прывілея на біскупства. У 1620 годзе іерусалімскі патрыярх Феафан, вяртаючыся з Масквы, па настойлівай просьбе гетмана Сагайданчага ва ўсе уніяцкія епархіі высвеціў без дазволу караля праваслаўных архірэйў, сярод каторых і Смарыцкага на архібіскупа Полацкага. Гарнец вугалля выкінулі на салому... Кульмінацыяй гэтай нядабрарнай справы стала забойства Кунцэвіча.

Захаваліся дакументы працэсу над забойцамі Іасафата Кунцэвіча. На іх мы і будзем далей спасылацца.

Камісарскі суд прызначыў слуханне абодвух бакоў на 15 студзеня 1624 года. З-за грувацкасці справы яно было адкладзена да 18 студзеня. З боку ісцовага, ад асобы Язэпа Вельяміна Рудкага, мітрапаліта Кіеўскага, усяго духавенства рэлігіі старажытнай грэцкай, усталяванага пад яго ўладай, і ўсяго каптула архібіскупства Полацкага і Віцебскага айцы: Аляксандр Шкальдыцкі, Рыгор Цылінскі, айцец Дарафей, архідыякан; шляхта: Мікалай Аколаў, Эмануіл Кантакузен Грэк, Іван Ласоўскі і іншыя. Бурмістры, ратманы, лаўнікі і жыхары Віцебска таксама пералічваліся камісарскім дэкрэтам і павінны былі з'явіцца асабіста.

Інстыгатар і пацярпеўшы бок унеслі скаргу на бурмістраў, лаўнікаў і простых народ віцебскі. Яе змест такі: спачатку віцебчкі айца Іасафата, каралём і вялікім князем прызначанага, згодна абраду царкоўнаму мітрапалітам Кіеўскім і іншымі ўладыкамі высвечанага, прынялі і аказвалі яму як пастыру паслухэнства. Так было, пакуль не прыехаў у Княства нейкі Феафан Грэк, што назваўся іерусалімскім патрыярхам, а на са-

май справе быў пасланы ад турэцкага султана да маскоўскага народа падбуртваць яго к парушэнню змірэння і да вайны супраць караля Рэчы Паспалітай. Рабілася тое з тым разлікам, каб народ маскоўскі напаў на землі Кароны і Княства ў той час, калі турэцкі султан наладзе на іх з іншага боку. Гэтым Феафанам, не маючым у Рэчы Паспалітай аніякай улады, высвечаны ў Полацкія архібіскупы Максім Герасімавіч, і назваўся ён Мялеціем Смарыцкім. Зроблена гэта ў брацтвах караля, які адзін мае права прызначаць і зацвярджаць архібіскупаў, біскупаў, мітрапалітаў і ўладыкаў у Кароне і Княстве, як дакладна вызначаюць законы. З парушэннем каралеўскага права ніхто не можа атрымаць біскупскі сан, усё гэтак зробленае лчыцца нядабрарным.

Але бурмістры, ратманы, лаўнікі і мяшчане места Віцебскага сталі складаць супраць айца Іасафата Кунцэвіча змовы і замахвацца на ягонае жыццё. У доказ гэтай віны была прадстаўлена пратэстацыя самога нябожчыка ўладыкі, спісаная з полацкіх гродскіх кніг за 1621 год, затым два сведчанні шляхты пра змовы віцебчукоў у 1621 годзе. На працягу ж усяго 1622 года яны рабілі ўзрушэнні, тайныя

сходкі і змовы супраць Кунцэвіча і супраць тых, каторыя па абрадзе старажытнай грэцкай рэлігіі былі яму паслухмяныя. Яна нападалі на царквы, у якіх пакойны айцец архібіскуп са сваімі святарамі правіў набажэнствы, білі святароў і служак, гвалтам захапілі царкоўнае начынне. Калі ж былі пакліканыя на суд Мікалая Завішы, сурататара і воіта віцебскага, дык сабраліся ў ратушы і, не жадаючы з'яўляцца ў суд, узяліся за камяні, пакідалі ў знак змовы і рокашу шапкі ў адну кучу, крычалі: «Біць, забіць», так што воіт і нябожчык уладыка ледзьве ўратаваліся ўцекай.

У далейшым Кунцэвіч аддалі некалькі царкваў, але вынеслі з іх царкоўнае начынне, срэбныя і залатыя ўпрыгожанні, пакінушы храмы пустымі. Віцебскі ваявода, жадаючы папярэдзіць падобныя сумяціцы і змовы, паслаў да іх у ратушу свайго падваяводу Ужанецкага, каб наперад не ўсчынялі рокашаў супраць кіраўніцтва і айца ўладыкі, захоўвалі спакой у дачыненнях з ім. Ён прызначыў заручны штраф на кожнага вінаватага па 1000 грошаў. Яны ж, не зваяжваючы на гэтую заручку, добраахвотна імі дадзенаю, засталіся яшчэ больш упартымі і здзейснілі свой намер. У гэтай справе яны мелі адной думкі і волі памагаты: Ільва Гурку, зямскага пісара, Міколу Васілевіча, віцебскага гараднімага, Івана Кісяля Дарагіцкага, Івана і Мікалая Нашкоўскіх і Івана Катовіча. У змове і пагадненні з мяшчанамі магілёўскімі і віленскімі вышэйназваных мяшчане віцебскія з усім простым народам места Віцебскага, з селянамі шляхты і іншых юрысдыкцый 12 лістапада адразу паслаў ютрані загадалі ўдарыць набатам у ратушы з вон і ўсе царкоўныя званы. Вышэйназваны асобы з натоўпам каля тысячы чалавек напалі на дом архібіскупа Полацкага, размешчаны каля царквы Прачыстае Багародзіцы. Разламаўшы вароты і паркан, яны тую частку дома, дзе знаходзіўся архібіскуп, абклаі саломай і пачалі паліць. Урэшце, гвалтам уварваўшыся ў дом пастыра, жорсткім чынам пазбавілі яго жыцця. Здзекаваліся над трупам, цягнулі яго за ногі па двары, паздзіралі апратку, білі нябожчыка нагамі па твары. Знявечыўшы такім спосабам цела нябожчыка, узялі яго за ногі і скінулі з крутой Прачысценскай гары, на якой стаяў дом архібіскупа. Потым забойцы паклалі труп у човен і, прывязавшы да шыі і ног камяні, павезлі ўверх па Дзвіне і там уталілі.

Некаторых архірэйскіх слуг жорстка збілі палкамі, разрабавалі ўвесь дом і пакралі маёмасць уладыкі. Дастануць з сутарэння нябожчыка напоі, на радасцях ад такога небывалага злачынства пілі. Насыціўшыся вінном, пачалі адбіваць замкі ад свірнай, пабралі збожжа, паадзіралі жалеза ад экіпажаў, вакон і дзвярэй, паразбівалі грубкі, усё папсавалі і знішчылі.

Цела нябожчыка пазней было выцягнута з вады і выстаўлена ў віцебскай замкавай управе.

Пасля працягання гэтых законных іскавых дакументаў бурмістры, ратманы, лаўнікі і віцебскія мяшчане асабіста і добраахвотна перад судом казалі наступнае:

Архібіскуп Іасафат Кунцэвіч прыбыў у Віцебск на ўладыцтва і прад'явіў лісты нашага міласцівага караля, мы прынялі яго як пастыра і, угледзеўшы ягонае святое і вялебнае

жыццё, заўважалі, што ён не зрабіў і на каліўца пераменаў у абрадах Божай царквы, але ўсе спраўляў згодна правілаў сабораў і Святых айцоў, ва ўсім трымаў веру старажытнага грэцкага закона. І гэта цягнулася тры гады. Потым жа, у пакаранне за грахі нашыя і нашых продкаў, Мялеціц Смарыцкі прыслаў нейкага Сільвестра ў чарнецкім адзенні з іншымі таварышамі, з лістамі сваімі ў Віцебск. Гэтыя ўяўныя чарняцы, разам з імі поп Іван Камянец, тутэйшы падданы караля, што і зараз знаходзіцца каля пісара Гурка, з віцебскім пісарам гродскім Адамам Косавым і іншымі асобамі, памяненымі ў пратэстацыі айца архібіскупа, прыйшлі ў ратушу сакавіка трэцяга дня 1621 года і аддалі ліст, у якім Мялеціц Смарыцкі менаваў сябе архібіскупам Полацкім, уладыкам Віцебскім і Мсціслаўскім, і што быццам ён з ведама і дазволу караля быў высвечаны на гэты сан, а айца Іасафата Кунцэвіча назваў адступнікам. У той жа час грамадзяне, быўшыя са згаданымі чарняцамі, просты народ і некаторыя старшыні, як Навум Воўк, Сямён Неша і іншыя, прыйшоўшы ў ратушу, загадалі чытаць гэты ліст, а прачытаўшы — раптоўна, не праіўшыся з намі і нягледзячы на нашыя ўгаворы, узрушыліся супраць айца ўладыкі Іасафата Кунцэвіча, насуперак волі і лістоў караля.

Перайшоўшы на бок Смарыцкага, яны падпісалі незаконныя абавязальствы яму, вырабленыя і падпісаныя спамянутымі грамадзянамі і шляхтаю, а потым адабралі царквы і гвалтам прымуслі папоў перайсці на бок Смарыцкага. Калі ж прыйшлі ад караля лісты і ваявода і воіт наш хацелі судзіць вінаватых, тады просты народ і некаторыя старшыні, рабіўшы смуту, судзіць сябе не дазволілі, айца ўладыку ледзь не забілі, дык сам ваявода знаходзіўся ў вялікай небяспецы. Хаця царквы і вернуты былі згодна загадаў караля айцу ўладыку, але з тае пары бунтаўшчыкі яму не падпарадкоўваліся. У 1623 годзе яны пабудавалі дзеля сходак сваіх два шопы, адзін за Дзвіной, другі на Задунай. Калі ж некаторыя з нас хацелі перапыніць гэта, іншыя ж нашы таварышы, прыняўшы старану простага народа, не дапусцілі нас пакараць вінаватых і перапыніць свавольства.

Між тым прыехаў да нас айцец уладыка. Ён быў папярэдзаны аб небяспецы, але сваёй дабрадушнасцю, спагадай і рахманасцю спадзяваўся прыхіліць да сябе і прывесці ў пакаянне, уважачы сябе невінаватым, нават у пабудаваных шопы сам не хадзіў і смагаў не пасылаў сваіх. Пачуўшы ж крыкі з шалашоў за райкой у знявагу сваю, казаў: «Яны самі не ведаюць, што твораць». І маліў Бога за іх.

12 ж лістапада, калі архібіскуп быў на ютрані ў саборнай царкве, тутэйшы віцебскі поп Уаскрасенскі Заручаўскі царквы /перад гэтым падпарадкоўваўся айцу Іасафату, але потым далучыўся да ўзбуджанага народа/ часта і без патрэбы шлындаў каля дома Кунцэвіча і таму быў затрыманым слугамі архібіскупа. Але ўладыка, як толькі зведаў пра гэта, дык загадаў вызваліць яго. Народ жа, будучы ў змове супраць Кунцэвіча, скарыстаў гэты выпадак за нагоду дзеля выканання свайго злачыннага намеру, ударыў у званы і жудасным гвалтам уламліўся ў дом уладыкі, здзейсніў гэтае страшэннае забойства і праліцці нявіннай крыві. Тая ж, хто былі на ютрані, і мы ў тым ліку, павінны былі ад такога гвалту ратавацца ўцекай, бо нам было б тое ж самае, калі б пачалі пярэчыць.

Пасля забойства многія ўдзельнікі яго разбегліся, іхні спіс мы перадаём суду; тых жа, каго мы здолелі схаліць, — трымалі ў вязніцы і зараз таксама перадаём.

Бурмістр Васіль Боніч прад'явіў пісьмовае апраўданне, што ён ніколі не быў прычынай смерці айца ўладыкі і не толькі невінаваты словамі і справай, але і думкамі. Наадварот, калі адбыўся бунт, ён хацелі судзіць Сцяпана Пасёрку як завадатара, але бурмістр Навум Воўк, спраўляючы на той час абавязкі ланд-войта, разам з таварышам сваім ратманам Багданам Астапамым не дапусціў Пасёрку да пакарання. Ён жа, Боніч, з некаторымі іншымі асобамі пратэставаў супраць пабудовы шопай і ў доказ прад'явіў выпіс з войтаўскіх кніг Віцебска — пратэстацыю ад 18 жніўня 1623 года. Боніч спасылаўся на лісты нябожчыка ўладыкі да віцебскага ваяводы, у якіх архібіскуп увінававаў бурмістраў Навума Ваўка і Сямёна Нешу, а іншых і яго, Боніча, называў чалавекам спакойным і да сябе прыхільным.

Бурмістр Сямён Неша, ратман Багдан Астапаў, гродскі пісар Рыгор Боніч апраўдаліся тым, што яны напярэдадні забойства айца ўладыкі, у суботу, выехалі да ваяводзіча свайго віцебскага воіта па службовых справах, а 12 лістапада, у дзень забойства, яны былі ў Бешанковічах, у маентку пана Друцкага-Сакалінскага, пісара Вялікага княства Літоўскага.

Ратман Рыгор Аўсяевіч тлумачыў, што ён больш двух тыдняў да мяцяжу не быў у Віцебску, аб гэтым не ведаў і ні слова, ні чынам у забойстве ўладыкі не ўдзельнічаў, гатовы пацвердзіць прысягаю і тлумачэнне гэтае падаў паперою.

Ратман Багдан Сіткевіч пісьмова тлумачыў, што не было яго ў натоўпе мяцежнікаў і невінаваты ён у смерці айца Іасафата, выклікаўся прысягнуць. Ратман Міхал Гарбун апраўдаўся словамі і жадаў прысягнуць.

Лаўнік Гапей Васілевіч падаў сведчанне нека-
торых віцебскіх грамадзян, што падчас сумяці
ён стаў з імі каля царквы Дабравешчанна ў
Ніжнім замку і нікуды ад іх не адыходзіў.

Супраць гэтых і падобных апраўданняў
каралеўскі інстыгатар і слугі айца ўладыкі
запырчалі так:

Абвінавачаныя апраўдваюцца адны адсут-
насцю сваёй у дзень бунту, другія падаюць
сведчанні малазнаемых людзей, магчыма, сваіх
жа папчэнікаў, і ўвогуле — адны недаказаль-
ныя словы. Яны не прызнаюць сябе вінаватымі
ў гэтай трывозе і варварскім учынку, што не
можа быць ім апраўданнем.

Па-першае, увесь Віцебск, за выключэннем
некалькіх асобаў, здаўна абвінавачаны ў мя-
цэжы і злым намеры яшчэ самім айцом ўлады-
кам, што бачна з пратэстаў і рэзляцый
возных і афіцыйных сведчанняў тутэйшых
абывацеляў. З прызнання мяшчаняў вынікае,
што яны прымалі падарончыя чарняцоў у
ратушы насуперак забароне караля і
перасцярогі мясцовага ваяводы. Тым самым
утварылі не прыватнае, але грамадскае зла-
чынства і знявагу караля. Не заўважана такса-
ма, каб бурмістры і магістрат рабілі захады
супраць гэтага бунту, змовы і народнага ўзру-
шэння. Абвінавачаныя прадставілі толькі не-
даказаныя словы і асабістыя пратэсты, таму і
не могуць апраўдацца гэтым, бо самі былі
завадатарамі, узбуджальнікам парадзі і
учынкамі, а падбурхавальнікам, самі выехалі
спецыяльна перад тым часам у суботу ве-
чарам, на чыіх ад месца, а ў Бешанковічы
прыехалі ў нядзелю вечарам. Іншыя ж спецы-
яльна не выходзілі з дому дзеля спынення
межы, але галоўных завадатараў абаранілі
і выпусцілі з месца, таму што калі б іх затрымалі,
то зараз лёгка было б адшукаць вінаватых і
яны б паказалі на змову і сапраўдныя намеры
бурмістраў, ратманаў і купцоў. Такім чынам
яны зрабілі супраць Магдэбургскага права,
якое абавязвала іх папярэджваць бунты і
ўзрушэнні, наадварот — усчынілі мецэж і
забойствам пазбавілі самі сябе начальніка,
дадзенага каралём.

Інстыгатар запатрабаваў катавання
вінаватых.

Згодна таму ж Магдэбургскаму праву зла-
чынцы, забіўшыя айца ўладыку і абраваўшыя
ягоную маёмасць, павінны былі быць
пакаранымі на страту. Што тычылася прыват-
ных асоб, слуг нябожчыка айца ўладыкі, шлях-
ты, угвалтанай лабоямі ды калецтвам, ра-
бункам маёмасці, яны згодна са Статутам,
мелі быць узгаароджаны. Інстыгатар за-
патрабаваў, каб прысудзіць вінаватых да вы-
платы, якую віцебскі ваявода праз управу
наклаў на іх і іншую маёмасць за ўчыненне імі
злачынства альбо ўзрушэння. Тых жа, хто
падпарадкоўваўся айцу архібіскупам і невінаваты
ў забойстве, а імяна: бурмістра Пятра
Івановіча, Філона Грома, Івана і Мікалая Гу-
тараў, Ждана Шчура вызваліць ад усялякага
суда і пакінуць пры ўсіх іхніх прывілеях.

Каралеўскія камісары, разгледзеўшы гэ-
тыя прамовы, спрэчкі і спасылкі на сведчанні,
жадаючы спазнаць галоўнага вінаватага зла-
чынства, карпатліва праводзілі даследаванні,
дапрасілі вязняў — бурмістраў Навума Ваўка і
Сямёна Нешу з іншымі. З усяго гэтага і
ўласнага прызнання бурмістраў і шмат якіх
грамадзянаў віцебскіх угледжана, што яны,
будучы ўзбуджаныя праз лісты і пасланцоў
Мялецкія Сматрыцкага да бунту і непааслуш-
вання, здаўна ўтваралі змовы на жыццё айца
Іасафата Кунцэвіча, свайго пастыра, і не адзі-
раз на гэта замахваліся. Урэшце 12 лістапада
выканалі свой намер. Гарадская управа,
бурмістры, ратманы і купцы, — агалашвалі
далей камісары, — маглі і павінны былі пры-
рэчыць гэтую злачынства, але насуперак, як
Навум Воўк, Сямён Неша і іншыя, выехаўшы ў
суботу з месца, знаходзіліся блізу, а іхнія
браты, сыны і прыслуга сумесна з простым
народам выканалі гэты жорсткі учынак. Гэта
паказвае, што і гарадская управа, за выключ-
чэннем некалькіх прывержэнцаў нябожчыка,
была прычасная да злачынства. Таму
прызнаваліся вінаватымі не толькі просты
народ, але і гарадская управа.

Зыходзячы з гэтага, Віцебск быў
пазбаўлены Магдэбургскага права і волі ад
выплаты мытаў. Са стратой Магдэбургскага
права віцебчукі мусілі быць пад юрысдыкцыяй
і ўладаю віцебскага ваяводы.

Ратушу было загадана разбурыць, замест
яе дазволена мець гасцёвы двор, як было
раней. У справах судовых мяшчане мелі права
на апеляцыю ў Надворны суд яго каралеўскай
міласці. Мыты ад сваіх тавараў і ўсялякага
гандлю па скарбовым статусе жыхары места
мусілі плаціць у скарбніцу караля.

Прызначылі на страту толькі тых, каго
грамадзяне самі на суд падалі ў жалезе і
каторых згодна іх прызнанню на допыце
прызналі вінаватымі, менавіта: Сямёна Нешу,
Навума Ваўка — бурмістраў, Івана Гужнішчава,
што біў набатам у ратушы з вон, Грышку
Скарубу і яшчэ пяццацца чалавек, а таксама
Пятра Васілевіча Палачана, які, прыехаўшы
ў Віцебск, дапамагаў словам і дзеямі
змовшчыкам, і ягонага сына Васіля, які быў у
Віцебску на момант забойства сярод галоўных
завадатараў мяцэжы і забойства. Тых жа, што
здзейснілі злачынства і пайшлі з месца да
прыезду камісараў /такіх было 71/, выракалі
на страту завочна. Дзе б толькі хто з іх
адшуканы не быў, меўся быць пакараны без
ўсялякай літасці, а рухомая і нерухомая іхняя

маёмасць у Віцебску і іншых месцах прысу-
джалася да канфіскацыі на карысць скарбніцы
караля.

З-за таго, што бунт пачаўся з сігналу
ратушага і некаторых царкоўных званоў,
віцебскаму войту загадана было гэты ўсе
званы адабраць і аддаць у цэхаў, а надалей
з дазволу будучага полацкага архібіскупа
выліць вялікі зван з надпісам пра ўчыненнае
злачынства. І аддаць яго да саборнай Пра-
чысценскай царквы, пры якой быў забіты
ўладыка. З гэтага часу пры ўсіх іншых царк-
вах мець званы без дазволу мітрапаліта
Кіеўскага і яго пераемнікаў не дазвалялася.
Прачысценскую царкву мяшчане павінны былі
прыўкрасна адбудаваць уласным коштам.

Іншыя пакаранні камісары пакінулі на
каралеўскі суд.

Як адзначаў мітрапаліт Язэп Руцкі сваім
лістам да кардынала Баньдзіні ад 10 лютага
1624 года, «адсечаны галовы двум гродскім
саноўнікам і разам з імі вясемнаццаці грама-
дзянам, а маёмасць іхняя канфіскаваная. Ка-
ля сотні іншых грамадзянаў, уцёкшых у
розныя бакі да прыезду камісараў, вырачаны
на страту завочна з канфіскацыяй маёмасці.
Скасаваны прывілеі, дадзеныя гэтым месту
каралямі, разбурана ратуша на ваках ува
ўсіх, больш смуткаваўшых па гэтым, чымся па
адсячэнні галоў сваім суграмадзянам».

Але жыхары места параўнальна нядоўга
пакутавалі на страту «рэгжыма найбольшага
эканамічнага спрыяння». Усяго праз дзесьць
гадоў, у 1633 годзе, Уладыслаў IV верне ўсе
прывілеі, адабраныя ягоным бацькам за за-
бойства Кунцэвіча.

*«Падчас наваль неспрыяння, —
масквіянна, — адзначаў у прывілеі кар-
оль, — на дзяржавы нашыя, жыхары
гэтага места адхвалялі жыццём сваім і
неаднаразова нішчылі ворага ратаваў не
толькі места, але і межы дзяржавы,
прадставілі гетману Вялікага княства
Літоўскага багата палонных і штандар-
таў. Аб вялікай мужнасці і адвазе
віцебскага сведчыў і Віленскі ваявода, поль-
ны гетман Крыштаф Радзівіл. Акрэм таго,
сенатары хадайнічалі аб вяртанні і
зацвярджэнні праў і прывілеяў, раней
нададзеных. Мы, па прыроднай нашай
дабрыні і з падставы хадайніцтва сената-
раў і чыноў нашых, памятаючы суворасць
праў і пакарання, вяртаем віцеблянам
ранейшыя правы, прывілеі і свабоды і гэтакія
ім, адмяняючы строгасць камісараў і яго
влякісці караля бацькі нашага, даруем і
зацвярджаем на вечныя часы, за выключэн-
нем толькі Магдэбургскага права, якое мы
пакідаем да наступнай міласці нашай».*

Годам раней на Варшавскім сойме 1632
года было пастаноўлена: «У Вялікім княст-
ве Літоўскім павінен быць біскуп
Мсціслаўскі, ад неўнятай татэйшых абы-
вацеляў такіх жа чынам, як Луцкі і
Перамысльскі абраны. Гэты біскуп
атрымлівае на каранацыйным сойме
прывілеі караля і павінен менавіта —
біскуп Мсціслаўскі, неуніт, Аршанскі і
Магілёўскі. Жыць яму ў Магілёўскім Спаськім
манастыры. Прыбыткі ўсе, што мае зараз
Антоній Сялява, архібіскуп Полацкі, і якія
Віцебскаму і Мсціслаўскаму архібіскупству
належаць, павінны застацца пры ім і пасля
яго будучым архібіскупам Полацкім
уніяцкім».

Кожнаму, хто не захоча гарнуцца да Уніі,
дазвалялася перайсці ў епархію біскупа Грэц-
кага веравызнання, гэтаксама ж той, хто не
жадаў быць у епархіі Грэцкага веравызнання,
мог перайсці ў епархію Уніяцкую. Напрык-
лад, з Мсціслаўскай епархіі ва Уніяцкую
Полацкую, а з Полацкай у Мсціслаўскую
Невуніцкую епархію.

Неўзабаве на Магілёўскую епіскапію быў
абраны Сівестр Косаў, родам з Віцебскага
ваяводства, былы прэфект Кіеўскай акадэміі.
У 1635 годзе ён атрымаў ад Уладыслава IV
прывілеі на біскупства і быў хіратанізаваны
мітрапалітам Пётрам Магілам.

У гэтым жа 1635 годзе выдадзеным пасля
сойма прывілеем кароль замацоўвае за
уніяцкім архібіскупствам і манастырам:

*«... Між тым нам прыходзіцца жыць
разам з людзьмі не належачымі да уніі,
праў каторых мы стала прызнавалі. Па
прычыне гэтага дзеля агульнае добраці
мы паставілі і даем гэтае наша пацвяр-
джэнне ў тым, што мы людзям, сутным у
вуніі з рымскай царквою, міласціва
захоўваем на вечныя часы разам з
мітрапаліяй і належачымі ёй маёмасцямі
архібіскупства Полацкага, Уладзімірскага,
Пінскага, Холмскага, Смаленскага з
манастырамі, царквамі і належачымі ёй
маёмасцямі, каторыя павінны назаўсёды
заставацца за уніятамі, а таксама Віленскі
Свята-Троіцкі манастыр з брацтвам, з
царквою св.Пятніцы і належачымі ім
фундацыямі, гэтак жа як і манастыры
Гродзенскі, Жыдзічынскі, Магілёўскі, Менскі,
Наваградскі, Ануфрыеўскі, Мсціслаўскі,
Пльцінскі, Полацкі, Браслаўскі і іншыя, ка-
торыя зараз знаходзяцца ў іхнім валоданні
— усе яны павінны быць на вечныя часы за
уніятамі. У Віцебску, Полацку і Наваградку
неуніяты ніколі не павінны будучы мець
аніяцкай царквы. Замацоўваем гэтае права
за нас і за нашых пераемнікаў, што б
гэтыя біскупствы, архімандрывствы,
ігуменствы нікому іншаму не былі перада-*

*вальныя, акрэм базільянскіх манахаў, ка-
торых будзе прапаўняць нам і нашым
пераемнікам сапраўдны уніяцкі мітрапаліт
і ягоныя пераемнікі уніяты».*

Тыкім чынам, стаўленне да прывілеяў
у Вялікім княстве пасля забойства Кунцэвіча
становіцца ўсё больш насцярожаным. Але
нягледзячы на каралеўскі прывілеі віцебляне
вяршылі верніцкія справы на сваё ўгледжан-
не, зразумела ж, зноў не без удзелу біскупа
Магілёўскага Сівестра Косава. У красавіку
1636 года архібіскуп Полацкі, Віцебскі і
Мсціслаўскі Антоній Сялява скардзіўся ва-
водзе полацкаму на землянаў гаспадарскіх
ваяводства Віцебскага паню Юр'я і Івана
Пыткаў і на паню Сямёна і Івана Пышніцкіх,
на мяшчаняў і іншых паню, што яны, з іншаю
шляхтай збудавалі былі будку для набажэн-
ства свайго схізмацкага, раскіданую паводле
загада паню камісараў.

Дэталі ўдакладняе наступная скарга
Антонія Сялява на «роках судовых земскіх»
мая 1636 года:

*«Яго міласць пан Косаў, будучы
неунітам, супраціўна волі караля, паруша-
ючы соймавыя канстытуцыі на Варункі
бяспекі паміж уніятамі і неуніятамі, з даўняга
часу паміж намі ўсталяваныя, не маючы
ніякай патрэбы і найменшага прыступу
да дзяццэі /епархіі / архібіскупа Полацка-
га, мінуўчы ўсялякую слушнасць і прыстой-
насць, яўна чыныя свавольства і ўзрушэн-
не спакою паспалітага і права, з парадаю
і дапамогаю некаторых абывацеляў ва-
водства Полацкага важыўся публічна тры-
умфальна, як сам архібіскуп Полацкі і бы-
цам да сваёй уласнай дзяццэі ў места
каралеўскае Полацка прыехаць мая 13 року
цяперашняга 1636».*

Гэтакім гвалтоўным наездам пан Косаў
многа асобаў з народу шляхецкага і люд
паспаліты ў Полацку пабунтаваў ад паслу-
шства архібіскупа Полацкаму. За такім
узрушэннем і да праліцы крыві, счэражы
Божа, нядоўга, папярэджаў А.Сялява.

Але ж правілы царкоўныя святых айцоў,
зважаў далей архібіскуп Полацкі, строга на-
казваючы: каб адзін другому ў чужой парафіі
перашкоды ніводнай не чыніў.

Скардзіўся архібіскуп і каралю, на што
той не затрымаўся звярнуцца лістам да Коса-
ва:

*«Прасвятленнаму Сівестру Косаву.
Твая міласць, не задавальняючыся
правамі, дадзенымі неунітам, насуперак
даўнім пастановам соймавым аб міры паміж
уніятамі і неуніятамі, пацверджаных
нядаўна адбыўшымся шасціднёвым сой-
мам, насуперак даўнім пастановам, загад-
ваючы, каб ніхто ва ўладаннях царкоўных
і маёмасцях манастырскіх ні з якой нагоды
не рабіў адзін другому ўціскаў і прыгнётаў
пад небяспекай за гэта пені ў 10 тысячаў
злотых».*

Твая ж міласць самейшчы прыехаць у
Полацк і Віцебск самаўпраўна і там, насупе-
рак выказанай намі волі, даеш падставы
да бунтаў і ўзрушэнняў, дзеля большага
поспеху вярбуючы на свой бок знакамітых
людзей і абывацеляў полацкіх. Уважаючы
такія ўчынкі парушаючымі спакой народны,
загадваем прыслухацца нашае волі і не
асмельвацца наважаць у Полацк і Віцебск
і быць там калі-небудзь напотым, каб не
прысвойваць праў, вам не належачых, а
адмовіцца ад іх, задавальняючыся законнымі
сваімі правамі».

Нягледзячы на пэўныя цяжкасці, справы
уніі рушыліся наперад. Як ужо адзначалася,
прывілеем, дадзеным Уладыславам IV пад
Смаленскам у 1633 годзе, віцебскім мяшча-
нам былі павяртаны ўсе правы, прывілеі і
свабоды, якіх яны былі пазбаўлены праз
забойства Кунцэвіча.

Прайшло восем год...

*«Па прычыне настойлівых просьбаў мес-
та і некаторых саноўнікаў, — адзначаў у
прывілеі 1641 г. Уладыслаў IV, — улічваючы,
што А. Сялява, мітрапаліт Кіеўскі, Галіцкі
і ўсяе Русі, архібіскуп Полацкі, Віцебскі і
Мсціслаўскі паведамляе, што мяшчане
віцебскія, прыступіўшы добраахвотна да
вуніі са святою Рымскай царквою, жада-
юць быць разам з жонкамі сваімі, дзецьмі і
нашчадкамі пад уладаю і паслушэнствам
цяперашняга свайго архібіскупа Віцебскага
і наступных за ім, занялі да нас сваё
задаініцтва, каб мы, скасаваўшы даўняе
пакаранне, аднавілі і надалі прывілеі на
Магдэбургскае права».*

Пасля добраахвотнай уступкі і адра-
чэння вяльможнага Крыштафа Кішкі, вя-
воды віцебскага ад праў і ўлады яму
належаць, вяртаем і канфірмаем прывілеі
на права Магдэбургскага з той умовай, каб
усе асобы віцебскага магістрату былі не
іншае веры, як толькі Рымска-каталіцкай
албо Грэцка-уніяцкай. У супраціўным вы-
падку, калі яны ад святой вуніі і ад паслу-
шэнства ўладыку свайму віцебскаму адпа-
дуць, то гэтым самым яны губляюць Маг-
дэбургскае права. Мяшчане ж маюць права
карыстацца прывілеем, калі будучы, не
выходзячы з-пад улады магістрата, у па-
слушэнстве ўладыку віцебскаму, сутнаму
ў вуніі са св. Рымскай царквою. З дысідэнтаў
і дызуніятаў ніхто гэтага Магдэбургскага
права прысвойваць не павінен. Магістрат
жа мусіць папярэджаць, каб нідзе ў
Віцебску дызуніцкай царквы будавана не
было».

Падставы дзеля такога абмежавання пра-
воў дызунітаў, відаць, меліся. Спробы наез-
даў чарняцоў у Віцебск спынены не былі,
нягледзячы на пострах згубы Магдэбургскага
права. Мітрапаліт А. Сялява, віцебскі прата-
поп Мікалай Брозка, віцебскі намеснік Тамаш
Сялява скардзіліся падваводзе полацкаму
Яну Лісоўскаму на Мікалая Гутара і Данілу
Булата райцаў, Івана Раманоўскага і Рамана
Казла лаўнікаў места Віцебскага і на іншых
бурмістраў, радцаў і лаўнікаў, што памяне-
ныя панове самі будучы прыхаванымі
схізматэкамі і на ашуканне вуніі святой сабе
прывілеі на канфірмацыю Магдэбургскага
права атрымалі.

Не прэтэндуючы на ўсеахопнасць, раз-
гледжаныя намі дакументы даюць колькі
святла прыгледзецца да жыцця уніі.

Па-першае, выкрываецца антынавуковая
спекуляцыя гісторыкаў ад ідэалогіі ў пады-
ходзе да паказу асобы Кунцэвіча. Спекуля-
цыя менавіта на факце забойства, якая даз-
валяе навешаць на нябожчыка ўсе грахі і
злачынствы, якіх на самай справе не было.
Створаны Феафанам і Сагайданым канфлікт
паміж біскупам Кунцэвічам і Сматрыцкім,
канфлікт паміж падзеленай з-за гэтага на два
лагеры паствай, стаў падавацца як
супрацьуніяцкае выступленне. А дзе ў гэтым
«паўстанні» распісаная антыфеадалнасць,
калі буйнейшыя мясцовыя феадалы, віцебскі
магістрат бралі ўдзел у бунце? Ні ў адным з
дакументаў не згадана, што Кунцэвіч сілком
закрываў і запячываў царквы, аб гвалце з
ягонага боку да вернікаў і тым больш аб
выкопванні па ягоным загадзе памершых
праваслаўных. Нават мянушка Кунцэвіча —
«душахвата» дагэтуль спекуляцыя на ягоным
падабенстве са словам «душагуб!» Толькі
назоў душахвата Кунцэвіч атрымаў не за
злачынствы і забойствы, а, як падаваў яшчэ
«гісторык манархісцкай пльні» А. Сапуноў,
за бліскучую місіянерскую дзейнасць, даска-
налае красамоўства і майстэрства перака-
нання.

Асабліва разгляду і даследавання выма-
гае ліст канцлера Льва Сапегі да Кунцэвіча, на
які часта спасылаюцца, як дакладны і
аўтэнтычны дакумент, сведчанне жорсткас-
цяў і злачынстваў Кунцэвіча. У Сапунова
/Віцебская старына, т. I/ ён пададзены ў
рускай мове, перакладан да польскай. Зазна-
чана, што на той час арыгінал сапегіўскага
ліста знойдзены быў у паперах Кунцэвіча
ягоным біёграфам Кульчынскім і ўпершыню
надрукаваны ў Specimen ecclesiae Rutheni-
cae, а ў далейшым у розных выданнях на
расейскай і польскай мовах. На жаль, невя-
дома, з якой крыніцы перакладаў Сапуноў і
на якой мове напісаны арыгінал. Маркую,
што ідолаг незалежнасці Вялікага княства
Літоўскага мусіў пісаць да Кунцэвіча па-бела-
руску, той мовай, якой карыстаўся ў ўладыка,
бо факсімільнае падпісу канцлера пададзена
старабеларускім кірылічным шрыфтам —
Леон Сапегі.

Засяроджваючы увагу асобныя выразы ў
лісце Сапегі:

«... Жалобы, поданные русскими началь-
никам польским и литовским». Сапегі не мог
ужыць такія этнонімы ў такім спалучэнні, бо
на той час у Княстве значэнне «рускі» і
«ліцвін» было тоесным, а падданыя Масквы
звалі «маскавітамі», «масквіяннамі».

«Ваша уния, ... пресловутая ваша уния» —
ці мог азвацца так Сапегі, — адзін з бацькоў
Уніі, на вынік сваёй задуму?

Сама пабудова ліста надзвычай груваст-
кая, разгледзецца і аналізуецца кожны тэзіс
Кунцэвіча, быццам піша не канцлер, а над-
звычайны спрактыкаваны палеміст. Верагодней
за ўсё Сапуноў рабіў пераклад не з арыгінала
ліста Сапегі да Кунцэвіча. На фальсіфікацыю
копій гэтага ліста зважаў архібіскуп у пісьме
да мітрапаліта Руцкага: «Копіі тых жа лістоў
знялі пісары ім збродным даюць, каторыя яны
ўсюды па сваіх расшылаюць часам таксама
зняўшы, аддрукаваўшы перапісваюць потым
прыциснуўшы якую кольвек пячатку адда-
юць».

Не выключана, што ліст мадэрнізаваны
пазнейшым гісторыкам, у той час, калі этнонім
«рускі» стала замацоўвацца за падданымі
Маскоўскай дзяржавы.

Далітлівы чытач заўважыць, што чарнец
Сівестр, які прыязджаў у Віцебск з лістамі
Сматрыцкага, у далейшым стане архібіскупам
магілёўскай праваслаўнай епархіі Сівестрам
Косавым. Пацвердзіцца і заўвага аб
паходжанні Косава з віцебскага ваяводства:
у судовых матэрыялах сярод змоўшчыкаў
згадваецца віцебскі гродскі пісар Адам Косаў.

Чаму віцебчукі не сталі хадзіць у царквы,
вернутыя Кунцэвічу, але пабудавалі шопы ў
выглядзе царкваў? Прамога адказу на гэтае
пытанне ў дакументах пакуль не знойдзена,
але, відаць, такім чынам дакляралася не-
прыязнасць часткі віцебскай да Кунцэвіча і
адданае Сматрыцкаму. З матэрыялаў суда
вынікае датычнасць магістрату і зямонай
часткі віцебскай да забойства архібіскупа.
Матывы гэтага злачынства ў разгледжаных
дакументах адшукваць не давалася, як, дарэ-
чы, і каралеўскім камісарам. Пэўна, Кунцэвіч
прывілеі значную фінансавую незадаволе-
насць гарадскай вярхушцы Віцебска, што і
вырашыла ягоны трагічны лёс.

Сагаевата /прыкладна 1752—1830/ — правадыр індзейскага племені сэнэка, што насяляла землі, якія належаць цяпер ЗША. Прамова Сагаеваты, якую мы прапануем вашай увазе, прагучала на сустрэчы з белымі, скліканай у сувязі з планам стварэння хрысціянскае місіі на землях ягонага племені.

Аўтар падае пераклад без каментарыяў. І сапраўды, нейкія каментарыі тут залішня: гістарычныя паралелі — навідавоку.

Вялікі Дух ствараў усё гэта дзеля шчаснае долі індзейцаў. Ён стварыў мядзведзя, бізона, аленя ды іншых звяроў нам на спажыванне. Ён стварыў мядзведзя і лася, і шкуры іхнія сталі нам вопраткай. Ён рассяліў птушак па ўсёй нашай краіне і навучыў нас, як здабываць іх. Усё гэта стварыў Ён дзеля сваіх чырванаскурных дзяцей, з любові да іх. І калі спаміж намі ўсчыналіся спрэчкі з-за паляўнічых абшараў, дык зазвычай мы знаходзілі згоду не праліваючы вялікае крыві.

Але насталі для нас чорныя дні. Вашыя продкі пераплылі Вялікую Ваду і высадзіліся на нашым востраве. Было іх няшмат. Знайшлі яны тут сяброў, а не ворагаў. Яны распавялі нам, што кінулі сваю краіну з-за страху перад жорсткімі людзьмі і прыплылі сюды, каб быць вольнымі ў веры сваёй. Яны папрасілі сабе толькі трохі зямлі. Мы пашкадавалі іх, не

адкуль нам ведаць, дзе праўда? Мы ведаем, што вера ваша выкладзена ў кнізе. То калі яна прызначана для нас гэтакасама, як і для вас, чаму ж тады Вялікі Дух не паслаў яе нам? І не толькі нам. Чаму ж не падараваў Ён нашым продкам веданне аб гэтае кнізе і сродкі для яе дакладнага разумення? Мы чуем адно тое, што распавядаеце пра яе вы. Як нам уведаць, у што верыць? Бо ж белыя людзі столькі разоў падманвалі нас!

Брат! Мы не можам зразумець гэтага. Нам казалі, быццам вера была падараваная вашым дзядам і перадавалася ад бацькі да сына. У нас таксама ёсць вера, падараваная нашым продкам, і яна перайшла да нас, іхніх дзяцей. Праз яе мы звяртаемся да Вялікага Духа. Яна вучыць нас быць удзячнымі за ўсе добрасці-ласкі, атрыманыя намі, вучыць любіць адно аднаго і быць з'яднанымі. Мы аніколі не сварымся з-за веры.

Брат! Усіх нас стварыў Вялікі Дух. Але Ён стварыў спаміж сваімі белымі і чырванаскурнымі дзецьмі багата якіх адрозненняў. Ён падараваў нам розны колер твару і розныя звычкі. Вас Ён надзяліў многімі ўменнямі, а нам вочы на іх не раскрываў — і мы гэта бачым. І калі Ён стварыў такія вялікія адрозненні спаміж намі ва ўсім астатнім, дык чаму ж тады не вырашыць, што Ён падараваў нам іншую веру, адпаведна з нашым разуменнем? Вялікі Дух ва ўсім нясе праўду. Ён ведае, як зрабіць лепей для сваіх дзяцей — і мы шчасныя.

Брат! Мы не жадаем знішчыць вашу веру ці адняць яе ў вас. Мы толькі хочам застацца пры сваёй.

Брат! Ты кажаш, што прыйшоў не дзеля таго, каб адабраць у нас зямлю і яе багацці, але дзеля таго, каб прынесці ў наш розум прасвяду. Я не буду доўга раскажыць табе пра тое, што бывае на вашых сходах і бачыў, як збіралі там плату з тых, хто прыйшоў. Не ведаю, на што ідуць гэтыя грошы — мажліва, на патрэбы вашага святара, — але калі мы прымем твой лад думак, дык — хто ведае? — ці не запатрабуеш тады ты грошай і ў нас?

Брат! Нам кажуць, быццам ты прапаведаваў сярод белых людзей, што жывуць у не дужа далёкіх ад нас мясцінах. Мы выдатна ведаем нашых суседзяў і хочам пачакаць крыху і паглядзець, што дала ім твая казань. Калі мы ўбачым, што яна прывяла іх да дабрывы і зрабіла сумленнымі і не такімі хлуслівымі ў стасунках з індзейцамі, якімі былі многія іхнія папярэднікі, тады мы задумаемся над тым, што ты сказаў.

Брат! Цяпер ты выслухаў наш адказ на сваю прамову, і гэта ўсё, што мы можам сказаць. На развітанне мы падыдзем да цябе і возьмемся за рукі ў спадзеве на тое, што Вялікі Дух захавае цябе ў дарозе і верне жывым-здоровым да тваіх сяброў.

1805

Пераклад з англійскай мовы
Алесь АСТАШОНАК

¹ Паўночнаамерыканскім кантынентам.
² Алкагольным напоям.

САГАЕВАТА

ПРАМОВА ПРАВАДЫРА ЧЫРВОНАЯ НАКІДКА

Сябра і брат! У тым, што мы сустрэліся сёння, бачная воля Вялікага Духа. Усё падуладна Яму, і дзеля нашае рады падараваў Ён нам гэтакі пекны дзень. Згарнуўшы накідку, Ён дазваляе зіхоткаму сонцу спрыяць нашай сумоўнасці. Вочы нашыя расплюшчыліся, і мы сталі відушчыя. Вушы нашыя адкрыліся, і мы пачулі як след словы, прамоўленыя табою. За ўсе гэтыя добрасці мы ўдзячныя Вялікаму Духу і толькі Яму.

Брат! Вогнішча нашае рады распаліў ты. Слышылі мы тут гэтым разам па тваёй просьбе. Уважліва слухалі мы ўсё сказанае табою. Ты прасіў нас гаварыць вольна. Гэта дужа цешыць нас: мы спадзяёмся, што ўзняліся перад табою на ўвесь наш рост і зможам выказаць усё набалелае. Усе мы выслухалі тваю прамову і звяртаемся да цябе, як адзін чалавек. Розум наш утварае гэтае адзінства.

Брат! Ты кажаш, што чакаеш адказу на нашыя словы, і спадзяешся пачуць яго да таго, як пакінеш гэтыя мясціны. Справядлівы спадзеў: цяпер ты далёка ад дому свайго, і нам не след затрымліваць цябе. Але спачатку азірнемся і раскажам табе, што распавялі нам нашыя бацькі і як разумеем мы словы белых людзей.

Брат! Слухай, што мы табе скажам. Быў колісь час, калі нашыя продкі валодалі гэтым вялікім востравам¹. Валоданні іхнія распасціраліся ад усходу да захаду сонца.

адмовілі ў іхняй просьбе, і яны занялі месца спаміж намі. Мы прынеслі ім кукурузы і алею. Яны ж далі нам атруты².

Нарэшце, брат, белыя людзі ўведалі, што ў нас за краіна. Вестка разнеслася, і яшчэ больш белых людзей прыйшло да нас. Але мы не адчувалі страху перад імі і сустрэлі іх, як сяброў. Яны называлі нас братамі, мы паверылі ў шчырасць іхніх слоў і падаравалі ім багата нашай зямлі. А праз нейкі час іх дужа паболела. Яны запатрабавалі яшчэ зямлі. Яны запатрабавалі ўсю нашу краіну. Вочы нашыя расплюшчыліся, розум апанавала трывога. Пачаліся войны. Індзейцаў наймалі йсці на індзейцаў, і шмат нашых людзей загінула. Белыя завезлі да нас і процьму яшчэ мацнейшай атруты — сілай сваёю яна вынішчыла тысячы нашых братоў.

Брат! Некалі нашыя валоданні былі бясконцыя, а вашыя — вельмі малыя. Цяпер вы сталі вялікім народам, а ў нас ледзь хапае месца паслаць сабе коўдру. Вы захапілі нашу краіну, але не задаволіліся гэтым. Цяпер вы хочаце навязаць нам і сваю веру.

Брат! Слухай далей. Ты кажаш, што ты пасланы настаўіць нас адносна таго, як шанаваць Вялікага Духа адпаведна з Ягонымі задумамі, і што, калі мы не прымем веры, якой вучаць белыя людзі, дык у будучыні спазнаем няшчасці. Ты кажаш, нібыта вы несяце праўду, а мы збіліся з сапраўднае сцяжыны. Але

ДОЛЯ ПРАЎДЫ

У клубе пленум камуністаў, і ля пад'езда «Волгі» новыя, выходзяць «босы» ганарыста і ў «тачкі» грузяцца службовыя. Яно бывала і раней мянялі веру за каней, а гэныя за тую пашу і нашым моляцца і вашым.

● Бюракратаў у нас што блох, бюракрат у нас што бог. «Вас многа, а я адзін», — кажа гартэрбшчык Усцін. Тэатр пачынаецца з гартэроба, ды ці з гартэроба хвароба.

● Праца не церпіць авацый. Угледзеў за героямі працы цень эксплуатацыі?

● З правілаў аддання чэсці. Прыкладшы руку да казырка, не круці далонню — начальства можа няправільна зразумець твой жэст. І не рабі вялікіх вачэй, калі камандзір у адказ круціць галавою — начальству часта замінаюць цесныя каўнерыкі.

● Спыніце стрэчны вецер, і шмат у якіх фігур на п'едэсталах знікне ўсё гераічнае — не будзе з чым змагацца.

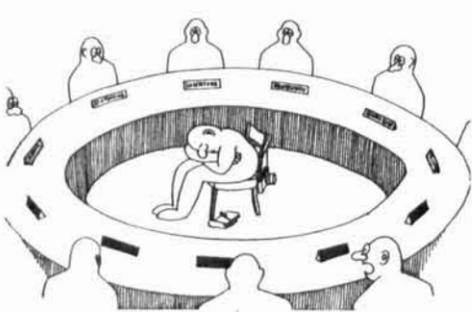
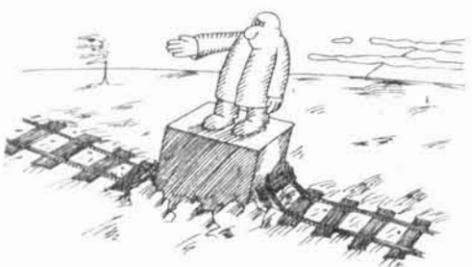
● Пенсіянеры на варце закону дамагліся свайго — шылда «З сабакамі забаронена» перакрыла ўваход. Хай помсцяць істоты шкодныя, не псіная гэта справа, шылда «Пенсіянерам уваход свабодны» зіхціць на сабачай выставе.

● Згодна з лініяй генеральнаю, будуочы сацыялізм, гадавалі мы нацыянальнае — нацыянальны нігілізм.

● Што ёсць у нас еўропаманы, у тым не бачу я заганы. Не местачкоўцы мы, і час, ён еўрапейскі і ў нас. А вось наскрозь правінцыяльнае — ісці ў свет без нацыянальнага.

● З Ларошфуко: ты прышлае заціснуў у кулак, маўляў, паспеецца, хаця пакуль не выйшла, а тое, што ты чыніш проста так, хіба не робіцца тваім мінулым прышлым?

● Мартыралог. Нішто не забыта: забыты дзiesiąты мільёнаў. Нішто не забыты? А подлых забойцаў імені — мусім катаў і карнікаў знаць, хай гучаць ім праклёны.

Малюнкi Леаніда РАЗЛАДАВА

Марцін КОЎЗКІ

ЛМ
ЗАСНАВАЛЬНІКІ:
САЮЗ
ПІСЬМЕННІКАЎ
БЕЛАРУСІ
І МІНІСТЭРСТВА
КУЛЬТУРЫ
РЭСПУБЛІКІ
БЕЛАРУСЬ

ВЫХОДЗІЦЬ З 1932 ГОДА

ГАЗЕТУ РЭДАГАВАЛІ:

Х.ДУНЕЦ	(1932-35)
І.ГУРСКІ	(1935-41)
А.КУЛЯШОЎ	(1945-46)
М.ГОРЦАЎ	(1947-49)
П.КАВАЛЁЎ	(1949-50)
В.ВІТКА	(1951-57)
М.ТКАЧОЎ	(1957-59)
Я.ШАРАХОЎСКІ	(1959-61)
Н.ПАШКЕВІЧ	(1961-69)
Л.ПРОКША	(1969-72)
Х.ЖЫЧКА	(1972-76)
А.АСІПЕНКА	(1976-80)
А.ЖУК	(1980-86)
А.ВЯРЦІНСКІ	(1986-90)

Галоўны рэдактар
Мікола ГІЛЬ

РЭДАКЦЫЙНАЯ РАДА:

Святлана БЕРАСЦЕНЬ,
Андрэй ГАНЧАРОЎ
(першы намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась ЗАЛОСКА,
Міхась ЗАМСКІ,
Галіна КАРЖАНЕЎСКАЯ,
Барыс ПЯТРОВІЧ
(намеснік
галоўнага рэдактара),
Юрась СВІРКА

АДРАС РЭДАКЦЫІ:
220600, ГСП, Мінск,
вул. Захаравы, 19.

Тэлефоны: прыёмная
рэдакцыі -- 33-24-61;
намеснікі галоўнага
рэдактара --
33-25-25; 33-19-85;
аддзелы: публіцыстыкі
-- 33-25-25, пісьмаў і
грамадскай думкі --
33-19-85, літаратурнага
жыцця -- 33-24-62,
крытыкі і бібліяграфіі --
33-22-04, паэзіі і
прозы -- 33-22-04,
музыкі -- 33-21-53,
тэатра, кіно і
тэлебачання --
33-21-53,
выяўленчага мастацтва
і аховы помнікаў --
33-24-62,
навін -- 33-19-85,
мастацкага афармлен-
ня -- 33-24-62;
фотакарэспандэнт --
33-24-62; бухгалтэрыя
-- 26-86-40.

Пры перадруку просьба
спасылацца на "ЛМ".
Рукапіс рэдакцыя не
вяртае і не рэцэнзуе.

Пазіцыя рэдакцыі можа
не супадаць з думкамі і
меркаваннямі аўтараў
публікацый.

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах

Друкарня
"Беларускі Дом друку"

Індэкс 63856. Наклад 12.000.
Нумар падпісаны 9.09.1993 г.

П 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12